

Henüz Özgür Olmadık

**BAŞI AÇIK,
KALBİ KIRIK
HİKÂYESLER...**

hayykitap

Neslihan Akbulut • Hilal Kaplan • Havva Yılmaz

İYİLER KAZANIR
KÖTÜLER KAYBEDER

Hayykitap - 51
Sivil Direniş Tarihi - 3

Henüz Özgür Olmadık
Neslihan Akbulut, Hilal Kaplan, Havva Yılmaz

Kapak ve sayfa tasarımı: Dursun Çavuş

ISBN: 978-975-9059-54-5
1. Baskı: İstanbul, Haziran 2008
Baskı: Barış Matbaası
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
C Blok No: 291 Topkapı-İstanbul
Tel: 0212.672 85 28

Hayykitap
Zeytinolu cad. Şehit Erdoğan İban Sok.
No:36 Akatlar Beşiktaş 34335 İstanbul
Tel: 0212.352 00 50 Faks: 0212.352 00 51
info@hayykitap.com
www.hayykitap.com

Bu kitabın telif hakları Hayykitap'a aittir.
Yayınevinden ve yazardan yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

HENÜZ ÖZGÜR OLMADIK

Neslihan Akbulut

Hilal Kaplan

Havva Yılmaz

Neslihan Akbulut

1982'de İstanbul'da doğdu. İmam-hatip lisesinde okurken 28 Şubat süreci başladı. Okuldan birkaç soruşturmayla mezun olmayı başardı. Başörtülü olarak girilebilen son üniversite sınavına girerek başörtüsü sorununun henüz ulaşmadığı Bilgi Üniversitesi'nin Sosyoloji Bölümü'ne kayıt yaptırebildi. Üniversitede okurken yasakla ikinci defa karşılaştı. Aynı bölümde lisansını tamamladıktan sonra İsveç'e giderek yüksek lisans yaptı. Halen doktora çalışmalarına başörtülü olarak başlamanın yollarını arıyor. Şimdilerde yasak ile mücadelesini Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği'yle birlikte sürdürüyor.

Hilal Kaplan

Ailenin "asi kızı" olan Hilal, 1982 yılında sıcak bir Ağustos günü dünyaya geldi. Çalkantılı bir ergenlik ve başarılı bir eğitim sürecinden sonra lisansını Bilgi Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde tamamladı. Şimdilerde, Boğaziçi Sosyoloji Bölümü öğrencisi olarak, çetin bir ders dönemi sonrası tezini tamamlamaya çalışıyor. Sivil toplumla organik bir bağı olmasa da hak olanı savunduğunu düşündüğü herkesle her yerde ortaklaşmaya çalışıyor. Halen annesinin soyadını kullanıyor olsa da aslında evlidir.

Havva Yılmaz

1986 İstanbul doğumlu. Yabancı dil ağırlıklı bir okulda okurken, lise ikinci sınıfta örtünmeye karar verdi. Böylece kalan iki yılını yeni örttüğü başını açmadan sınavlarına girebildiği açık öğretim lisesinde tamamladı. ÖSS sınavına yine başı açıklik şartı arandığı için girmedi. Dolayısıyla üniversiteye de devam edemedi. Halen aktivist kişiliği ile önce yasağı kaldırmayı, sonra üniversiteye gitmeyi planlıyor.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
------------	---

SÖZ KONUSU ÖZGÜRLÜKSE HİÇBİR ŞEY TEFERRUAT DEĞİLDİR!.....	13
---	----

BİRİNCİ BÖLÜM: BAŞI AÇIK, KALBİ KIRIK HİKÂYELER.....	15
--	----

Çık Dışarı!.....	22
------------------	----

Her Sabah Okul Kapısında.....	26
-------------------------------	----

Başörtülü Olan Herkes Buharlaşıyor.....	28
---	----

Emel Hoca, Aysun Abla, Nur ve Diğerleri.....	32
--	----

Başörtülü Öğrencilere Ne Oldu?.....	35
-------------------------------------	----

Hiçbir Şey Olmamış Gibi... ..	41
-------------------------------	----

Okulda Korku Filmi: Bir Hafta Şok Garantili	43
---	----

Kızımın Kızı Okuyabilecek mi?.....	46
------------------------------------	----

Hayallerimden Arta Kalan.....	49
-------------------------------	----

Başörtülünün Adı Yok.....	51
---------------------------	----

Hukuk Profesörü mü, Güvenlik Görevlisi mi?.....	54
---	----

İdealist Bir Doktorun Hatıraları.....	57
---------------------------------------	----

Gökkuşağı Renkleri	61
--------------------------	----

Mirasım Umudumdur.....	63
------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM: NEDİR BU BAŞÖRTÜLÜLERİN SORUNU?.....	65
--	----

Bir “Başörtülünün” Felsefi Dertleşmeleri.....	69
---	----

Hem Özgürlük, Hem Özgürlük.....	79
---------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MUHABBET ÖYKÜLERİ	97
Kapıları Açık Bırakanlar İçin... ..	101
'İçerisi', Dışarısı, 'Bizim' Olmayan Önyargılar Ve 'Kendi' Olmaya Dair Notlar ..	106
'Kurbanların' Direnişi.....	111
Siz Değil Ama Ben Özgürleştim... ..	114
Dışarıda Birleşmesi Gereken Ezilenler Var!.....	117
Üniversite Senin Neyine Vesayet?	120
Bize 'Acil Demokrasi' Gerek.....	124
 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KAMUYA AÇIK TERAPİ SEANSLARI	 129
Başörtülüler Baş Başa	133

“Görmedin mi? Allah nasıl bir misal verdi. Güzel bir söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. (O ağaç) Rabbinin izniyle her zaman meyve verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller verir. Kötü sözün durumu da, yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.”
(İbrahim Suresi, 24-26. ayetler)

“Bizi acılarla akraba ettiler. Maalesef yasta kardeşlik de bugün cesaret istiyor ama asıl yaşamak cesaret ister.

Umut cesaret ister. Adalet cesaret ister.”

(Rakel Dink’in Hrant Dink’i kaybedişimizin birinci yıldönümünde sessizlikten büyük bir ses doğurduğu konuşmasından)

“Henüz Özgür Olmadık” cümlesinin bu kitabın almayacağı kadar uzun, kelimelerin gövdesine sığmayacak kadar derin bir öyküsü var. Çünkü aslında bu kitap, adını aldığı bildiriye yazan üç kadının, yani bizim başörtüsü yasağıyla tanışmamızdan itibaren oluşan kişisel tarihlerimizin eseri...

Yasağın kendisi bizim için bir dönüm noktası oldu. Bizleri kendimizle, sınırlarımızla, çevremizle, inancımızla, devletimizle çok küçük yaşlarda yüzleşmeye yöneltti. Ve belki de bizim bu yüzleşmelerin içinden “sağ” kalarak geçmemiz “Söz Konusu Özgürlükse Hiçbir Şey Teferruat Değildir” dememizi mümkün kıldı. “Sağ kalmak” derken hem bu yasağın hayatımızı olumsuz yönde etkileyen veçhelerini olabildiğince bertaraf etmekten hatta müspet deneyimlere dönüştürmekten, hem de her birimize farklı biçimlerde aynı zulmü reva gören iktidar diline mesafe almaktan ve onun vaaz ettiği sınırları tahrip ederek farklı zulüm biçimlerine karşı da mücadele etmeye yönlendirmesinden bahsediyoruz. Zira bildiride bahsettiğimiz gibi asıl sorunumuz insanların hayatlarına, görünüşlerine, sözlerine, düşüncelerine müdahale edebilme hakkını kendinde gören yasakçı zihniyettir. Fakat ne yazık ki mezkûr yasakçı zihniyeti içselleştirerek var eden tam da “biz”iz.

Mazlum ve zalim kelimelerinin birbirinden türemesi bir tesadüf

değil kuşkusuz; her mazlum bir zalimi içinde taşır. Bu yüzdendir ki kendisine yapılan adaletsizlik başkasına yapılırken destekleyebilir, zalime arka çıkabilir. İşte bu iktidar zihniyetinin kalıntılarından arınmadıkça gerçek bir özgürlük ve adalet tesisinden bahsetmemiz de mümkün olmayacak. İlk özgürleşmemiz gereken belki de yasakçı zihniyetin uygulayıcılarından çok, onların içimize attığı yasakçı zihniyet tohumlarıdır. Ve belki de ancak o zaman Rakel Dink'in dediği gibi “bir bebekten katil” yaratamaz hale gelinecektir.

Bu bildiriye yazmaya bizi yönelten bir diğer dönüm noktası ise hiç kuşkusuz Hrant Dink'in katli oldu. Hrant abi bu memleket için yaşarken yapmaya çabaladığı şeye ne acı ki ölümüyle vesile oldu. Bize daha önce toplumsal hafızalarımızdan silinmeye yüz tutmuş olan kelimeleri hatırlattı: Adalet, vicdan ve hakikat. 19 Ocak'ta onun ardında yüz binler hemhal oldu ve “Hepimiz Hrant'ız” diye haykırdı. Zira herkes bu kelimelerin vaat ettiği dünyayı istiyordu.

Türkiye'de devlet tarafından işletilen ve vatandaşların da beklentilere uygun olarak çoğunlukla içselleştirdiği çok parçalı bir siyasi hayat algısı var. Bu algı sayesinde devlet Kürt vatandaşına karşı Türk, Ermeni vatandaşına karşı Müslüman, Müslüman vatandaşına karşı laik, Alevi vatandaşına karşı ise Sünni bir kimlik benimseyerek muamelede bulunabiliyor. Bu egemenlik sürecinin “ürünleri” olan bizler ise tam da bu noktada ‘farklı kesimlere’ ayrılıyor. Çünkü devlet bizi kesiyor, biçiyor, birbirimize karşı şekillendiriyor. Oysa ki talebimiz ortak: Devlet, bizi Kürt, Ermeni, başörtülü, Alevi, vb. olarak görmesin; aslî vatandaşı olarak görsün ve eşit muamele etsin, taleplerimize karşılık versin ki bu ülkede ‘aslî vatandaş’ tamlamasını kullanmaya bir daha gerek kalmasın. Fakat nedense bir türlü aynı şeyleri arzu ettiğimizi görmek istemiyoruz. İşte bu bildiri de mezkûr algıyı dönüştürmek ve bu çok parçalı oyuna çomak sokmak için

yazıldı. Üstelik çok da krizli bir zamanda yazıldı.

Üniversitelerdeki öğrencilere yönelik başörtüsü yasağının kalkacağına dair umutların yeşerdiği, bugüne kadar yasak karşıtı olarak bilinen bazı akademisyenlerin bu umutları “önce başka özgürlükler” diye kırıp döktüğü, nasıl örtüneceğimiz hakkında herkesin kendinde söz söyleme hakkını gördüğü, başörtülü kadınların “türbanlı” tanımlamasıyla her türlü aşağılama ve hakarete bireysel ve kamusal olarak maruz kaldıkları çok çetin bir dönemden geçiyorduk. Hayat daha da fazla dar gelir olmuştu. Bir şeyler yapmak lazımdı fakat nasıl? Takatimizin azaldığı bu ortamda bazılarının vicdani körlüklerine zaten alışık olan bize en çok dokunan bugüne kadar hakkını savunduğumuz kişilerden gelen sessizlikle karışık ikrar ve hakkımızı savunduğuna inandığımız kişilerden gelen akademik kibirle karışık pazarlıkçı tavır oldu. Hülâsa kalplerimiz kırıldı ama sitem etmenin ne yeri ne de zamanı idi. Biz de salt kendi durduğumuz yeri anlatalım, bir ses verelim dedik, belki duyan olur ümidiyle... Ve o ses öyle bir karşılık buldu ki, yeniden bu ülkeye dair umutlarımız yeşerdi. Kimisi özgürlükleri savunmanın sadece kendi tekelinde olmadığını anlamanın şokunu yaşadı, kimisi önyargılarının aksine kendi sesine ses katan “başörtülülerin” de olduğunu anladı. Fakat en önemlisi asıl “öteki” mizin birbirimizden başka bir şeyler olduğunun, iktidar dilinin başka biçimlerde hepimize aynı şeyi yaptığının idrak edilmesiydi. Böylelikle sınırlar bulanıklaştı, içeride kim vardı, dışarıda kim kalmıştı? Gerçi bildirinin kapsayıcı diline ve bulduğu geniş karşılığa rağmen birileri hâlâ artık esiri oldukları tarafgirliklerinin verdiği acziyete tutunmayı tercih edip hakkımızda hükümlerini vermiş olsa da onlar için denecek çok fazla şey yok. Belki sadece şu söylenebilir: “Bilmeyen ne bilsin bizi, bilenlere selam olsun...”

Bu kitap da aslında “farklı kesimler” adıyla kesilen var oluşları-

mızın ortaklıklarını keşfetmek ve başörtüsü yasağıyla dertlenen kadınların derdine sizi de ortak edebilmek amacıyla oluşturuldu. Bu amaca uygun olarak bir mektup formatında kaleme alındı. İlk bölümde başörtüsü yasağına maruz kalan kadınların hayatlarından kısa hikâyeler bulacaksınız. Kişisel tanıklıklar üzerinden giden bu kısmın başörtüsü yasağının acııcılığının daha da iyi anlaşılmasını sağlayacağını umuyoruz. İkinci bölümde ise yasak süresince kalıp söylemlere dönüşmüş yargıların yol açtığı akıl tutulmasına farklı perspektiflerden açılım getirme çabasıyla muhabbetle dertleşen teorik bir yazı ve bildirinin ilk duyulduğu günlerde üç gün art arda yayınlanan ve çok ses getiren Taraf Gazetesi'ndeki röportajımızdan bir kesit bulacaksınız. Üçüncü bölümde bugüne kadar yollarımızın kesiştiği, genelde 'ötekisi' olarak tanımlanan kimlik kategorilerine haiz olan kişilerin başörtülü kadınlar ve yasak bağlamındaki duygularını, çelişkilerini, deneyimlerini aktardıkları yazılar bulacaksınız. Muhtaç olduğumuz kudretin aramızdaki muhabbet bağında saklı olduğuna inanan herkesi "Muhabbet Öyküleri"ni okumaya davet ediyoruz. Son bölümde ise başörtülü kadınların sık sık yaptığı üzere kendi aralarında kâh gülüp kâh ağlayarak yaptıkları dertleşmelerinden küçük bir örnek göreceksiniz.

Bildirimize gönülden imza atan yüzlerce başörtülü kadına, destek veren herkese, samimi bir şekilde bizimle hikâyelerini paylaşarak bu kitabı mümkün kılan tüm dostlarımıza, hazırlık aşamasındaki yakın ilgi ve teşviklerinden dolayı da Hayykitap'a özellikle teşekkür ederiz...

Selam ve muhabbetle...

SÖZ KONUSU ÖZGÜRLÜKSE HİÇBİR ŞEY TEFERRUAT DEĞİLDİR!

BİZ HENÜZ ÖZGÜR OLMADIK...

Üniversite kapısı sert bir şekilde yüzümüze kapatıldığı günden bu yana yaşadığımız acılar bize bir şey öğretti: Gerçek sorunumuz insanların hayatlarına, görünüşlerine, sözlerine, düşüncelerine müdahale edebilme hakkını kendinde gören yasakçı zihniyettir.

Başını örttüğü için ayrımcılığa uğrayan kadınlar olarak tüm samimiyetimizle açıklıyoruz ki; üniversitelere başımızı örterek girmekle mutlu olmayacağız.

Ta ki:

Kürtlerin ve ötekileştirilenlerin kendilerini bu ülkenin asli unsuru hissetmesi için gereken hukuki ve psikolojik ortam oluşturulmada,

Acımasızca işlenen cinayetlerin gerçek sorumlularına ulaşılmadan,

301 davalarını bitirecek düzenleme yapılmadan,

Azınlık vakıflarının üzerinde pişkince oturanların rahatı bozulmadan,

Alevilerin ibadetini kültürel aktivite, ibadet evlerini de kültür merkezi olarak görmekte ısrar etmekten vazgeçilmeden,

Üniversitelerden sudan sebeplerle atılan arkadaşlarımız geri dönmekten,

Yasakçı zihniyet bize ne zaman, nerelerde ve nasıl örtüneceğimizi dayatmaktan vazgeçmeden,

Üniversitelerin bilimsel özgürlüğünün önündeki en büyük engel YÖK kaldırılmadan...

Kısacası;

12 Eylül darbe anayasasını esamesi okunmayacak şekilde ortadan kaldırıp yeni, sivil bir anayasa yapılmadan mutlu olamayacağız.

Birimizin diğerimiz için tehlike olduğu korkusunu yayıp bizi birbirimize düşürerek bu adaletsiz düzenini devam ettiren yasakçı zihniyet tamamen ortadan kalkmadan hiçbir özgürlük tam özgürlük değildir.

Özgürlüklerin kısıtlanmasının ne demek olduğunu bilen insanlar olarak, bundan sonra da her türlü ayrımcılığın, hak ihlalinin, baskının, dayatmanın karşısında olacağız.

Unutulmamalı ki;

“Gökler ve yer adaletle ayakta durur.” (Hz. Muhammed)

BİRİNCİ BÖLÜM:
BAŞI AÇIK
KALBI KIRIK
HİKÂYESLER

*"Söz söylemek için önce dinlemek gerekir.
Söze kulak verme yolundan gir."*
Hz. Mevlana

Sevgili Dostum,

Yeryüzünün küçük bir köşesinden yazıyorum sana... Üzerinde dört mevsimin yaşandığı, yazın sıcağın, kışın soğuğun ayrı bir tadı olduğu topraklardan. Çok dilli, çok kültürlü, çok renkli bir ülkeden... İnsanlar henüz sınırlarla birbirlerinden ayrılmamışken, burada yaşamaya başlamışlar. İlk kim keşfetmiş bilmiyoruz, ama o günden bugüne hiç boş kalmamış buralar...

Sevgili Dostum,

Sana son zamanlarda buralarda yaşadıklarımızdan bahsedeceğim biraz, umarım sıkılmazsın...

“Kamusal alanda Allah’ın da yeri yoktur. Kamusal alanı Allah’tan kurtarmaya çalışıyoruz” demişti bir toplantıda Mine Kırıkkanat. Kamusal alan, yani görünürlükler alanı... Sembollerin vitrine çıktığı, hareketlerin sözlerin vitrinler arkasında kaldığı mekânsallık... Aslında bütün bir modernleşme projesi tam da Kırıkkanat’ın bu ifadelerinde anlamını buluyor. Kamusal alandan yani görünürlüğü olan her yerden Allah’ı çıkarmak, onu yok saymak çabası... Kimilerine göre kaçınılmaz olan Batılılaşma gayretleri ile başlayan ve şekilsellikten öteye gitmeyen bir modernleşme projesi, ancak böyle hayat bulabilirdi elbette.

Nitekim dinin bütün sembollerinin hayatın dışında bırakılmaya çalışılması bu çabanın somutlaşmış örneklerini oluşturuyor. Tıpkı yüz binlerce kadını eğitim ve çalışma hayatının dışına iten başörtüsü yasağı gibi... Henüz sigara yasağı kadar yaygın olmasa da bu çabanın başörtüsünü sigara gibi insan hayatı için ciddi bir tehlike olarak algılamış olması gerek belki de... Bu ‘algı’nın ‘yerli’liği ve

yersizliği ayrı bir konu olmakla birlikte, bir başörtölünün potansiyel tehlike haline gelmesi, kamusal alandan Allah'ı kovma çabalarından bağımsız olarak düşünölmemeli elbette.

Başörtölülerin görünür olduğu bir kamusal alan, Allah'ın içinde olduğu bir kamusal alanı çağrıştırmakta belki de. Devlet daireleri ve üniversitelerde uygulanan yasağa ilaveten, Nişantaşı'nda, Akmerkez'de, jiplerle dolaşan başörtölülere tahammöl edememenin açıklaması da bu olsa gerek... Öyle ki bu tahammölsüzlük, cumhuriyet mitinglerinden sonra yolda gördüğu her başörtölüye bayrak sallamaya, gizli toplantılarda "Yanımdan o saten başörtüleriyle, başları dimdik geçmelerini hazmedemiyorum!"lara kadar varan itiraf-larla kendisini ifşa etmekte...

Peki, hakikaten bu korku neden? Kamusal alanı başörtölülerden arındırma ve böylece bütün sembolleri ile birlikte Allah'ı buradan kovma çabası neden?

Bir dostum, bu konuda şöyle bir anekdot aktarmıştı: Müte-deyyin ve mutasavvıf bir genç, vakti geldiğinde askere gider. Ancak, arkadaşları gibi normal şartlar altında başladığı süreç zamanla onun için dayanılmaz bir hale gelir. Çünkü komutanı, her gün bir bahane bulup kendisini herkesin önünde dövmektedir. Bir gün komutan teftiş sırasında baygınlık geçirir ve yere yığılır. Onu ayıltmak üzere herkes yanına koşar. Bizim genç de, fırsat bu fırsat der ve bu bahane ile komutanın suratına iki tokat patlatır. Komutan kendine gelir gelmesine ama hemen durumu anlar ve bu sefer de bu bahaneyle genci dövmeye başlar. Genç için artık isyan noktasıdır; "Yeter artık, benden ne istiyorsunuz? Ben size ne yaptım ki her defasında beni dövüyorsunuz?" deyiverir. Komutan, hiç düşünmeden "Ben sana baktıkça günahlarımı hatırlıyorum da ondan..." der.

Kamusal alanda başörtülülere görmek istememeyi bir de bu açıdan değerlendirmek gerek belki... Başörtülülere görmek bazıları için, bunca yıllık modernizm projesinin iflası olabilir. Bazıları için bu proje uğruna verdiği emeklerin, yani ezip geçtiği yığınların, bu anlamda işlediği ‘günah’ların hatırlanması işlevi görüyor olabilir... Kimileri için, vicdanının üzerine örttüğü örtülerin altında kalan sessiz çığlığının ifadesi de olabilir. Ya da başka bir deyişle, tamamıyla seküler kavramlarla kurulu anlam dünyalarının içinde, ısrarla Allah’ın hatırlatılması onunla karşılaşmak istemeyenler için bir öfke, tahammülsüzlük ya da en azından rahatsızlık kaynağı olabilir.

Ancak tüm bunlar başörtülülere kamusal alandan uzak tutmaya yetmiyor. Çünkü zaten bir mümin için çekilen çileler nefse ağır gelse de, bu dünyada yaşayacağı imtihanlardan birisidir sadece... İmtihana dayanıp, ellerini kirletmediği müddetçe yaşadıkları onun ecrini arttıracaktır ancak. Üstelik onun ahiret gibi bir dayanağı vardır, dünya ise gelip geçici bir uğraktan daha fazlası değildir.

Biliyorsun, ben de bir başörtülüym. Beni herhangi bir Müslüman olmaktan ayırıyor aslında başörtüm. Çünkü ben, imanımı girdiğim her yerde baştan ilan etmiş oluyorum. Bunun beni zorlayan bir tarafı var elbette. Ben de tüm arkadaşlarım gibi, bazen sözlü tacizlere, bazen tahammülsüz bakışlara, bazen de saçma sapan yaklaşımlara muhatap olabiliyorum. Herkes benim hakkımda rahatlıkla konuşabiliyor, hayatım üzerine hüküm verme yetkisini kendinde görebiliyor; başörtülü olduğum için... Kimisi “şuraya girebilir, ama buraya giremez” diyerek ahkâm keserken, kimisi de “bu okulları kazanacak kadar zeki değiller zaten”, “benim okuluma gelirse notlarını kırarım” deme cüretini gösterebiliyor. Şüphesiz, vicdanı hükümsüzleştiren sözler bunlar ama yine de üzülmeyi söyleyemem. Bir yandan beni hiç tanımıyor olmaları ve bu yüzden taşıdıkları önyar-

gılar kalbimi kırıyor. Diğer yandan hakkımda hüküm vermeye kalan dilleri rencide ediyor. Hâlbuki ben, zaten hakkımdaki hükümleri Rabbime havale ettiğim için yaşıyorum bu sıkıntıları... Bazıları ısrarla O'ndan kaçarken ben, başka hiç kimse değil, herhangi biri değil, bana hayat veren, beni koruyan Rabbim ne diliyorsa onu yapayım istiyorum. Hayatın dolambaçlı yollarında O'nun gönderdiği Rehber'i takip edeyim istiyorum.

Aslında beni tanımayanların gözden kaçırdıkları ve meselenin hiç anlaşılmayan çok başka bir yönü daha var. Başörtülü olmanın kendisinde yine sadece başörtülü kadınların sırrına vakıf olabildikleri bir mahremiyet hissiyatı gizli... Ben başörtümle, daha doğrusu tesettürümle sadece vücut hatlarımı bakışlardan korumaya çalışmıyorum. Sahip olduğum var oluşsal mahremiyeti de başkalarına mahrem/mahrum kılıyorum. Benim için başımı açmak demek çıplak kalmaktan farksız bir şey... Belki de bu yüzden yasak sürecinde birçok annenin kızlarına diyemediğini babaları rahatlıkla diyebildi: "Aç gir, n'olcak?" Hâlbuki pek çok şey olacaktı, oldu ve oluyor... Ve belki de biz, başörtülü kadınlar, yasağa boyun eğerek en çok da Rabbimizle aramızdaki bu mahrem, gizli saklı ve kıymetli görünmez bağımızı görünür kılan yegâne vesileye halel getirmekten, onun hakkını verememekten ve yitirmekten korktuk.

İşte bu yüzden böyle vakitlerde verdiğim sözü hatırlıyorum ve o sözün bana hatırlatılacağı günü... O gün, ellerimin bomboş kalması korkutuyor beni... Bu sıkıntılar gün olur beni yıldırır da, ben de O'ndan vazgeçip, bizi ayırmaya çalışanlara teslim olursam diye korkuyorum. Kamusal alandan O'nu kovmaya çalışanlar, beni de ancak O'nsuz kabul edeceklerini söylemiş olmuyorlar mı? "Başını aç öyle gir" demek, "O'nu ve O'nun söylediklerini dışarıda bırak, öyle gir" demek değil mi? Peki ya ben de öyle yaparsam? O'nu dışarıda

bırakıp içeriye girmeye kalkarsam, sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi... İşte bu çok korkutuyor beni... Bu yüzden bazı geceler kâbus görüyorum, başımı açtığımı ve kamusal alanın “sahip”lerinin emrine ram olduğumu görüyorum...

Sabahları uyandığımdaysa buruk bir sevinç kaplıyor yüreğimi, ‘hala teslim olmamışım’ diyorum kendi kendime, ‘sadece bir kâbusmuş’... Ferahlıyorum... Ve her defasında önce şükredip sonra hesabını verebileceğim bir ömür diliyorum Rabbimden; O’na ve O’nun sorumlu kıldığı herkese karşı... Beni utandırmaması için dua ediyorum. Utanmamak için daha çok dikkat ediyorum yaptıklarına...

Ve kamusal alanı Allah’tan “kurtarılmış bir bölge” ilan etmek isteyenlere karşı boyun eğmemek için her gün şu hadisi tekrarlıyorum kendi kendime:

“Benim dünyaya ülfetim yoktur. Bu dünyada ancak ağaç altında gölgelenen, sonra ayrılıp terk eden yolcu gibiyim.”

Çık Dışarı!

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 3. sınıfta öğrenciydim o yıl. Birçok arkadaşım gibi okula başörtülü girememenin acısını duyuyordum. “Kurallara/yasaklara” uymak adına okula kayıt oluşumdan beri geliştirdiğim bir modelle giriyordum fakülteye. Saçlarımı örtmeye çalıştığım bir bandana ile.

O gün, yine ceza hukuku dersine girmek için fakülte yolunu tutmuştum. Her defasında kalbimin sıkıştığı, ayaklarımın geri geri gittiği okul yolu, bu defa daha bir kasvetli gelmişti. Her okula gidişimde “yine aynı işkence başlıyor” hissiyle çıkıyordum yola. Yolumun sonuna vardığımda her zamanki gibi, utançla, başörtümü alıp çantama koymuştum. İşte o gün de bu utançla girmiştim bir türlü sahiplenemediğim kampüse...

Amfiye girdiğimde arkadaşlarımla karşılaştım, hemen muhabbete daldık. Çok geçmeden hoca da girdi içeri. Bir arkadaşım “hoca seni süzdü” diye fısıldadı kulağıma, tedirgin bir ses ile. Bense, hiç yabancı olmadiğim bu süzüşleri önemsemyordum artık. “Boşver” deyip, dersi dinlemek için arka sıralarda boş bulduğum bir yere oturdum. Her ne kadar, sanki ilk defa karşılaşıyormuşuzcasına böylesi süzüşlere, her ders öncesi üzerimde gezinen gözlere alışmış olsam da, bu gözlerden uzak kalmak istiyordum. Arka sıralar, bu gözlerden uzak kalmanın en kestirme yoluydu. Ama bu defa öyle olmadı. O gözler, tesadüfen yanına oturduğum ve biraz sonra hocanın uyarısı ile başında şapka olduğunu fark ettiğim erkek arkadaşım ile beraber beni yakalayiverdi. Aynı gözler, kısa bir süre sonra hemen karşımda belirdi. Arkadaşımın şapkası ve benim fakülteye ilk girişimden beri kullandığım, arkadan bağlayarak saçlarımı kapatmaya çalıştığım bandanam bu gözlerin sahibini rahatsız etmişti.

“Başınızdakileri çıkarın çocuklar, kapalı alandassınız” dedi gözle-
rin sahibi...

Artık sadece hocanın değil, bütün sınıfın gözleri üzerimdeydi. Arkadaşım, tereddüt etmeksizin çıkardı şapkasını. Sıra bendeydi... Ama ben “çıkarmak istemiyorum” diyerek itiraz ettim. İtirazımın dikkate alınmayacağını bile bile. Zira öğrencisinin kıyafetlerine ka-
rışma hakkını kendisinde gören bir hoca için, savunmamın muha-
keme edilmeden reddedileceğini çoktan öğrenmişim.

“Öyleyse dışarı çık”...

Nasıl yani? Ya bandana, ya ders mi? Nasıl bir tercih bu? Başörtüm-
den vazgeçmem kâfi gelmedi ve şimdi de tek sığınağım, küçücük
bandanamdan da vazgeçmeliyim öyle mi? Aklım ve öfkem birbiriyle
didişmeye başladığı anda dilimden şu cümleler dökölüveriyor:

“Bu şekilde ders dinlemek istiyorum”

Benim gibi bir “densizle” uğraşmaktan vazgeçen hocam sinirli bir
şekilde amfinin ortasına doğru ilerledi ve arkadaşlarıma dönerek ko-
nuşmaya başladı:

“Çocuklarım ben buraya sevgi dolu bir şekilde sizlere ders anlat-
mak için geldim. Hepinizi aynı derecede seviyorum. Fakat bu tür
şeylerle karşılaşmak beni üzüyor. Arkadaşınız beni tahrik etmek için
bu şekilde giyinmiş.”

Aklım ve öfkem hala didişmeye devam ederken bu defa ayağa kal-
karak itiraz ediyorum:

“Hocam neden tahrik oluyorsunuz anlayamadım. Bu şekilde sizin dersinize daha önce de geldim.”

“Kapalı yerlerde bu şekilde oturulmaz, aile terbiyesi almamışsın, saygısızlık yapıyorsun, seni kınıyorum.”

“Ben de sizi kınıyorum hocam.” deyip yerime oturdum. Belki hala dışarı çıkmadığımdan olsa gerek, hoca konuşmaya devam etti:

“Saygısız, burası Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti’nin bir üniversitesi, bu şekilde burada oturamazsın.”

Bunun üzerine amfide büyük bir alkış koptu. Hocanın latif sözleri tüm sınıfı mest etmişti. Herkes büyük bir coşkuyla, tıpkı tribünlerde tuttuğu takım için ellerini çırpın taraftarlar gibi hocanın sözlerini benim yüzümde şaplatmaya çalışıyordu. Ben ise o gürültünün arasında sınıfı terk etmemek için yerimde kalabilme mücadelesi veriyordum. Kendi kendimi teskin etmeye çalışıyordum. Nihayet alkışlar bittiği halde ben sınıftan çıkmayınca, hoca derse başladı. Ancak çok geçmeden karmakarışık duygular ve allak bullak bir zihinle dersi anlama çabalarım da boşa çıkmış oldu. Ders kamu hukuku niteliği taşıdığından hoca özgürlükler ve sınırlarına getirdi sözü ve dersin bir yerinde “şimdi buraya bikinili bir kız arkadaşınız girse onu da içeri almam” deyiverdi bana bakarak. Ben ise bakışlarımı ondan kaçırmaksızın bikini ile Allah’ın emrini aynı kefeye koyabilen mantığa (!) gülümsedim sadece...

Ders bittiğinde arkadaşlarla hızlıca vedalaşarak canhıraş Süleymaniye’ye attım kendimi. Tek tek yaşadıklarımı düşündüm. Hepsi o kadar ürkütücüydü ki bir an yalnız ve çaresiz hissettim kendimi.

Sonra başörtüsü yasağı özelinde, hak ihlalleri geçti zihnimden, bir film şeridi gibi. Bu uzun metrajlı filmde; Allah'ın dinini vicdanlara hapsetmek isteyen zihniyeti, insanların hayatlarına müdahale edebilme hakkını kendisinde vehmeden yasakçıları, tarafsızlığı kılık kıyafetle, kadın saçı ile izah etmeye çalışanları, bu coğrafyada en az kendileri kadar hak sahibi olduğumuzu idrak edemeyenleri, yasaklardan zevk alan aydınları (!), sallabaş toplum yaratma çabalarını, “tarafsızlık” kisvesiyle ihlalleri meşrulaştıranları, bütün bu olup bitenlere seyirci kalanları ya da seyirci kalmayıp insan onurunu zedeleyen her türlü baskı ve müdahaleden yani adaletsizlikten yana taraf olanları gördüm.

Üstelik sadece inandığı dinin gereklerini yerine getirmeye çalışanlar mı, adil davranmaya çalışan herkes bin bir türlü zorlukla karşılaşıyordu yaşadığım coğrafyanın ev sahipliği yaptığı bu filmde.

Aradan geçen zaman bana hak ihlalleri ile mücadelenin önemini bir kez daha kanıtlayacak ve o gün gözyaşları içinde kalbimi serinletmesi için yalvardığım Rabbim, bana yalnız olmadığımı gösterecekti...

Ümran Sırımsı Candemir

Ümran, İ. Ü. Hukuk Fakültesi mezunu.
Şu an davalara katılmamak kaydıyla bir büroda staj yapıyor.

Her Sabah Okul Kapısında

Sıradan bir gündü. Sabah erken kalktım. Bugün yine çay içesim yoktu, bir parça ekmek ve peynirle geçiştirdim kahvaltımı. Çantamı akşamdan hazırlamıştım, ama ne olur ne olmaz kontrol edeyim dedim. Hızlıca bir gözden geçirdim. Eksik yok gibiydi. Otobüsü kaçırma ihtimaline karşı fazla oyalanmadan durağın yolunu tuttum.

Yoğun bir trafik vardı yolda, ama işime yaramıştı doğrusu; son bir defa notlarıma bakma fırsatı bulmuştum. Bayağı hazırlıklıydım bu defa, notlarımı yükseltmeye karar verdiğimden beri iyi çalışıyordum zaten. Zihnim eksik kalan konuları nasıl telafi edeceğimle oyalanadursun, otobüsten inip kampüsün yolunu tutmuştum bile... Bunu anlamakta çok gecikmedim zaten. Zihnim notlarımdan okulun giriş kapısına doğru kaymıştı çünkü. Ve ellerim ben hiç fark etmeden, zihnimden önce çantamın içine doğru süzülüvermişti bile... Bir an için boşluğa dokunmamla birlikte, aynı anda kalbimin etrafında sıcak bir şeylerin aktığını hissettim. Neyse ki, bu durum sadece bir anlıktı. Çünkü aradığım şey çantamdaydı, sadece yolda biraz sarsıldığı için kayıvermişti çantamın içinde...

Kapıya yaklaşmak üzerdeydim ki, bir kenara çekilip, her zamanki gibi herkese arkamı dönerek peruğumu taktım. Çantamı akşamdan hazırlamış ve peruğumu unutmamış olduğum için kendimi şanslı sayıyordum. Bir taraftan da kimsenin yüzüne bakmaksızın girişe doğru ilerliyordum. Evet, ben arkamı dönmüş olsam da insanlar ne yaptığımı fark etmiş olabilirlerdi, ya da trafikte duran arabalara seyirlik malzeme olmuş olabilirdim. Ama birazdan kampusun içinden hızlıca geçip derse girdiğimde tüm bunları unutacaktım... Derslerime odaklanıp notlarımı yükseltmek için harcamalıyım enerjimi. Bütün bunları birkaç adımlık mesafede, kapıda güvenlik görevlisi-

nin korkunç sesiyle karşılaşana kadar kısa bir sürede aklımdan geçir-
miştim. Ve o sesle irkildim:

— Bu şekilde okula giremezsiniz hanımefendi!

— Nasıl yani, bu şekilde de mi?

— Peruğunuzun altından başörtünüz gözüküyor farkında değil
misiniz?

— Ama nasıl olur? Sadece aradan çıkıvermiş, ne var bunda?

— Olmaz işte, yasak, bilmiyor musunuz?

“Nasıl bir işkencedir bu?” diyesim geliyor ama tutuyorum kendi-
mi. şimdi, burada bu sözlerin hiçbir karşılığı olmayacağını biliyo-
rum çünkü... Yine zihnimden geçiriyorum her şeyi, “Ama haksızlık
bu!” diyen vicdanımın sesini de arasına katarak. Bu arada elimdeki
sargıya ilişiyor gözüm. Hemen çözüyorum, kolumdan çıkarıp, hızlı-
ca boynuma sarıyorum. Ve güvenlik görevlisinin takdir edici bakış-
ları altında, kendimden nefret ederek içeri giriyorum...

şebnem Demir

şebnem Ankara Üniversitesi Fizik Bölümü’nden mezun.
Aynı zamanda Gazi Üniversitesi’nde tıp okudu.
Ancak yasaktan dolayı şu an işsiz.

Başörtülü Olan Herkes Buharlaşıyor

Başörtüsü yasağı okuduğum üniversitede başladığında okuldaki ikinci yılının son ayları idi. Kapısında iki yıl boyunca hiçbir engellemeyle karşılaşmadığım okuluma vize sınavlarının ilk gününde geldiğimde sınıfın kapısında beni durduran “görevli” yarından itibaren okula başörtülü gelirsem kapıdan alınmayacağımı söyleyip, bana sınavda başarılar dilemişti. Bir de tabii sınav sonrası yönetim katında bir odada yapılacak olan toplantıya davet edilmiştim. Okuduğum okulda yasağın böyle aniden başlamasının nedeni başörtüsü yasağını henüz uygulamaya başlamamış okulumuzda bir gazetecinin gizlice biz “başörtülülerin” fotoğrafını çekerek haber yapması olmuştu. Journallenmiştik.

O gün o sınavın nasıl geçtiğini hiç hatırlamıyorum. Zaten kafa yorup soruları cevaplasam da bu dersten geçer not alabilmekten daha önemli sorunlarım vardı o an. Belki de bu sınav okuldaki son saatlerimdi ve bir daha sınava dahi giremeyecektim. Sınav boyunca okulu düşündüm, mezun olunca yapmak istediklerimi, okul dışında kalınca ailemin göstereceği tepkiyi, bundan sonra neler olacağını... Çevreme bakıyordum ara ara. Birlikte çok şey yapmaktan keyif aldığımız arkadaşlarım kâğıtlarıyla meşgullerdi. Onlar acaba bu işe ne diyeceklerdi. Kesin aşırı tepki gösterirlerdi. Bir defasında bana başörtülü olduğum için laf söyleyecek olmuştu sınıftan biri. Hepsi nasıl da tepki göstermişlerdi. Yine yaparlardı. Önümde ters çevrilmiş duran okul kimlik kartım vardı. Üzerindeki fotoğrafı ben dâhil kimsenin görmesini istemediğim için asla fotoğraf üste gelecek şekilde koymazdım. Daha okula kayıt yaptırırken başörtülü fotoğrafı kabul etmemişlerdi. Yaklaşık yüz kişi kafamıza aynı peruğu takıp fotoğraf çektirmiştik. Başörtülü olarak tanınamıyorduk ya, şimdi tam tanınmıştık. Hepimiz ikiz kardeş gibi, iğrenç fotoğraflar vermiştik

bu sayede. Gözüm arada sınıftaki diğer iki başörtülüden birine takılıyordu. Onlardan biri sessiz sessiz ağlıyordu. Onu daha fazla görmek istemedim. Sınav benim için daha başladığında bitmişti zaten, kâğıdımı verip çıktım.

Söylenen idare ofisine gittim. Daha odaya yaklaşırken koridorda uzaktan tanıdığım başörtülü arkadaşların ağlayarak geri döndüğünü gördüm. Odadan çıkan herkes ağlıyordu. Cesaretimi toplayıp içeri girdim. Masa başında oturan üç görevli karşıladı beni. İçlerinden biri “okula artık başörtüsüyle alınmayacaksınız, şapka da gelmeyin, perukla da gelmeyin,” diyordu. Odadan çıkan arkadaşlarımın neden ağladığını anlamıştım şimdi. İçime öyle bir ağırlık çöktü ki, ağlayamadım bile... Artık başıma neler geleceğini biliyordum...

Okulun önünde bekleyişler başladı. Her ders günü geliyorduk. Hocalarla, arkadaşlarımızla görüşüyorduk. Kimsenin elinden bir şey gelmiyordu. Zamanla herkes evine dönmeye başladı. Bazıları kayıt dondurdu, bir kısım yurtdışına çıkmaya hazırlanıyordu, bazıları da yasak koşullarını kabul edip okula girmeye başlamıştı. Kapıda bekleyenler olarak vizelere yetişemedik, dersleri de kaçırdık. Ben yine de finallere girmeye, okulumdan **bir şekilde** mezun olmaya kararlıydım. Ama nasıl? Yasağın başından itibaren gördüğüm bir kâbusu arkadaşlarıma anlattığımda onların da aynı kâbusu gördüklerini öğrendim: Sokakta yürürken başımın açık olduğunu fark ediyordum ve kendimi tamamen çıplak hissediyordum. Kan ter içinde uyanıyordum. Günlerce aynı kâbusla uyandım. Başımı açmam mümkün değildi ama okulu bırakıp eve dönmeyi de düşünemezdim.

Ailem resti çekti: “Okulu bırakmak yasak!” Günlerce çarşı pazar dolaşıp çeşit çeşit şapkalar denedim. Amaç mümkün olduğu kadar

başörtümü gizleyebilecek bir başlık bulmaktı. Arayan bulurdu ne de olsa...

Zaman geçiyordu. Sonunda bir elin parmaklarını geçmeyen bir grup bekler olduk okulun önünde. Bu bekleyişimizden tek rahatsız olanlar okul yönetimi ve güvenlik görevlileri değildi. Artık her gün önümüzden geçip derse giden arkadaşlarımız da görmüyordu bizleri. Beni yasak sürecinde en çok yıkan da bu olmuştu. Sonunda başörtümü kamufle edip okula sızmamı sağlayacak bir şapka bulmuştum, final sınavlarına hazırlanacaktım, arayı kapatmak için ders notları gerekiyordu. Benden gözlerini kaçırıp hızlı adımlarla okula girmeye çalışan arkadaşlarımı hızlı davranıp yakalayabilirsem okulun önünde dersleri, sınavları soruyordum. Yakın arkadaşlarım elinden bir şey gelmemenin çaresizliği ve utancı ile benden kaçmaya başlamışlardı. Artık ortak mevzular bile bulamıyorduk. Onları da aşan bir sorundu bu ve anladım ki beni unutmak istiyorlardı. Geçen döneme kadar benden not almakta beis görmeyen arkadaşlarımdan bazıları ise yanımdan hızla uzaklaşırken “ben de not tutmadım”, “o derse girmedim” gibi garip cevaplar veriyorlardı. Yasak istenen sonuca ulaşmıştı. Artık farklı mekânların sahipleriydik. Önce ben içeridekilere kırıldım, sonra içerdekiler bana yabancılaştı...

Aylar sonra bir gün okulun girişinde biz “başörtülüler” için hazırlanan kabine girdim, başörtümün üzerine kocaman bir şapka taktım, ilk defa o şekilde okulun kapısından geçtim. Devamsızlıktan kalmak üzere olduğum derse gitmek için hızlı adımlarla koridorlarda ilerliyordum. Şapka neredeyse gözlerimi bile örtüyordu. Ya da ben utancımдан gözlerimi yere dikmişim ki hiçbir yeri ve hiç kimseyi görmeden sınıfa ulaştım. Girdiğimde hoca derse başlamıştı çoktan. Kapıyı açınca bütün sınıf sustu. Hoca bana baktı. Kimse-nin gözüne görünmemek isterken bütün amfinin odak noktası ol-

muştum. Sınıfta çıt çıkmıyordu. Ben bir yere oturup gözlerden yok olsaydım ve biri bu derin sessizliği bozsaydı diye düşünürken bunu yapan o güne kadar dersinden en yüksek notları aldığım ve bilgisine, ders anlatışına çok saygı duyduğum hocamdı. Bizler yokmuşuz gibi davranmak yerine olaya bakışını açıklayan cümleler kuruvermişti: “Devrim kanunları uygulanmalı ama keşke daha acısız olsa...”

Zaten iç kavgam dışımı da aşmıştı. Hissettiğim suçluluk duygusu, boyun eğmenin verdiği eziklik, aylardır yaşadığım iç muhasebesi, evde her gece kurulan ikna odaları... Meğer sabrın sonu o günmüş. O sözler üzerine gözyaşlarım fışkırırcasına ağlamaya başladım. Girdiğim gibi aynı hızla sınıftan çıktım. Okulda yasak sonrası sayısı artan ve koridorlarda başörtülü avına çıkan güvenlik görevlilerinin arasından geçerken şapkamı çıkarıp çantama koydum. Gidiyordum işte. Bir daha dönmeyecektim. İstesem de dönemezdim zaten. Hali-mi görünce şaşkına dönen güvenlik görevlileri başörtüme müdahale bile edememişti. O gün bir yalanın ifşa haliydi. Yine o gün karar verdim ki ben insanların gerçek yüzlerini görmek istemiyorum, kimsenin iktidar karşısındaki aczini, otoritenin saçma kurallarına boyun eğişini görmek istemiyordum. Çünkü tam o noktada insan siliniyordu. Her birimiz biz olarak buharlaşıyorduk. Tıpkı başörtü-lülerin sınıflarımızdan, ofislerimizden, hikâyelerimizden buharlaşıp yok olması gibi...

Özlem Balcı

Özlem, üniversitede ikinci yılında yasakla karşılaştı. Lisansını başörtüsünü şapka vs ile kamufle ederek bitirdi. Yaşadığı sıkıntılı dönemden sonra eğitimine devam etmek için yurtdışına çıktı. Yüksek lisans derecesini bir Avrupa ülkesinden alarak Türkiye'ye geri döndü.

Emel Hoca, Aysun Abla, Nur ve Diğerleri...

İmam-hatip lisesine giderken başı açık öğretmenlerimiz vardı, başörtülü öğretmenlerimiz de vardı. Başörtülü öğretmenlerimiz sadece meslek dersleri öğretmenleri değillerdi. Başörtülü İngilizce, Türkçe, tarih, matematik ve kimya öğretmenlerimiz de vardı. Diğer dallarda da varlardı. Onlarca varlardı; belki başka okullarla birlikte yüzlerce varlardı, binlerce varlardı. Kimi biraz daha milliyetçiydi, kimi biraz daha enternasyonalistti. Kimi biraz daha muhafazakârdı, kimi belki biraz daha liberaldi. Bunlar konuşulmazdı; aralarındaki farklar ergenliğe doğru yelken açmış giden çocuk aklıyla sezilir, bilinirdi. Bugün arkama dönüp baktığımda, başörtülü öğretmenlerimi hatırlamaya çalıştığımda, bir bir hatırlamayı başardığımda rahatlıkla bu çıkarımlarda bulunabiliyorum. Bütün bu farklılıklarına rağmen hepsi eksiğiyle gediğiyle önündeki müfredatı okuturdu; böylece ne korkulan “irtica” gelirdi ne de “şeriat”. Herkes kendi dünyasında kendi hikâyesini yaşayıp giderdi, ömrünü tüketirdi.

Emel Hoca da onlardan biriydi. Bana matematiği o sevdirmişti. Emel Hoca’dan sonra matematikten nefret ettiren öğretmenlerim de oldu. Ama içimde matematiğe dair en ufak bir ilgi kaldıysa onun sayesinde. Matematik diplomasının yanında aslında kamu yönetimi diploması da vardı. Ama hayalindeki kaymakamlığı yapamamıştı. O kadarına izin yoktu. En azından öğretmenlik yapabiliyordu. Anlaşamadığı eşinden ayrılmıştı. Küçük kızıyla birlikte yaşıyordu. Su gibi akıcı İngilizce konuşurdu. Tahtayı beş dakikada doldurur, sonra siler, sonra yine doldururdu. Bir derste tahtayı kaç kere doldurduğunu sayamaz, hızına yetişemezdik. Ders anlatırken gözleri çakmak çakmak parlardı. Belli ki işini seviyordu.

Kabına sığamadı. Belli ki hayatı ona dar geldi.

28 Şubat’tan çok önce koptu gitti kendi yoluna...

Diğer başörtülü öğretmenler de 28 Şubat'la birlikte birer ikişer savrulup gittiler.

...

Aysun abla mahallemizin ablasıydı. Annesiyle annemler ramazan-da mukabele okurlardı. Aysun abla da bütün zorluklara rağmen ağabeyleri gibi okumuştı. Öğretmen çıkmıştı. Ne öğretmeni olduğunu şimdi hatırlayamıyorum ama ne önemi var? Heyecan içinde görev yerine gitmeyi bekliyordu. 28 Şubat'tan sonraki yıllardı. Öğretmenlik yapabilmesi için başını açması gerekiyordu.

Hikâyenin buraya kadar olan kısmını uzaktan da olsa iyi kötü, az çok takip etmiştim; biliyordum.

Sonra ben uzaklara gittim.

Hikâyenin bundan sonrasını ise annemlerden; hep ikinci, üçüncü, dördüncü ağızlardan dinlediğim için müsaadenizle “-mişli geçmiş zaman”a sığınacağım ama lütfen bu hikâyenin gerçekliğini, yakıcılığını gölgelemesin.

Aysun abla ilk görev yerine gitmeden önce Hacı Bayram'a gitmiş. Gözyaşları içinde dua etmiş. Hakkında hayırlısını dilemiş. Ailesiyle kucaklaşıp otobüse binmiş, görev yerine doğru hareket etmiş.

Yolda bir trafik kazası...

Aslında çok büyük bir kaza değilmiş.

Kazada bir kişi hayatını kaybetmiş:

Aysun abla!

Üniversiteye başladığım ilk yıldı.

Hazırlık sınıfındaydım. İngilizce öğrenmeye çalışıyordum.

Nur, ufak tefek, küçük kara gözlü bir kızdı. Benim okulda gördüğüm tek başörtülüydü.

28 Şubat'ı izleyen yıllardı.

Türkiye'deki üniversitelerde başörtülü okumak artık mümkün değildi. O da okuyabilmek için kendini Kıbrıs'a atmıştı. Sene sonunda İngilizce hazırlık sınıfını başarıyla bitirmişti. Yaz tatili için evine, ailesinin yanına dönme hayalleri kuruyordu. Seneye endüstri mühendisliği bölümüne başlayacaktı.

Beklenen olmadı, olamadı. Yasakçı zihniyetin ahtapot kolları Kıbrıs'a da uzandı. Nur, Kıbrıs'ta daha fazla barınamazdı. Barındırtmazlardı. O da bir yolunu bulup Almanya'ya, endüstri mühendisliği-işletme karışımı bir bölümde okumaya gitti. Belki ailesinin maddi durumu iyiydi, belki de bir yerlerden burs bulmuştu.

Ama gitti.

İzini kaybettim.

Bir öğretmen, bir öğretmen adayı, bir öğrenci...

Başörtülü bir öğretmenin vereceği matematik sevgisinden mahrum kalan öğrenciler...

Başörtülü bir öğretmeni beklerken ölüm haberini alan öğrenciler...

Başörtülü bir öğrencinin kendi bakış açısından, anlam dünyasından süzülüp gelen sorulardan mahrum kalan öğretmenler, öğretim üyeleri, bölüm arkadaşları...

... Ve hikâyeleri aslında hiç de birbirlerine benzemeyen diğerleri...

... Ve hepimiz!

Sami Evli

Sami, okuduğu imam-hatip lisesinden birinci sınıfta iken 28 Şubat'a 'yakalanarak' düz liseye geçti. Doğu Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Buna rağmen hayatının bir bölümünde imam-hatipli olduğu için yaşadığı sıkıntılar devam etmektedir.

Başörtülü Öğrencilere Ne Oldu?

Yazı yazan birinin en büyük şansı insanların ne düşüneceğini düşünmeden özgürce yazabilmekmiş. Sanırım ben son günlerde en azından başörtüsü konusunda yazarken bu şansımı yitirdim. Her şeyden önce bir insanın kendi mağduriyetleri üzerine konuşması yeterince zor zaten. Bir de beni bu konuda iyice söz söyleyemez, konuşamaz hale getiren şeyler var. Ben dahil bu konuda yazan, bir şeyler söyleyen insanların kendilerini anlamaya hiç niyetli olmayan, belki de konuşmasını istemeyen insanlar tarafından sıklıkla ajitasyon, duygu sömürüsü veya arabesk edebiyatı yapmakla suçlanması oldu. Üstüne bir de “Allah versin”, “AKP çözsün” tavrı...

Ama bu yasak sürüyor. Bütün saçmalığı ve zalimliği ile capcanlı, küstahça karşımızda. Bir halkın kadınlarının belki yarısından fazlasının hayat tarzını hiçe sayan, toplum hayatından dışlayan, en doğal haklarının önüne set çeken, her şeyden öte onurunu ayaklar altına alan bu gayri ahlaki durum sürdüğü sürece susmak, kendi egomuzu öne çıkarmak gibi bir lüksümüz olmamalı. Zor da olsa yazmalı...

Benim üniversiteye devam ettiğim 86-92 yılları, bu yasağın katiyet kazanmasa da sürekli olarak gündemde olduğu, kimi rektörlerle Özal hükümeti arasında varsayılan bir mücadelenin yaşandığı yıllardı. Bir sene İstanbul Üniversitesi'nin, Marmara Üniversitesi'nin belli bölümleri bu yasakla muhatap oluyor, kimi öğrenciler sene kaybediyorken, bir sene bakıyordunuz sorun İstanbul Teknik Üniversitesi'nin bazı bölümlerine sıçramış. Bu yıllarda üniversitelere girmek şimdiki kadar büyük maddi imkân gerektiren ve adaletsiz bir yarış sonucu elde edilen bir şey değildi. Dolayısıyla üniversitelerde şimdikinden çok daha fazla sayıda olduğunu tahmin ettiğim Anadolu kökenli, maddi imkânları sınırlı ve sıradan devlet okul-

larından gelen çocuklar mevcuttu. Benim okuduğum mühendislik fakültesi, zaman içinde Anadolu Liseleri ve büyük şehir kolejlerinin öğrencileri ile dolsa da o yıllarda büyük oranda mütevazı aile çocukları okuyordu. Yine bu çocuklar içerisinde benim başörtülü arkadaşlarım sosyo-ekonomik açıdan daha da zayıf bir zümre idi. Bizim bölümümüzdeki kız öğrenci sayısı erkek öğrencilere göre oldukça azdı. Başörtülü öğrenci sayısı ise çok daha azdı. Arkadaşlarımın bazıları kayıt yenilemek için harç parasını zor toplarken, kimisi çalışarak okuyor, kimisi de çok sıkıntılı şartlarda yaşıyordu.

Çoğu çok kardeşli olan bu arkadaşlar sanıldığı gibi üniversiteye girince ‘hadi bir türban takayım, bazı siyasi amaçlarım da olsun’ derdinde değillerdi yani. Sivas’tan, Malatya’dan, Sinop’tan, Kastamonu’dan, Mersin’den, Dudullu’dan gelirken hem bir yandan kendilerine uzak bir dünyada var olmanın tedirginliğini, hem de bir gelecek ümidi taşımanın sevincini yanlarında getiriyorlardı. Ve, söylemeye gerek var mı bilmem ama, aileleri için büyük bir övünç ve ümit kaynağı idiler. Yine birçoğu o günlerde hiçbir siyasi görüş taşımıyordu. Hatta hemen hepsi milletini, devletini seven, dünyaya o güne kadar aldıkları eğitim sisteminin oluşturduğu perspektiften bakan kızlardı.

Sonra umulmadık bir şey oldu. Üniversite kapıları yüzlerine kapandı. Birileri bu gençlere üvey evlat muamelesi yapmaya başladı. Çoğu arkadaş bu durumda bile iyi niyetini kaybetmemişti. Ama bariz bir şekilde hüznü kaplamıştı herkesi. Eğer bizler faraza solcu gençler gibi belli bir siyasi ideoloji ve muhalefet duygusu taşıydık durumu kaldırmak daha kolay olabilirdi. Nihayetinde benim belli bir hedefim var, mücadelem bu ve bedel ödemem söz konusu diyecektik. Hâlbuki çoğunluk geleneksel Anadolu dindarlığı ile üniversiteye başlama cüretinde bulunmuş oldukça apolitik kızlardı. Ve bütün o maddi sıkıntının içerisinde yaşayan, kendilerine umut

bağlamış ailelerine akşam eve gidince ne hesap vereceklerini düşünüyordular. Orta gelir seviyesine sahip herhangi bir genç yasaklar karşısında onurunun derdine düşerken onlar bir de kendi kaderlerini aşmanın yegâne çıkışını kaybediyorlardı. Ve tokat hiç ummadıkları bir yerden geliyordu.

Zor günlerdi; her acıdan incitici... Bir amfi dolusu insanın önünde hakarete uğramak, dekanlıklara çekilip saçma sapan ithamlarla sorgulanmak, sözde ikna seanslarına maruz kalmak, kimi derslerden Bizans entrikaları ile bırakılmak ve hakaretin her an nereden geleceğini bilememek. Bugün dersteki hocan laf arasında sana dönüp acı bir söz mü söyleyecek, kantinden geçerken arkandan Fatima mı okuyacaklar yoksa bir bahane bulup bel altına mı çalışacak yine o şovenist profesör? Okula gelirken kafamdaki bu düşünceler yüzünden sanki ayaklarım geri geri giderdi. Şimdi düşününce, en çok da o yüzlerdeki ifadeleri hatırlıyorum. Türlü çeşit ifadeleri vardı insanların: Öfke, kin, tiksinti, alay. Aynı günlerde bütün bu ortama karanlık cinayetler de eklenince Ankara'nın ağır ikliminden sonra İstanbul'un bayıldığı o kozmopolit ve hoşgörölü havası da değişmiş, sokaklarda da hakaret görmek sıradan bir hal almıştı. Hele Uğur Mumcu cinayetinin işlendiği günlerde...

Sonra değişmeye başladık bazılarımız. 'Zulüm' kavramı ile yüzleştik. Madem biz böyle ayrımcılığa uğruyor ve zulüm görebiliyorduk demek ki bütün o anlatılan hikâyeler de doğru olabilirdi. Ve insanın zulüm görmesi için hak etmesi de gerekmiyordu anlaşılan. 12 Eylül sonrası yaşananlar, Diyarbakır cezaevi, Newroz olayları, Lice baskınları vs. birden kimilerimizin gündemine giren konular oluvermişti. Aynı yıllarda Türkiye sınırlarının ötesinde de bir dünyaya açılıyordu gözlerimiz. Halepçe katliamı, İsrail'in zulümleri ve yeni filizlenen intifada, Amerika'nın Irak'a yaptığı ilk saldırı...

Bir arkadaşımın anlatımıyla yasak başlamadan önce cici bici giyinmekten zevk alan, derslerinden başka bir şey düşünmeyen, ud çalan o mutlu kızlar gitgide gerçek dünya ile tanışmaya başlıyor ve yerlerini kırıgın, okuyan-araştıran, ilgili ama huzurunu kaybetmiş kızlara bırakıyordu. Dünyadan habersiz ve mutlu olmak; işte bu konforu kaybetmiştik artık. Küreselleşme ile beraber acıları artan Ortadoğu halklarının yanında Türkiye’de de bir türlü sular durulmak bilmiyordu. Sivas katliamı, Başbağlar katliamı, Güneydoğu’da Hizbullah adı verilen yapılanmalar ve ardı ardına gelen bombalı cinayetler. Gitgide geriliyor ve bariz bir şekilde iyi olmayan bir yere gidiyorduk. O güne kadar hayallerimizin alabileceği en çılgın eylem bir duvara tekme atmak olmuşken yine yolda, okulda, belediyede şurada burada ‘işte o, potansiyel canı’ bakışları ile karşı karşıyaydık. Kötü bir senaryonun hem “zoraki oyuncularını” hem de “hiç sesi çıkmayanları” idik sanki.

Sonra 28 Şubat günleri başladı. İtiş kakış bitirdiğim okulumun ardından yine itiş kakış bir çalışma hayatı yaşamış, o günlerde ise daha çok kendimi oğluma adamıştım. Artık bütün okulları içine alan bir yasak gelmişti. Bu sefer benim itile kakıla yer alabildiğim okullar bir daha açılmamacasına başörtülülerin üzerine kapanıyordu. Yine Beyazıt’ın yolları gözüktü. Öyle protestolar oldu ki kalabalığın bir ucu Beyazıt meydanını doldururken diğer ucu Aksaray’ı geçirdi. Sonra eylemlere çok sert müdahaleler yapılmaya başlandı. Bir gün **robokopların** kovalamasından ürken kalabalığın paniği esnasında az kaldı çocuğumla beraber bir polis panzerinin altında kalıyordum.

Bütün o hak, adalet arayan sesler Fadime-Müslüm vodvilinin arkasında kayboldu gitti. Sincan’da yürüyen tanklar son noktaydı. Yasak uygulandı ve herkes kendi derdini bireysel olarak çekmeye başladı. Başını açarak okula girenler psikolojik travmasını kendisi

kaldırmalıydı. Peruk, şapka takan, bu zorunlu utanç kisvesinin ruhuna verdiği ağırlıkla kendisi baş etmeliydi. Okulu bırakıp evine dönen, kendisi düşünmeliydi sonrasını. Kimi şanslı olanlar yurtdışına çıktı. Bu zorunlu göç bir şans olarak addedilebilirse tabii...

Düşünüyorum da 87-88'de bu yasağı protesto etmek için Sirkeci'den Beyazıt'a yürümüşüz, 97-98'de Beyazıt'tan Çapa'ya, Cerrahpaşa'ya ve olmuş 2008; söyleyin artık nereye yürüyeyim diye isyan etmişim bir gün. Aynı şeyleri küçük kızımın da yaşamaması için nereye yürüyeyim?

İlk örtündüğüm zamanlardan, yani aşağı yukarı 18-19 sene öncesinden bir günü hatırlıyorum sık sık. Bir gün İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'ne bir arkadaşımı ziyarete gitmişim. Hergele Meydanı derler, ortasında bir alanı vardır. Öyle çok başörtülü öğrenci vardı ki şok olmuşum. Gerçekten de meydanın adabına uygun kol kola volta atıyorlar, beni canımdan bezdirecek kadar entelektüel tartışmalar yapıyorlardı. Şimdi gitsem içeri girebilir miyim acaba? Girssem ne yazar o kızlardan bir tane bile görmek mümkün değil artık. İşte geçen bunca yılın getirisi.

Yine de hikâye bitmedi. Başörtülülerin maddi durumu iyi belli bir zümresi dışında kalanlar bugünlerde bilumum hayır faaliyetleri, tezhip, hat, minyatür kursları ile tedavi ediyorlar ikinci sınıf olmanın getirdiği incinmişlikleri. O kurslara başlarken bile istenen başı açık resimleri sağlayabilmek için fotomontaj çareleri arıyorlar. Ara sıra bir araya geldiklerinde geçmiş günlerin trajikomik anılarını anlatıyorlar gülümsemeye çalışarak.

Hâsılı kelam bütün bu süreçte önce öteki olduğumuzu öğrendik ve sonra diğer ötekilerin de çektiği acıları fark ettik. Sonuçta o dün-

yadan habersiz, mutlu ve pervasız günlerimiz bir daha gelmemek üzere geride kaldı. Bence iyi de oldu.

Özlem Yağız

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden yasak yüzünden zorluklarla mezun olduktan sonra iş hayatını da başörtülü olmaya özgü haksızlıklar sebebiyle "hayatımı çocuklarıma adayacağım" diyerek bırakmak zorunda kaldı. Şu anda evli ve iki çocuk sahibi bir ev hanımıdır.

Hiçbir Şey Olmamış Gibi...

Baharın ısıltısı, coşkusu, neşesi her yeri olduğu gibi bizim kampüsü de sarmıştı. Her sabah güne başlarken içimizi ısıtan güneş, ders sırasında camdan içeri süzülen hafif rüzgâr, cıvıl cıvıl kuşlar, rengârenk bahçe, derslerle boğuşurken ilaç gibi gelmişti yine. Arada yağan yağmurlarsa neşemize neşe katıyordu sadece.

O gün yine yağmurlu günlerden biriydi. Ders arası birkaç arkadaş bahçede geziniyorduk. Kısa bir süre önce dinen yağmur her yeri su içinde bırakmıştı. Hemen arkasından güneş, gül yüzünü esirgemese de, hala her yer kurumamıştı. Bir kere güneşi gördüm ya, içim kıpır kıpır ediyordu doğrusu. Zaten ne olduysa o anda oldu.

Ağaçların altından geçerken elimle uzanabileceğim yükseklikte bir dal gözüme ilişti. Üzerinden süzülen yağmur damlalarını da görünce “Şu daldaki suyla Hatic’e’yi ıslatmanın tam zamanı” diye düşündüm ve ona fark ettirmeden dalı aşağıya doğru çektim. İyi bir plan yapmıştım aslında, dalı çekip tam arkamdan gelen arkadaşımın bana iyice yaklaştığını anlayınca bırakacaktım. Böylece dal titreyecek ve üzerindeki bütün suyu arkadaşımın üzerine boşaltıverecekti.

Fakat küçük bir zamanlama hatası yapacağım şakayı elime yüzüme bulaştırmama ve bütün neşemi kaçırmaya yetti. Aşağıya doğru çekip bıraktığım dal, yukarı çıkarken başımdaki peruğu da alıp gidince, neye uğradığımı şaşırdım. Tabii ki sıçramanın etkisiyle ağaç dalı peruğumu benden uzağa fırlatmıştı. Arkadaşlarımın şaşkın bakışları altında koşarak havada uçan peruğumu takip etmeye başladım. Çok sürmeden küçük bir su birikintisinin kenarına düştü. O an gözlerim ne peruğumun düştüğü yeri, ne de üzerindeki çamurları gördü.

Derhal peruğumu yerden alıp başıma geçirdim. Ve hiçbir şey olmamış gibi, az önce peruğumla beraber, bu kampüste dolaşabilme, derslere girebilme şansımı da bir anda kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelmemişim gibi, peruğumun altında gizlemeye çalıştığım başörtüm görünmesin diye canhıraş o peruğun ardından koşuşturmamışım gibi arkadaşlarımın yanına döndüm. Ama hiçbir şey olmamış gibi davransam da, olan olmuş ve ben hayatımın en ağır gerçeklerinden biriyle, bir kez daha yüzleşmek zorunda kalmıştım.

Hatice Gözüpek

Hatice, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu bir işsiz.

Okulda Korku Filmi: Bir Hafta Şok Garantili

Türkiye'nin en iyi üniversitelerinden birini kazanmış olmak insana ne hissettirir? Herkes için bir mutluluk kaynağıdır tabii ki... İlkokulda başlayıp, üniversite sınavına kadar aralıksız süren nefes kesici bir maratonun en güzel ödülllerinden birisidir ODTÜ'lü olmak... Yıllardır verdiğiniz emeğe değmiştir, hak ettiğinizi düşündüğünüz ödülü kazanmışsınızdır, dolayısıyla artık mutluluğunuza diyecek yoktur...

Benim için de öyle oldu.

ODTÜ'yü kazandığımı öğrendiğimde sevinçten çıldıracak gibi olmuştum. Özellikle, bunca yıl verdiğim emekte benden çok hakları olan sevgili ailem, en az benim kadar sevinmişti. Ama buruk bir sevinçti yaşadığımız... Zira üniversiteye başlamak yeni bir mücadeleye başlamak demekti aslında. Koskoca bir engel vardı önümde; daha önce de birçok kez hayatımı etkilemiş olan saçma sapan bir yasak... Bu nedenle daha okula başlamadan bir hüznün, bir korku sardı içimi...

İlerleyen zaman, kaygılarımı haklı çıkaracak ve altı yıl boyunca saçma-sapan bir yasak yüzünden, olmadık işler gelecekti başıma... Sadece bu yasağı koyanların ya da uygulayanların değil, okuldaki arkadaşlarımdan da hakaretlerine maruz kalacaktım.

Okula daha yeni başlamıştım, hazırlık sınıfındaydım. Yasaktan dolayı peruk veya şapka takarak giriyordum derslere. Benim için zor günlerdi. Bu halimle hiçbir yerden kabul görmüyor, okulda büyük yalnızlık çekiyordum. Sanki koskoca okulda tek başıma gibiydim, hatta galiba öyleydim...

Bir gün ders çıkışında her zaman yaptığım gibi ögle namazını kılmak için herkesten geride kalıp mescide gittim. Mescit dediğim, merdivenlerle aşağı inilen, küçücük, kuytu bir oda. Fazla oyalanmadan namazı kıldım ve çıktım. Tam o esnada merdivenlerin başında bekleyen iki kişi gördüm, ancak neden orada bekledikleri konusunda hiçbir fikrim yoktu.

Yanlarından geçerken beni durdular. “Bu şekilde okula giremezsin” dediler. ‘Bu şekilde’ diyerek işaret ettikleri başımdaki şapkaydı. Üzerlerinde herhangi bir üniforma ya da bir işaret olmadığı için oldukça şaşırımtım. “Siz de kimsiniz?” diye sordum. “TKP’li gençleriz” dediler. Sadece bu açıklamanın, beni engellemek için yeterli bir gerekçe olduğunu düşünüyor olmalıydı. Benimse bu açıklama karşısında bir Müslüman olarak okula bu şekilde girmek istediğimi söylemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu.

Bu açıklama onlar için yeterli olmadı. Birisi başımdaki şapkayı çıkarmaya çalıştı. Onu engellemeye çalıştım, dirseğimle ittim. Ancak bu defa da ikisi birden üzerime yürümeye başladılar.

İyice korkmuştum ki o esnada birisi geldi. “Hele şükür, insafli biri geldi de kurtuldum” diye içimden geçirirken, “Bırakın, değmez,” demesiyle iyice yıkıldım. Hem etrafta kimsenin olmayışı beni ürkütüyor, hem de gördüğüm muameleden dolayı kahroluyordum. Hangisine yanacağımı bilmeden deli gibi bağıırıyordum. Onlar da bana bağıırıyordu. Öyle ki, neredeyse biraz sonra beni dövecek gibiydiler. O esnada bu defa gerçekten iyi niyetli biri, sınıftan bir arkadaşım gelip, ödev isteme bahanesiyle beni o keşmekeşin içinden çıkardı. Ben bir taraftan bağıırmaya devam ederken, arkadaşım beni oradan uzaklaştırdı ve otobüs durağına kadar götürdü. “Kusura bakma, tek başıma bir şey yapamazdım” dedi. Tek başına olmasaydı

ne yapacaktı? Muhtemelen beni dövme girişimine aynısıyla karşılık verecekti...

Otobüse binip evin yolunu tuttum tutmasına ama bacaklarım zangır zangır titriyordu. Bir hafta boyunca şoku üzerimden atamadım. Doluya koysam olmuyor, boşa koysam olmuyor, bu yaşadığıma bir türlü anlam veremiyordum. Kime ne zararım dokunmuştu, kimin hangi işine engel olmuştum, ne kötülük etmiştim bu insanlara? Büyük bir yalnızlık içerisinde okula gidip gelmekten, dersleri takip etmekten başka yaptığım, yapabildiğim ne vardı ki?

Aradan geçen zaman bana bu soruların cevabını vermedi. Ama ben aynı insanlarla, aynı okulda beş yıl boyunca okumaya devam ettim. Beni dövmeye çalışan insanlarla okulda karşılaştığımızda, bazen gülüp geçmeyi tercih ettim, bazense elimde olmadan sinirlendim. Ama hiçbir zaman bu soruları onlara sormaya cesaret edemedim. Dahası, tavırlarında hiçbir değişiklik olmaması onların da bu soruları hiçbir zaman kendilerine sorma cesaretinde bulunmadıkları ihtimalini güçlendiriyor zihnimde...

Rabia Mandal

Rabia, ODTÜ Tarih Bölümü'nden geçtiğimiz Ocak ayında mezun oldu. Şu an SETA Vakfı'nda çalışıyor. Türkiye'de hem başörtülü olup, hem de tarih okuyup iş bulabilen şanslı insanlardan biri...

Kızımın Kızı Okuyabilecek mi?

Hayatım Erzurum'un küçük bir köyünde başladı. Soğuk kışlarıyla tanınan memleketimde, kışları evde yazları tarlalarda geçirirdik. Babam şehre çalışmaya gittiği için bizim "evin direği" annemdi. Güçlü bir kadındı, babamı aratmıyordu hiç. Bağlar, bahçeler, köy hayatının getirdiği tüm zorlukların üstesinden gelebiliyordu, altı çocuğuy-la beraber...

Bizim zamanımızda çocukları okula kaydettirmek için mahalle mahalle görevliler dolaşırdı. Kimse çocuğunu kendisi gidip de okula yazdırmış değildi. İki ağabeyim de bu şekilde kaydedilmişti okula. Ben okul çağıma geldiğimdeyse, babam şehirden bizim köy öğretmenine mektup yazmıştı, beni okula kaydetmesi için. Çünkü kapıya görevliler gelse de bizimkilerin beni kaydettirmeyeceğini düşünmüştü. Böyle bir emrivaki ile okula başlamıştım yani. Ancak yine söylentiler, ayıplamalar olmadı değil. Çevremizde pek hoş karşılanmazdı çünkü kız çocuğunun okullu olması. Neyse ki annem yaşadıklarından ders çıkarabilen bir kadındı. Babamın gönderdiği mektupları başkalarından dinlemek, ona benim okula gitmem gerektiği gibi bir ders vermişti...

Annemin kararlılığı sayesinde ilkokulu bitirdim. Ama ortaokula gitmem mümkün değildi. Erkek öğrencilerin bile ev tutarak ya da tehlikeli yollarda iki saat yol yürüyerek gittiği ortaokul, çok istememe rağmen benim için sadece bir hayaldi. Hâlbuki ilkokulu bitirdikten bir yıl sonra İstanbul'a babamın yanına taşınmıştık. Ama yeni bir yerleşim bölgesi olduğu için burada da ancak ilkokul barakaları vardı. Böylelikle 'okuyup da bir yerlere gelme' hayalim tamamıyla son bulmuştu. Çok geçmeden evlenip aile sahibi olmuştum zaten...

Allah bana dört tane çocuk bağışladı. Hepsi benim için birbirinden

değerli. Ama 'O' da biliyor ya, kızımın olmasını hiç istememiştim... Çünkü ben annemin makûs talihinden kaçamamıştım, kızımın da benimle aynı kaderi paylaşmasından korkuyordum. İlkokuldan ortaokula geçemeyişimle başlayan tökezlemem, ömrüm boyunca peşimi bırakmadı. 'Okuyup da bir yerlere gelememe'nin sıkıntısını ömrüm boyunca yaşadım, yaşıyorum... Geçim sıkıntısı bir yana, toplum içinde dışarıda bırakılmış olmanın verdiği eziklik çok ağır geliyor doğrusu. Aynı şeyleri kızımın da yaşamasını hiç istemezdim. Bu yüzden kızım olacağını öğrendiğimde çok üzülmüştüm. Dünyaya geldikten sonra da aynı kaygılarla, madem doğdu bari kaderi benim gibi olmasın diye düşündüm. Özenle büyüttüm onu.

Zeki bir çocuktur. Bizim desteğimize ihtiyaç duymadan şevkle okuluna gidip geliyor, derslerine çalışıyordu. Hiçbir öğretmeninden şikâyet duymadım, aksine iltifatlar yağıdıyorlardı her seferinde... Hem akıllı, hem ahlaklı bir kız çocuğu olmuştu. Ve yeniden umutlarımı yeşertmişti bu dünyada. Hiç değilse kendi hayatını kurtaracaktı, hatta belki bana da faydası dokunacaktı. Maddi bir desteği olmasa bile, onun yaptıklarıyla onur duyacaktım...

Ergenlik döneminde bir yığın sorun yaşadık. Ama hepsinin bir gün geçeceğini biliyordum. Üstelik yaşadıkları derslerini etkilemiyordu, hala başarılı bir çocuktur. Sadece biraz anlaşılamıyorduk... Ancak bir süre sonra aldığı bir karar, elimi kolumu bağlamıştı... Kendisini bütün sıkıntılardan arındıracağını düşündüğü bir karardı bu. "Artık yaşadığım hayatın gayesi Allah rızası olacak" diyordu ve bunun bir gereği olarak da namaza başlayacak, bazı arkadaşlarından uzaklaşacak, Kur'an okuyacak ve örtünecekti... Elbette ki bu beni çok mutlu etti. Hem o büyük buhranlar sona erecek, kızım mutlu olacak, hem ahretini ziyan etmeyecek, hem de benim gibi örtünecekti. Bunun için ancak şükredebilirdim... Fakat küçük bir pürüz vardı: Örtün-

mek için okuldan ayrılmaya karar vermişti. Sebebi malum elbette, o dönemde imam-hatiplere kadar sıçramış olan başörtüsü yasağı... Şaşırıp kalmıştım... Benim onun hayatı için isteyebileceğim, ona verebileceğim iki büyük şey vardı; biri bu dünyadaki mutluluğu diğeri ahiretteki... Bunun için elimden geleni yapmıştım. Ama şimdi o birini diğerine tercih ediyordu. Daha doğrusu birini diğerine tercih etmek zorundaydı... Bunca yıl yaşadığım ezikliğin verdiği bir öfkeyle karşı çıktım ona. Bu kadar emeği çöpe atamayacağını söyledim. Kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmeliydi, kimseye ihtiyaç duymamalıydı, 'bir yerlere gelmeliydi'... Madem böyle saçma sapan bir yasak var, bu yasağı kaldırmak için mücadele etmeliydi... Ama o başka bir mücadele yolunu tercih etti... "O'nun emrini başkasının emrine feda edemem" diye inat etmişti bir kere...

Üzüldüm, kızdım, kırıldım... Söylediklerimin üzerinde hiçbir etkisi yoktu... Hâlbuki ben onun annesiydim, kendi hayallerimi ona ertelemiştim. Şimdi bir kez daha yıkılıyordu hepsi... Ve bu defa bizleri okula yazdırmak için kapı kapı memur dolaştıran devletimiz yıkıyordu hepsini... Benimse kızıma önerebileceğim tek yol, benim yapmayı aklımın ucundan dahi geçiremeyeceğim bir şeyi yapmasıydı... Ancak küçük oğlumu okulda beklerken 'burası kamusal alan, bununla giremezsiniz' dendiğinde anlamıştım onun neler hissettiklerini... Başını açmanın ne kadar zor bir şey olacağını biliyordum elbette, bile bile söylüyordum ona, sırf hayallerimiz bir kuşak daha ertelenmesin diye... Ama o gün bizzat müşahade etmiştim. Ve "Aynı şeyi sen yapabilir misin?" diye sorduğunda "Asla!" demiştim hiç tereddüt etmeden, "Ha bana tecavüz etmişler, ha başımı açtırmışlar, varsın bir kuşak daha beklesin hayallerimiz, ölmedik ya..."

Ayşe Kaplanoğlu

Ayşe 49 yaşında, dört çocuk annesi bir ev hanımı...

Hayallerimden Arta Kalan

İlkokulda, iki odalı bir evde altı kişi yaşamamıza rağmen çok azimli ve çalışkan bir öğrenciydim. Hani şu okul üniformasını bile her sabah şevkle giyip, akşam eve döner dönmez ödev başına oturanlardan... Ortaokul için beni kızlara özel bir devlet lisesine yazdırdılar. Hemen adapte oldum, üstelik Fransızca bile öğrenmeye başlamıştım. Fakat ne yazık ki, sonraki yıl okula tek başına yürümem güvenli olmaz gerekçesiyle ağabeyim okuldan alınmamı istedi. Babam da onayladı ve ben gelecek hayali olarak sadece evlenip çocuk sahibi olmanın bırakıldığı bir dünyaya itilmiş oldum böylece...

Beklendiği üzere, bir süre sonra evlendim. Üç kızım, bir oğlum oldu. O çocuklarıyla 'seviyeli' ilişkiler kurabilen annelerden olamadım hiç, alt alta üst üste büyüdük beraber sanki... Bu arada küllere karıştığını sandığım hayallerim kızlarımla beraber tekrar dirildi. Onları okutacak, birer meslek sahibi yapacaktım. Hem topluma hem çevrelere hem de ailelerine faydalı olacaklardı. Benim gibi 'cahil' bir anne olmayacaklardı. Bu yönde elimden gelen ne varsa yaptım. Her sabah erken kalkıp kahvaltılarını hazır ettim, gece yarısına kadar ödevlerine yardım ettim, sınavlara çalışırken evde çıt çıkarttırmadım, daha iyi okullara gidebilsinler diye eşimle kavga ettim. Sonra büyük kızımın üniversite sınavına girmesine 2 yıl kala 28 Şubat oldu. Tüm üniversitelere başörtülü girme yasağı geldi. Gerçi büyük kızım değil ama ortanca kızım örtünmeyi seçmişti, kaygılıyım. Sonra büyük kızım da ÖSS'den sonra örtünmeye karar verdi. Üzülmedim tabii ama sevindiğimden de pek bir şey anlamadım. Daha yeni örtünmüşken bu baskıyı nasıl kaldıracağını düşünüyordum. Lakin kaldırdı, allem etti, kalem etti, yeri geldi görevlilerle tartıştı, yeri geldi güvenlikle saklam-baç oynadı ama okulunu bitirdi. Hatta şimdi yüksek lisans öğrencisi. Ne yapsın, baktı üniversiteyi değiştiremiyor, dünyayı değiştirmeye ka-

rar verdi. Ortanca kızım da üniversiteyi kazandı, her gün başka türlü kâbuslar görerek gitti okuluna. O pek kavgayı sevmez. Dışarıdan çok hareketli, hayat dolu görünür ama derdini içine atar, anlatırsa kendini başkalarına yük gibi hisseder, ne kadar söylediysem de anlamaz. Okulunu ikinci sınıftayken bıraktı. Aslında dondurdu ama ben bıraktı gözüyle bakıyorum. Şu anda evli ve çocuk bekliyor. Şimdilerde oğlumun ÖSS heyecanı içindeyiz. Onun için böyle sıkıntılar yaşamıyoruz. Ne de olsa o bir erkek, ona dokunmaya cesaret edilemiyor sanırım... Küçük kızım ise şu an lise birinci sınıfta, okumaya pek hevesi yok ama olmamasını da anlayabiliyorum. Üniversite kazanınca ablalarının başına gelenlerin onun da başına geleceğini düşünüyor, üstelik okuduğu lise de sistemin önce kurup sonra beğenmediği lise türlerinden olduğundan istediği bölümü kazanması da hayli zor... Ortada bunca 'teşvik' varken, ben de açıkçası çok fazla onun üstüne düşmüyorum.

İşte böyle... İki farklı kuşaktan dört kadının hikâyesinin ortaklaştığı yer başörtüsü yasağı... Kızlarımı güle oynaya üniversiteye uğurlayacağımı düşünürken hep onları ya okula giderken ya da dönerken gözyaşları içinde teselli edişim geliyor aklıma... En kötüsü de çaresizlik... Onlar okusun diye tek başıma bunca engeli aşmışken fena duvara tosladım, tosladık. Zira onlara böyle olacağını söylememiştim. Üniversite bir başkaydı, çeşit çeşit arkadaşları olacaktı, uzman hocaları olacaktı, istedikleri gibi giyinip kuşanıp gideceklerdi okullarına, olamadı. Üniversite bir başkaydı, evet ama güvenlikten kaçmaktan arkadaşlarıyla kantinde oturamadılar, uzman hocaları her seferinde bir fırsatını bulup onları azarlamakta uzmandı ve tabii istediği gibi giyinip kuşanmak bir yana aptal peruklar, şapkalar ardına kendilerini gizleyerek, utana sıkıla gittiler üniversiteye...

Halime Kaplan

İkisi evli, dört çocuk annesi bir ev hanımı

Başörtülünün Adı Yok

Benim için yasağın en ağır yükü ‘yok olmak’tı. Varken yok olmak, yok sayılmak, yok edilmeye çalışılmak... Bugün başörtülü kadınları sayıp, düne göre az çıkınca sevinen, çok çıkınca kaygılananlar başlarını örten kadınlara “ayrık otu” muamelesi yapsa da, ben onların kurduğu bu hiyerarşiyi vicdanımda yargılayıp mahkûm ettim bir kere. Nasıl mı? Mesela ben başı açıkları sayıp çıkan rakama göre mutlu ya da mutsuz olmuyorum, çevremdeki insanları kafalarına ne taktıklarına, saçlarının şekline göre değil daha erdemli nüanslarla görmeye çalışıyorum.

Kendimi belki de bu ülkenin şanslı bir kuşağı arasında saymalıyım. Çünkü üniversiteye başörtülü başvurup, kazanıp, okumuş; yasağın kalesi olmuş İstanbul Üniversitesi’nin Hukuk Bölümü’nden başörtülü olarak diploma almış bir kadını. Başörtülü resmimin bulunduğu diplomam şu an Türkiye tarihinde önemli bir belge niteliğinde ve çalıştığım hukuk bürosunun duvarını süslüyor. 1998 yılında mezun olduğum hukuk fakültesinin diğer bütün öğrencilere olduğu gibi bana da verdiği hak ile avukatlık yapmaya çalışıyorum. Bilindiği üzere başörtülü bir avukatın müvekkilini savunması, mahkemelere avukat kimliğiyle girmesi yasak. Bu nedenle başörtülü bir avukat iseniz müvekkillerinizin davalarında sizin yerinize bulunacak bir partneriniz olması şart. Ben de bu şartlarda avukatlık yapan pek çok kadından biriyim. Birileri halen benim ne cüretle davalara avukat olarak katılmayı talep ettiğimi sorguluyorlar ama diğer bütün hukuk öğrencileri ile aynı tedrisattan geçerek üstelik derece ile mezun olmuş bir hukukçu olmam kimseyi ilgilendirmiyor. Diğer bütün öğrencilerin değil ama benim bu kadar yıllık zorlu bir eğitimin ardından bunu lütuf olarak görmem, bununla yetinmem ve eğitimimin gereği mesleğimi yapmayı talep dahi etmemem bekleniyor.

Halbuki, kimin aklına mesela tanıdığı bir tıp öğrencisine “Sen şimdi mezun olunca doktor da olmayı istersin değil mi?” diye sormak gelir ki? Ya da bir hukuk öğrencisine “İleride en iyi ihtimalle avukat, savcı, hâkim falan da olmak istersin şimdi sen” denir mi? Bütün bu sorularla eğer başörtülü bir kadın iseniz birkaç defa muhatap olursunuz. Hatta size kurumlarında eğitim vermekle yükümlü devlet bile “Sen ileride doktor, savcı, hâkim, mühendis olacağım diye tutturursun, iyisi mi ben şimdiden önlemimi alayım” diyerek eğitim hakkınızı bile elinizden alabilir. Sonra isterseniz hukuk literatürünün size öğrettiği kanunlardan, anayasadan, uluslararası sözleşmelerin eğitimi bir temel insan hakkı olarak tanıdığından ve kimsenin bu haktan hiçbir sebeple mahrum edilemeyeceğinden bahsedebilirsiniz. Zaten ben de yıllardır bunu yapıyorum. Fakat avukat olduğum tarihten yıllar sonra maruz bırakıldığım bir muamele belki de hayatım boyunca unutamayacağım bir çizik oluşturdu yüreğimde.

Genellikle müvekkillerimin davalarına partnerimi gönderdiğim için davaları izleyici olarak da takip etmiyorum. Fakat bir gün ailemden birinin, ağabeyimin adli bir davası vardı. Savunmasını ben hazırlamıştım. Ancak, davanın seyrini de izleyip ona göre ilerleyen süreçte nasıl bir tutum izlemem gerektiğini görmem gerekiyordu. Ben de davaya dinleyici olarak katılmaya karar verdim. Dava günü bir avukat olmama rağmen, herhangi bir avukattan daha az aşına olduğum adliye koridorlarındaydık ağabeyimle.

Mübaşir, sanık avukatı olarak adımları anons etti. Benim üzerime alınıp yanıtlamama gerek kalmadan, hemen önümde sanık sandalyesinde oturan ağabeyim ayağa kalkarak avukatının -yani benim- davaya katılmayacağını söyledi. Ama ben ordaydım, hemen arkasında... Hakimin elindeki savunmayı ben hazırlamıştım. Savunma

için gerekli delilleri ben toplamıştım. Şimdi de dava sürecini yakından takip etmek için gelmişim. Ama gelmemişim, yokmuşum gibi davranıyordu herkes. Ben orada değildim. Yoktum. Yokluğum, varlığımın şahitliğinde deklare edilmişti.

Aslında pek çok arkadaşımın, müvekkillerimden dinlediğim bir hikâyeydi bu. Hoca sınıfa girerdi, yoklama yapar ve başörtülülerin imzalarını almazdı. Profesör uygulama için ameliyathaneye girer, “Kaç öğrenciniz var?” sorusuna mevcuttan başörtülü öğrencileri çıkararak, beş ise mesela “üç” diye cevap verirdi. Sonra öğrenciler oldukları derslerde yok sayılır, devamsızlıktan kalırlardı. Bu uygulama bana hiç de yabancı değildi. Fakat insanın yüzüne karşı “Gelmedi, yok burada” denmesi öyle hikâye dinler gibi dinlenecek, anlatılacak türden bir ruh hali değildi. Yok deyince yok olmuyor ki insan. Ama ısrarla görmezden gelinirken, var da olmuyor... Bizimkisi de böyle garip bir Araf hali galiba...

Fatma Benli

Fatma, yasak öncesinde başörtülü olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Yasak başladığında tez çalışmasını teslim etmesine karşın başörtüsü ile sunuş yapmasına izin verilmedi. Okulu bırakmak zorunda kaldı. Şu anda kendi hukuk bürosunda avukatlık yapmakta, başörtüsü yasağı ile ilgili davalara gönüllü olarak bakmaktadır.

Hukuk Profesörü mü, Güvenlik Görevlisi mi?

Okula başlayalı sadece birkaç ay olmuştu. Benden bir yıl önce üniversiteye başlayan ablamın tavsiyesiyle tercih ettiğim İ.Ü. Diş Protez Bölümü'nde okuyordum. Bin bir kaygıyla girdiğim sınavda, imamhatipli olduğum için kırılan puanım dış hekimliğine yetmemişti zaten. Onun yerine dış teknikerliğini tercih etmiştim. Okulu bitirince sevdiğim bir mesleği yapacağım için mutluydum.

Ne var ki, okula gitmek için ödediğim bedel çok ağırdı gidiyordu. Kayıt olmak için gittiğim gün başlamıştı sıkıntılar. Normalde, eğitim-öğretim yılı başlamamış olduğu halde, kayıt binasına girer girmez bir görevli kibarca alıp ikna odasına götürmüştü bizi. Bekleyen öğrenciler arasından sıra ile grup halinde girmemize rağmen, grup içindeki başörtülüler olarak seçilip ikna edilmiştik. İlk defa o gün başlamıştım bedel ödemeye... Lavaboya gidip, başımı açmış, sonra kimseyle göz göze gelmemeye çalışarak yukarı katlarda işlemlerimi tamamlamaya çalışmıştım. Binadan çıktığımdaysa, alelacele başımı örtmekle meşguldüm. Fakat kendimi arabaya attığımda göz yaşlarıma engel olamamıştım. Binaya girerken örtülü olan başımı çıktığımda açık görenleri düşündükçe utancımın yerin dibine girmiştim. İlk defa o gün, içimde bir yerlerde “ama bu haksızlık...” diye bir ses mırıldanmaya başlamıştı...

Bu şekilde başlayan okul hayatım da bundan farklı ilerlemedi. Hastaneye girerken hastalarla aynı girişi kullanıyor olmamıza rağmen, daha kapıda beni karşılayan yasak, öğrenim hayatımı her yönüyle etkilemeye devam edecekti... Saçımı göremediği her gün büyük bir zevkle beni *kurallara uymamakla* suçlayan ve her itiraz ettiğimde beğenmediğim kurallar için beni dekana havale eden güvenlik görevlisi bile, okul hayatımı kâbusa çevirmek için tek başına

yeterli bir neden sayılabilirdi. Kışın insanların soğuktan korunmak için başvurdukları yöntemler bile kanunlar tarafından kabul görmüyordu benim okulumda. O gün, ben de herkesin yaptığı gibi soğuktan üşüyen kulaklarımı ve boynumu atkıya sarmıştım. Fırsat bu fırsat bir günlük de olsa soğuk bahanesiyle başım örtülü gireyim deyip, başımı da örtecek biçimde dolamıştım atkıyı. Ama hukuk profesörünü aratmayan *kanun bilirliliğiyle* bekçi derhal durumu fark etmişti. “Çıkar onu!” dedi. Başörtümle beni okula almayan bekçi, şimdi de atkıyı çıkarmamı istiyordu. Ben hep başörtüsüne alerjisi olduğunu düşünmüştüm, oysa ki mesele başörtüsü değil, saçlarım-mış. Her ne sebeple olursa olsun saçlarımı görmeliymiş. Elbette, itiraz ettim, herkes gibi atkı kullandığımı, bunun ne gibi bir sakıncası olabileceğini, benim diğerlerinden ne farkım olduğunu sordum.

Bekçi bunları yanıtlamak yerine beni yine kurallara uymamakla suçladı. Kanunlar böyleydi, onun yapacak bir şeyi yoktu, emir kuluydu o. Sahiden yapacak bir şeyi yok muydu? Bunu ona sormadım, aksine bir süre sonra peşimi bırakmayacağını anlayınca, “Al işte! Bu mu istediğin!” diyerek atkıyı çıkardım, saçlarımı açtım. İstedikini gördüğü için yine mutlu muydu bilmiyorum, ama ben bu kadar keyfe keder bir uygulama karşısında hiçbir şey yapamayışımın dolaylı öfke ile karışık bir hüznün içerisindeydim. Bu yüzden olsa gerek laboratuvara girer girmez ağlamaya başladım. Herkes gibi çalışıp kazandığım bir okulda, ödemem gereken bedel neden herkesten farklı ve bu kadar ağır olmalıydı ki? Bu sorunun cevabını arkadaşlarım da verememişti.

Herkes beni teskin etmeye çalışıyordu. Benim gibi başörtülü olan arkadaşlar, işi bekçinin *gıcıklığına* veriyordu. Erkek arkadaşlarımla çoğu da “biz de sizi destekliyoruz, yanınızdayız” diyebiliyordu sadece. Ama tüm bunlar hiçbir şeyi değiştirmiyordu, ben hala aynı bedeli ödüyordum. Tüm okul hayatım boyunca da ödemeye devam

ettim. Her gün aynı işkenceye muhatap oluyordum. Tabii ki zaman içinde bazı şeyler değişiyordu. Mesela ikinci yıl, hastalar ile öğrencilerin girişi ayrılmıştı. Aslında hiç gerek yoktu, bekçinin gözleri bizi hiç iskalamamıştı. Yine de tedbiri elden bırakmamak gerektiğini düşünmüş olmalıydı yetkililer...

İçeride yaşadıklarım da kapıda yaşadıklarımı aratmayacak kadar bıkırtıcıydı. Beni yemekhaneden, okul bahçesine kadar takip eden bir yasaktan söz ediyoruz nihayetinde; nasıl bıkırtıcı olmasın ki... Bahar şenlikleri, piknikler, film gösterimleri de dâhil olmak üzere her türlü sosyal etkinlikten mahrum kalmaksa bu yasağın sonuçlarından sadece birkaçı... Ve benim dışı teknikleri olabilmek için ödediğim birkaç bedel sadece... Tıpkı, okulu bitireli dört yıl olmasına rağmen, başım açık fotoğraf vermediğim için diplomamı alamayışım gibi.

Ama ben bu bedeli neden ödediğimi biliyorum. Garip ama Müslüman olduğu iddiasındaki bir ülkede Müslüman olmanın bedeli bu. Ülkenin “sahip”leri tarafından, ülkenin ikinci sınıf vatandaşı olarak görülenlere ödetilen bir bedel... Bu ülkede kendileri kadar bizim de hakkımız olduğunu kabul edemeyen ve kardeşlik paydasında bizimle buluşamayanlar tarafından icat edilen ve korkularla meşrulaştırılan bir bedel. Ama hangi zulüm, hangi haksızlık karşılıksız kamış ki bu dünyada? Bir ihtimal vardır belki bu dünyada, ama ya öbür dünyada?

Selin Yılmaz

Selin 2003 yılında İ.Ü. Dış Protez Bölümü'nden mezun oldu. Bir süre özel sektörde çalıştıktan sonra bebeğiyle ilgilenmek üzere işten ayrıldı. Evli ve yedi aylık bir bebek annesi. “Bir an evvel gerekli evrakları getirip diplomanızı alınız, yoksa biz sorumluluk almayız” şeklindeki ısrarlara rağmen, başı açık fotoğraf vermemek için yasağın kalkacağı günü bekliyor.

İdealist Bir Doktorun Hatıraları

İdealist bir insandım her zaman. İdealist bir çocuk, idealist bir genç, idealist bir doktor... Hem bir insan olarak bu dünyaya ait çok büyük hedeflerim vardı, hem de bir kul olarak ahirette olabileceğimin en iyisi olmak istiyordum. Hem bir bayan olarak kadınlar hakkında mevcut olumsuz kabulleri yerle bir edecek başarılarla imza atmak istiyordum, hem de ülkem dünyanın en güçlü ülkesi olsun istiyordum.

Hem...

Bu liste öylece uzayıp gidebilir.

Bütün hedeflerime ulaşabilmek için güçlü bir zemine basması gerekiyordu ayaklarımın. İzlediği Türk filmlerinin de etkisini taşıyan bir Anadolu'lu genç olarak benim gözümde en sağlam zemin doktorluktu. Sınava girdim ve kazandım. O dönemler başörtüsü henüz bir filtreleme gerekçesi değildi. Hatta toplumda yükselen bir değerdi. O zamanın başörtülü öğrencileri olarak, üniversite sınavlarındaki ya da derslerdeki başarılarımızla konuşulur olmuştuk.

1997 yılına kadar sorunsuz bir şekilde devam etti okul hayatım. Üçüncü sınıftaydım. Okulum Bursa'daydı. Ani bir şekilde başlayan başörtüsü yasağı, ilk olarak İstanbul'da uygulanmaya başladı. Çok can sıkıcıydı bu gelişme. Ancak o zaman yasağın başka yerlere sıçrayabileceğini hiç aklıma getirmemiştim doğrusu. Uzaktan, aynen Filistin'de yaşananlara bakar gibi bakıyordum televizyon ekranlarına. Çok geçmeden okul tatile girdi. Fakat tatil başlamadan kısa bir süre önce, yasağın bizim okula da sıçraması gündeme geldi. Daha doğrusu kulaktan kulağa söylentileri yayılmaya başladı.

İstanbul'daki öğrenciler için imza toplandığı sırada içimden kendi niyetimi tarttığımı ve bizde uygulandığı takdirde gerekli yerlerde

açabilecekimi içimden geçirdiğimi hatırlıyorum. Bu sadece, çocukluğumdan itibaren ruhumdan hiç eksik olmayan idealizminin gerektirdiği hedeflere doludizgin koşma yolunda olmamdan kaynaklanan bir düşünceydi aslında. Hedeflerimi yakalama noktasında engel tanımazlığımın bir sonucuydu. Açıkçası, hiç de düşünmeden karar vermiştim buna. Çünkü idealim öylesine ruhuma işlemişti ki, doğrudan doğruya hiç şüphe duymuyordum. Ta ki o cümleyi duyana dek...

Annemle bir ev oturmasındaydık. Yakın bir komşumuzu ziyarete gitmiştik. İhlâs sahibi insanlardan oluşan bir aileydi ev sahipleri. Kızlarından biri benden bir yaş küçüktü ancak İslami ilimler noktasında benden çok ileri bir noktada bulunuyordu. Onunla koyu bir sohbeta dalmıştık gider gitmez. Zamanla konu İstanbul'daki başörtüsü yasaklarına geldi. Benim daha yakinen takip etmiş olduğumdan dolayı arkadaşım bana başörtülülerin yasak karşısında ne yaptığını sordu. Nedenine pek anlam veremediğim bu soru karşısında gayet rahat bir şekilde “Haberlere göre çoğu açmış” dedim. Arkadaşımsa benim kadar rahat olmayan bir ifade ile işte hayatımı değiştiren o cümleyi söyleyiverdi: “Demek imtihanı kaybetmişler...”

İşte, o an oldu ne olduysa. Saniyenin kaçta biri olduğunu bilemeyeceğim bir zaman zarfında halden hale geçtim. Etrafımdaki eşyanın rengi değişti sanki. Yepyeni bir yerden gördüm tüm yaşamı. Yepyeni bir okuyuş kazandım insanoğlunun dünyadaki yerine dair. Bu meseleye o ana kadar hep “Müslümanlar ve toplum”, “Müslümanlık ve başarı” noktalarından bakmıştım ve sadece başarıya kilitlenmiştim; “sadece bir kul” olduğum gerçeğini atlayarak. O anın bana kazandırdığı ise “kul ve Allah”, “Rabbim ve ben” noktalarından yaşananlara bakabilmek oldu. Sadece bir kuldum ben. Rabbimin kuluydum. Ve bir imtihanla karşı karşıyaydım. İşte bu aydınlanıştan sonra, geçtiğim bu yeni halin içinde nasıl davranacağım çok açıldı artık. Şimdi

hakikaten çok uzun düşünmeme gerek yoktu.

Okul başladı ve küçük küçük engellemeleri de beraberinde getirdi. Bir buçuk sömestr sürdü yasağa geçiş Bursa'da. Hatta o arada verebildiğimiz sınavlar bile oldu. Ve usul usul herkes yasak karşısındaki duruşunu ortaya koymaya başladı. Başını açan arkadaşları asla eleştirmedim. Kendimin de o "bir tek" cümleyi asla duymamış olabileceğim ihtimaliyle titreyerek. Ve yasağa karşı duran arkadaşlarla yavaşça kenetlendik. Tek düşüncemiz öncelikle bu yasağın sürmemesi için neler yapabileceğimizdi. Aklımıza gelip de gerçekleştirmeye çalışmadığımız hiçbir şey olmadı. Derslere tüm engellemelere karşın girmeye çalışmak, hocalarımızın ikna konuşmalarını onları ikna için değerlendirmeye çalışmak, arkadaşlarımızın dikkatini çekmek için bazı eylemler yapmak, idari mahkemede davalar açmak, dergi çıkartmak vs. vs... Her yolu denedik.

Ev ya da aile çevresine gelince, orası da güllük gülistanlık değildi. Annem illa ki "harcanmamamı" istiyordu. Yasak, evladının harcanmasıydı onun için. Bunca yıllık emeğim 'heba' olacaktı. Bu yüzden, yasak karşısında elinden gelebilecek her şeyi yaptı. Ancak ikili ilişkimiz sallantılıydı. Bazen açıp devam etmemi istiyordu benden, çoğu zaman en doğrusunu yaptığımın bilinciyle teselli olmaya çalışıyordu. Yine de en kızgınlıkla konuştuğu zamanlarda bile yanımda olduğunu biliyordum. Babamsa tamamen farklı bir yöntem izledi. Evde başörtüsü yasağı ve benim davranışlarım üzerine hiç konuşmuyorduk nerdeyse. Ancak birileriyle ev ziyaretlerinde bir araya geldiğimizde konuyu tartışmaya açıyordu babam. Çoğunlukla o ortamdaki kişilerin çoğunun üzerime gelmesiyle sonuçlanıyordu bu konuşmalar. Kâh günahımı üzerlerine alıyorlardı kâh günah olmadığını söylüyorlardı. Beni, köşe başlarını "karşı taraf"a terk etmekle suçlayan amcalar da vardı, doktor olunca kazanacağım sevaplarla

günahlarımın silineceğinden emin yaşlı teyzeler de. Ve ne azdı bana hak verenler...

Her yandan gelen bu 'mahalle baskıları'na karşı yaptığım tek şey açıklıkla halimi ortaya koymak oldu. Anlatmak anlatmak anlatmak oldu.

Tüm bunların arasında benim yaşadığım başka bir şeydi aslında: Kur'an-ı Kerim'de zorluklar karşısında duruşları övülen kullar, topluluklar vardır. Eskiden beri herhangi bir zorluk karşısında ben olsam ne yapacağımı düşünür ve bir güvensizlik yaşırdım. Benim içimde yaşadığım şey işte asıl, dışarıdaki tüm karmaşaya karşılık, kendimi artık o topluluklarla birlikte düşünebilmemin, yan yana koyabilmemin neşesiydi. Hiç acı çekmedim yasaklanma süreci boyunca. Trajik bir öyküm yok benim. Hiçbir şeye katlanmadım. Dışarıdan zorluk gibi görünen her yenilik karşısındaki içsel tepkim neşeydi, Rabbime yakınlaşma, huzurda olma duygusuydu. Bir kanatlanma öyküsü kısacası benimkisi...

Bir yıla bile varmadan okulla ve doktorlukla tamamen koptu bağlarım. Sonraki aylar boyunca hayatta yepyeni yollar, çıkışlar bulmaya çalıştım kendime, doktorluğun üzerine bir sünger çekerek. Ancak nasipten ötesi yok. Şu anda Viyana Tıp Üniversitesi mezunu bir doktorem. Sağlam zemine basan ayaklarım da artık sapasağlam üstelik. Ve Rabbimin gelecekte bana daha neler kazandıracağını kim bilebilir?

Şule Erdoğan

Şule, 1998'de Tıp Fakültesi 4. sınıftayken yasak nedeniyle okuluna ara verdi. 2000'de okulla ilişkisi kesildi. Aynı yıl Viyana Üniversitesi'nden kabul alarak eğitiminin kalan kısmını Viyana'da tamamladı. 2005'te mezun olduktan sonra Türkiye'ye doktor olarak geri döndü.

Gökkuşığı Renkleri

“Biz kendimize bir amaç belirleyerek hedeflerimize ulaşmaya çalışıyoruz. Bizim amacımız okula serbest kıyafetle gelebilmektir. ‘Gökkuşığı Renkleri’ bizim serbest kıyafetle ilgili çalışmamızı destekleyen ismimizdir. Adımızı gökkuşığı renkleri koymamızın sebebi, kıyafetlerimizin rengârenk olmasını istememizin nedeni, tek tip formadan vazgeçip rengârenk giyinmek istememizdir.”

Yukarıdaki yazı Galatasaray İlköğretim Okulu’ndaki bir grup 5. sınıf öğrencisinin amaçlarına ulaşmak için hazırladıkları projelerinin el ilanı metninden kısa bir alıntı. Öğrenciler amaçları doğrultusunda bir araya gelmişler ve Bilgi Üniversitesi’nde öğrenci olan bir ağabeylerinin de katkısıyla kendilerini rahatsız eden ya da olmasını istedikleri meseleler hakkında eylemler yapma ve başta söyledikleri gibi kendilerine belirledikleri amaçlarına bu eylemlerle ulaşma çabası içine girmişler. Bu projelerini duyduğumda beni çok heyecanlandıran çocukların 25 Şubat 2004’te kendi okullarında sunuşları vardı. Amaçları doğrultusunda yaptıkları işleri ve bu zamana kadar elde ettiklerini hem kendi yaşıtlarıyla, okul arkadaşlarıyla, hem de çevrelerindekiyle paylaşmak istiyorlardı.

Bilgi Üniversitesi’nde öğrenci olan kuzenimle birlikte büyük bir merakla bu sunuşu dinlemeye gittik. Okula girdiğimizde gerçekten güzel bir ortam vardı. Çocuklar sunuş yapacakları için heyecandan etrafta koşuşturup son hazırlıklarını yapıyorlardı. Dışarıdan gelen beş-altı konukla birlikte önce öğretmenler odasına, sonra da sunuşun yapılacağı yemekhaneye geçtik.

Sunuş başladı, öğrenciler sırayla sahneye çıktılar. “Gökkuşığı” temalı, ilkokul öğrencileri için oldukça orijinal sunuşlarını izlerken ne

olduğunu bilmediğim garip bir şeyler seziyordum. Başörtülü olmanın getirdiği basit tecrübemle, çocuklardan sorumlu arkadaşın okul yönetiminden olduğunu öğreneceğimiz birileriyle konuşması beni rahatsız etmeye yetmişti.

Çok geçmeden ne kadar haklı olduğumu anladım. Çocuklarla ilgilenen arkadaş yanımıza gelip durumu açıklamaya başladı. Okul öğretmenleri ve müdürü benim ve arkadaşımın orada bulunmamızdan rahatsız olmuşlar ve “prensipleri gereği” bizim okuldan çıkmamız gerekiyormuş. Öğrencilere kötü örnek teşkil ediyormuşuz.

Her nasılsa tahmin etmiştim işte... Sorun olan kıyafetimizdi. Kuzenimin ve benim başımızdaki başörtüsü onların “prensipleri” ile çatışıyordu ve bu onlar için kabul edilemez bir şeydi. Bizim orada ne özel ne de resmi hiçbir görevimiz yoktu. Sadece sunuşu izlemek için oradaydık ama konuk olarak bile yeterince huzurlarını kaçırmıştık.

Biz şaşkın şaşkın birbirimize bakıp dururken, hala salondan çıkmadığımızı gören müdire hanım bizi oraya davet eden sorumlu arkadaştan bizi dışarı çıkarmasını istemişti. Bu benim hayatımda karşılaştığım ilk olay değildi elbette. Fakat bu olayı özel yapan ve hiç unutmayacağım çok önemli bir şey vardı. Biz hemen salonu terk etmek için toparlanıp çıkarken sunuş devam ediyordu. Çocuklar “gökkuşağı renkleri” diyorlardı, “biz gökkuşağının renkleriyiz. Okula serbest kıyafetle gelmek istiyoruz. Bizi tek tipleştiren formlarımızı istemiyoruz.” Böyle devam ederlerken, biz dışarı çıktık...

Halime Topçu

Halime, 2000 yılında liseden mezun oldu. İstanbul’da üniversitede iyi bir bölüm kazanmasına rağmen başörtüsü yasağı nedeniyle kayıt yaptıramadı. İknâ odaları deneyimi sonrasında psikolojik tedavi gördü. Dışarıdan kursa giderek okul öncesi öğretmenlik eğitimi aldı. Şu an özel bir anaokulunda öğretmenlik yapıyor.

Mirasım Umudumdur

Karadeniz'in o güzelim manzaralı yamaçlarında üç çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olarak 1952'de doğdum. Rahmetli babam okumaya-okutmaya pek meraklıydı. Elimizde eski gazete kâğıtlarından hamurla yapıştırılmış bir torba (poşet) görse onu okuduğumuzu fark etse, gidip su getirin demez, güğümü eline alır kendisi gidip suyu getirirdi. İmkânları ölçüsünde iki erkek kardeşi yatılı okul sayesinde lise okutabildi. "Dayanışma ile becerebilerseniz yüksek okulu da okuyun. Biriniz okursa diğeri de mutlaka okusun" derdi. Okumaya bu kadar meraklı babam ablamı ilkokula bile vermemişti. Komşularımızın tavrı da pek farklı değildi. Büyüdükçe, gezip gördükçe öğrendim ki komşu köyler ve Anadolu'nun geneli de babamdan çok farklı değildi. Bir kısmı ilkokul zorunlu olduğu için ilkokula gönderiyor, sadece birkaç baba ise ortaokul ve liseye gönderiyordu kızını.

Biz inançlarımız temelinde içselleştirdiğimiz gelenek-göreneklerimizi yaşamaya çalışan bir aileyiz. Evliliğimizi yaparken de bu değerler ölçüsünde yaptık. Ve ilk kızım 1975'te dünyaya geldiği gün ben bu sıkıntıları yaşayacağımızı içimde duya duya büyötmeye başladım kızımı. Derken 1980'de ikinci 1982'de üçüncü kızım doğdu. Artık İstanbul'a göçmüştük. İlk kızım ilkokula başladı, bitirdiğinde imam-hatip lisesine gönderdik. Kendi geleneğimize uygun diye ikincisi de, üçüncüsü de, hepsi imam-hatip liseli oldu. Kızlardan imam olmayacağının bilincindeydik. Ancak geleneklerimize uygun bir ortamda liseyi okuyup yüksek okula hazırlanmalarını arzu ediyorduk, reşit olduktan sonraki tercihlerini kendileri yapacaktı.

Büyük kızım İ.Ü. Hukuk Faköltesi'ni kazanmıştı birlikte gidip kaydını yaptık, başörtölü fotoğraflarla... Okula devam etti, derslere, sınavlara girdi çıktı... O an ki mutluluğumu/mutluluğumuzu anla-

tabilmek mümkün değil... Giderek değişmeye başladı işler. Son sınıfa geldiğinde hatta okulu bitirmeye iki dersi kaldığında o despotik dönem başladı. Polis öğrencileri kapıdan içeri bırakmıyordu. İkna odaları kuruldu. Öğrenciler okulun giriş kapısının önünde oturaldılar bir süre, sonra oradan da kovaladı polis...

Ankara'ya meclise gittik dertlerimizi anlatmaya. Randevu talebimizi kabul edenler çaresizliklerini, bazıları ise "talimatlara uyun" tavsiyelerini belirttiler. Oradan da ümitsizce döndük.

İkinci kızım iki yıllık bir işletme kazanabildi; kayda gittik. Başörtülü fotoğrafla kayıt yaptıramadı. Başı açık bir fotoğraf çektilerine kadar kızımın döktüğü terleri, solan benzini hiç unutamadım, unutamayacağım da. O da bıraktı okuyamadı... En küçüğü de bu örnekleri görünce hevesini yitirdi öylesine bir iki sınava girdi pek kayda değer başarı gösteremedi...

Ailece yaşadığımız bu dramdan ötürü, teselli bile etmeyen dostlarıma kırılmıştım bir ara. Kendimi sorguladım; yahu çocuklar hasta olsaydı, belki üçü beşi gelmezdi ama bir ikisi hiç değilse arayıp geçmiş olsun derdi. Dedim ki; sen derdini dostlarına bile anlatamadın suç senin... Bu öz eleştiriye hepimiz yapalım. Haklılığımızı, uğradığımız hukuk dışı muameleyi yeterince anlatabildik mi? Gerçi yaşanan duyguları anlatmak çoğu zaman mümkün olamıyor. Şimdi umutlarımı torunlarıma saklıyor onlar için dua ediyorum.

Ahmet Kula

Ahmet Kula, içinde büyüdüğü koşulların aksine kız çocuklarının da eğitim almasını arzu etmiş ve onları teşvik etmiş fakat başörtüsü yasağı nedeniyle bu arzusunu torunlarına ertelemiş bir baba.

İKİNCİ BÖLÜM:
NEDİR BU
BAŞÖRTÜLÜLERİN
SORUNU?

*"Güneşte asla karanlık yoktur dediler
Ve onlar yoluna cihet ettim vatan tuttum
Büyük yeni bir hayat bildim
Yeni yeni bildim yoksa ölüyordu bir şey
Bir insan binası yıkılıyordu durmadan"*
Cahit Zarıfoğlu

Bu ülkede 83 yıllık bir tecrübe yaşandı. Büyük bir imparatorluğun bakiyesi olan yepyeni bir cumhuriyet inşa edildi. Ancak yeni cumhuriyet bir *ulus* tahayyülü ile birlikte kuruldu. Kendisini geçmiştin tüm bağlarından koparan ve aidiyetini karıştıltığı üzerinden kurgulayan yeni cumhuriyet için yaratılacak yeni bir ulusa ihtiyaç vardı. Bir *modernleşme* ya da daha doğru ifadeyle *modernleştirme* projesiyle birlikte bu ulus tahayyülü de hayata geçirildi. Nihayetinde bu perspektifle yeni bir Türkiye tablosu çizildi. Bu tablo Türkiye WASP'ını ya da bugün kullanılan tabirle ülkenin *Beyaz Türklerini* resmetmekteydi. *Laik, Türk, Sünni* olarak çizilen bu profil, dışarıda kalan tüm unsurları *ötekileştirdi*.

Kürtlük, potansiyel bölücülükle, *Ermeni, Yahudi* veya *Rum* gibi azınlık kimlikleri yine bölücülük ve mandacılıkla eşanlamlı hale gelirken, *Alevilik* resmi din anlayışının sınırlarını aşması hasebiyle sistem için tehlikeli kabul edilerek baskı altına alındı. Modernleşme projesinin kendisini anti-tezi olarak konumlandığı tez ise *İslam* ve sembolleri olmuştu. Bu anlamda sistemin kurucu dışarıdası olarak tanımlayabileceğimiz İslam'ın tüm sembolleri potansiyel irtica tehdidine dönüştü.

Sözünü ettiğimiz 83 yıllık tecrübe, bütün ötekileştirilmiş grupların *ötekileştirilme* süreçlerinin hikâyesidir aslında. Ve bugün literatürde başörtüsü yasağı olarak ele aldığımız mesele de bu hikâyelerden biri, ama modernleşme projesinin kurgulanışı itibariyle belki en can alıcı noktasıdır.

Vitrini temsil etmesi nedeniyle projenin en önemli sacayağı olan *modern kadın* imajı, başörtülü kadınların ötekileştirilme maceraları

rının başlangıç noktasıdır aynı zamanda. Ötekileştirilen başörtülü kadınların, ötelendikleri alanlardan çıkıp kamusal alanda görünür olmaları, makbul/modern kadınla aynı talepleri dile getirmeleri, aynı mekânları paylaşmaya çalışmaları, söz konusu yasağın da çıkış noktasını teşkil etmektedir.

İşte bu hikâye, bugün gelinen noktada, hala çok sıcak tartışmalara neden olmaktadır. Hatta bu tartışmalar yaşanadursun, bu hikâyenin uzantısı olarak ortaya çıkan ve meşrulaştırılmaya çalışılan “kamusal alanda” başörtüsü yasağı da hâlihazırda devam etmektedir. Tartışmalar hiçbir zaman başörtüsü yasağına teorik bir zemin sağlayacak mantıklı gerekçeler üretemese de, başörtüsü bağlamında farklı kaygıların, yaşam biçimine endeksli siyaset anlayışlarının deşifre olmasına olanak sağlıyor. Bu arada da kimi ezberler gündeme geliyor ve görmek isteyen kendi ezberlerini görüp, önyargılarını yıkıyor... Ezberleriyle mutlu olanlarsa konformizmin sığ sularında balık avlamaya devam ediyorlar...

Bir “Başörtülünün” Felsefi Dertleşmeleri

*“Anlatamam derdimi dertsiz insana,
Dert çekmeyen dert kıymetin bilmez.”*

Aşık Veysel

Yıllardır girdiği her ortamda egemen iktidar tarafından payına düş(ürül)en başörtülü kimliğini “bu kimliği kabul etmem, ötekimin ‘başı açık’ olduğunu kabul etmem anlamına gelir ve ben bunu reddediyorum” diyerek kabullenmeyen ama yine de yıllardır girdiği her ortamda sadece bir başörtülü olmak makus talihinden kaçamayan ben, uzunca bir süredir ama özellikle son bir yıldır olanlar hakkında sizinle dertleşmek istiyorum.

Benim siyasal simgem seninkini döver!

Yıllardır kısırdöngüsel bir tarzda sürdürülen başörtüsü yaşağı hakkındaki tartışmaların güzide argümanlarından birisi de başörtüsünün siyasal simge olmadığıydı. Yasak karşıtları olmadığını savunurken, yasak yanlıları ise siyasal simge olduğunu ve tam da bu sebeple yasaklanmasının gerekliliğini savundular. Aslında her iki taraf da siyasal simge olanın yasaklanabilirliği ortak noktasında buluşarak yasakçı bir tavır benimsemeyi meşru kılıyorlardı. Fakat nedense kimse bu noktada “siyasal olan nedir, siyasalın sınırlarını nasıl tahayyül edebiliriz, ona nasıl sınırlar çizebiliriz?” gibi elzem soruları sormayı aklına getirmiyordu. Üstelik yine her iki taraf da siyasal olanı hayattan dışlanması gereken (böyle bir şey mümkünmüş gibi) zül bir şey olarak tahayyül ediyordu.

Nazi geçmişinden kaynaklanan kötü şöhretiyle tanınan fakat hukuk ve siyasal bilim alanlarındaki eserlerinin kıymeti tartışılmaz olan Carl Schmitt’in siyasal olana dair çok önemli bir sözü vardır:

“Bir şeyin siyasi olmadığı hakkında verilen karar, kimin verdiği ve hangi gerekçelere büründüğünden bağımsız olarak, daima siyasi bir karardır”. Aslında bu sözden yola çıkarak başörtüsünün siyasal simge olmadığını savunanların, yani onu siyasalın alanından dışlayanların, başörtüsünü bizatihi siyasileştirdiklerini söyleyebiliriz. Fakat aynı mantıksal yürütmeyi başı açıklığının siyasi simge olmadığını savunanlar için de yapabiliriz. Zira Türkiye’de dönen tartışmalarda hep başı örtülülüğün bir siyasallık alanı açtığından fakat başı açıklığının bir tür siyasallıktan tenzih edilmiş öznellik biçimi olduğundan bahsedilir. Oysa çok sarıh bir biçimde biliyoruz ki başı açık kadın imgesi Cumhuriyet’in kuruluşuyla beraber üzerine çok ağır siyasal anlamlar yüklenen bir simgeselliğe tekabül eder. Fakat ne hikmetse Cumhuriyet projesinin kadını nesneleştirerek siyasallaştırdığını her fırsatta söyleyen kadın akademisyenlerimizin hiçbiri mevcut tartışmalarda kendini göstererek *“ben de siyasi bir simgeyim, üzerime aynen başörtülü kadınlara yapıldığı gibi benden bağımsız olarak yüklenen muhtelif siyasal anlamlar var”* diyerek bir çıkış yapmadı. Keşke yapsaydı ve böylelikle siyasal simgesellikler alanında, başörtülü kadın olmak ile başı açık kadın olmak hallerinin arasındaki benzer-simetrik değil- ilişkiye işaret etseydi. Özellikle “simetrik değil” diye belirtme ihtiyacı duymamın sebebi ise başı açık olmanın, başı kapalı olmaya kıyasla, her zaman daha makbul, genel-geçer ve normal olarak kabul edilen bir siyasal simge olmasından kaynaklanıyor. Bu manada başı açıklığının tekabül ettiği siyasallık alanı zımnen iyi, doğru ve normal olarak konumlandırıldığından başı kapalılığın payına da kötü, yanlış ve patolojik olmak kalıyor. Bu minvalde girift siyasal simgesellikler alanında (normal olan) başı açık olmak her zaman (patolojik) başı kapalı olmayı döver.

Beyaz Türklere var da bize yoh mi?

Mevcut tartışmalarda savunulan tezlerden birisi de üniversitede

uygulanan başörtüsü yasağının çok saçma olmakla beraber kamu hizmeti noktasında bu yasağın çok anlamlı olduğudur. Gerekçe olarak da kısaca hizmet verenin devleti temsil ettiği ve laik devlet tüm vatandaşlara eşit mesafede (*equidistance*) durmak zorunda olduğundan, hangi dine mensup olduğu anlaşılan kimsenin devlet hizmeti veremeyeceği gösterilmektedir. 2007 seçimlerinde Sol'dan bağımsız aday olan Baskın Oran ve onun gibi birçok solcunun da hararetle savunduğu argümanlardan birisi de buydu. Burada benim için anlaşılması güç olan nokta Türkiye'deki solcuların -özellikle iş başörtüsü mevzusuna geldiğinde- post-Marksist bir siyaset biçimi olan radikal demokrasi teorileri yerine liberalizmin tarafsız devlet mitine sığınmaları hatta üzerinde ihtilaf olmayan bir teoriymiş gibi onu mutlaklaştırmalarıdır. Halbuki post-Marksist teorisyenlerin (özellikle Slavoj Žižek ve Ernesto Laclau gibi) ısrarla anlatmaya çalıştıkları "tarafsız bakışın" ya da "üst dil" kurma çabalarının imkansızlığı ve bu yüzden Sol'un göstermesi elzem olan tavrın Yeni Dünya Düzeni'nin "tekil artıkları" olan dışlanmışlara dayatılan tarafsızlık masalına karşı taraf olması değil miydi?

Liberal devlet düzeninin, özellikle İskoç Aydınlanması'nda şahit olabileceğimiz, kurucu varsayımlarından biri insanlar arasında çatışmanın istisnai olduğu; aslolanın toplumsal uyum ve insanların birbirine duyduğu sempati olduğudur. Bu bağlamda da liberalizm toplumsal-siyasal antagonizmaların üstünü örtmeye çalışan çokkültürcü ve siyaseten doğru bir dille toplumsal yaşamı örgütlemeye çabalar. Oysa, sol teorilere göre -ister Marksist ister post-Marksist olsun- aslolan antagonizmadır ve siyasal mücadele bu antagonistik yapının dışlanmışlar lehine örgütlenmesi üzerine kurulmalıdır. Laclau,

*Mesela John Rawls'un tarif ettiği tarafsız devlette her tür ideolojik arka plana sahip vatandaş hizmet alan ve veren olarak devleti temsil edebilir. Yani devlet tüm farklılıkları her alanda içlemek ve yaşam alanlarının güvenliğini ve devamlılığını sağlamakla yükümlüdür.

ideolojik-siyasal hegemoni kurma mücadelesinin hep “spontane” bir biçimde “apolitik” olduğu varsayılan kavramları temellük etme mücadelesi olduğunu söyler. Mesela son bir yılda inanılmaz hızlı bir şekilde marjinalleşen ulusalcıların “Atatürk” ismine ve/veya cumhuriyet gibi kavramların sahipliğine soyunarak mücadele etmesini bu şekilde okuyabiliriz. Aynı şekilde tarafsızlık ilkesini savunanlar da bu “tarafsızlığın” apolitik bir referansa tekabül ettiğine inanmamızı bekliyor. Yine Schmitt’ten esinlenerek denebilir ki: Kim tarafsızlık diyorsa kandırıyor. Bu minvalde tarafsızlık da bir illüzyondan ibarettir çünkü her evrensel için geçerli olduğu gibi yine bir evrensel olan Devleti de hegemonize eden bir partiküler içerik vardır. Sosyalist mücadele ise siyasal-toplumsal alanda bu partiküler içerikten dışlananların da içlenebileceği bir siyasallık oluşmasını sağlamaya yönelik olmalıdır.

Peki Baskın Oran ve onun gibi düşünenlerin öngördüğü Devleti hegemonize eden partiküler içerik nedir: Açıkçası “Beyaz Türk”lükten başkası değildir. Zira devlet her vatandaşına eşit mesafede olacak derken kastedilen tarafsızlığın tanımı budur: Alevi, Ermeni, Müslüman, Kürt, vs. olduğu belli olmayan kişi. Yani genel-geçer norm olarak bize sunulan “tarafsız” prototipi başı açık, düzgün Türkçe konuşan, Zülfikar takmayan, hemcinsini andıracak görünüm ve hareketlere sahip olmayan *herkes!* Slavoj Zizek, faşizmi hayatın ideoloji-dışı bir çekirdekte askıya alınması olarak tarif eder. Bu minvalde “tarafsızlık” etiketi altında hayatın içlediği ne kadar farklılık varsa “tarafli” olarak nitelenip dışlanmakta ve siyasalın kendisi askıya alınmaktadır.

Kaldı ki bu ayrımı savunanlar nasıl bir toplumsallık tahayyülü önerdiklerinin farkındalar mı? Bu ayrım sayesinde devletin hizmet veren bireyde tecessüm ettiği varsayılıyor. Bu minvalde de devletin

memuru üzerinde siyasal bağlamlara ve konjonktürlere göre muhtelif yaptırımlarının meşrulaştırılabileceği bir açık uçlu alan oluşturuyor. Mesela bugün başörtülü akademisyenin tarafsızlığını sorgulayanlar yarın aynı sorgulamayı uzun sakallı akademisyenler için de yapamaz mı? Yoksa farklı ideolojilerin temsil edilmesi meşrudur da sadece başı örtülü kadınlar mı problemlidir? O halde sanırım aynı “sol” görüş hala süregelen bir adaletsizlik olan gayrimüslim vatandaşlarımızın da memur olamamasını destekleyecektir zira Allah muhafaza haç kolyeler takarak ya da belki kippalarını giyerek devleti temsil etmeye cüret edebilirler! Üstelik Baskın hoca her yerde Sünni bir Müslüman olduğunu ilan etmişken, kendi anlayışıyla savunduğu tarafsızlık anlayışına zeval getirmiş olmuyor mu?

Bence insani ilişkileri besleyen bu küçük ayrıntıların ta kendisidir. Bu sebeple insanların birbirlerine takiyye yapmalarını salık veren bu tür siyasal-toplumsal tahayyüllerden fazlasıyla çekmiş biri olarak hizmet alan-veren ayrımını savunanların bu bariz hatadan bir an önce döneceklerini umuyorum. Alevi, Ermeni, Kürt, Eşcinsel, Müslüman, Yahudi gibi farklı kimlik kategorilerinden herkesin bu Devleti temsil edebilecek liyakatte olduğunu ve asıl toplumsal zenginliğin ve normalleşme imkânının bu çoğulcu ortamın toplumun her alanında yerleşmesine izin verilmezse kaybedileceğini görmemiz gerekiyor.

Kendini “normal” görenlere sitemimdir

Başörtüsü yasağının tartışıldığı programlardan birinde liberal kimliğiyle bilinen Ayşe Kadioğlu, başörtüsünü siyasal simge olmaktan ayıran şeyin kişinin bu yöndeki düşüncesini yaymaması ve başkalarını iknaya çabalamaması olarak belirttikten sonra üniversitelerdeki başörtüsü yasağına karşı olmasını seküler bir devlet örneğinden yola çıkarak kanıtlamak için Kanada’da geçen hukuki bir hadiseden bah-

setti. Aktardığına göre bir dinsel azınlık grubunun kendi inancı gereği her zaman yanlarında küçük bir hançer taşımaları gerekiyormuş ve okul buna müsaade etmeyince mahkemeye başvurulmuş. Uzun bir süreçten sonra hançerin çocuğun ceketinin iç cebine erişilemeyecek biçimde dikilmesi şartıyla okula bu şekilde gelmesine izin verilmiş. Kadioğlu'nun dediğine göre bu kararı verirken mahkemenin muhakemesi, çocuğun hançeri başkalarına zarar vermek maksadıyla değil dini sebeplerle taşıdığına kanaat getirdiği içinmiş. Bu örnekten yola çıkarak Türkiye'de bir kadının başörtülü olma halinin nasıl patolojik olarak görüldüğünü müşahade edebiliriz. Başörtüsü takmakla hançer taşımak eşdeğer kabul ediliyor ve başörtülü başörtüsü üzerinden başkasına zarar vermeyecekse –yani “zehirli” fikirlerini yaymayacaksa– okula girmesi meşrudur deniliyor. Mesela okul sınırları içinde bir arkadaşım “neden örtünüyorsun” diye sorduğunda benim “sana bunu anlatırsam propaganda yapmış olurum ve suç işlerim” demem bekleniyor sanırım. Yani sözünü ettiğim durumda, kendini iktidara haiz görenin “patolojik” olarak tanımladığı zümre üzerinden “normal” payesini elde ettiği ve tahakkümünü güçlendirdiği bir durum mevcuttur.

Ayrıca tabii bir de “türban yayılır mı?” diye formüle edilen bir soru var. Bu sorudaki türban aslında her biri farklı hayatlar yaşayan, farklı öznellik biçimlerini benimseyen, soru sahibi kişiler gibi canı yanan, ağlayan gülen, etten kemikten insanları değil de sanki bir tür bulaşıcı hastalık adını, uru çağrıştırmıyor mu size? Evet, biz patolojimiz ve başörtülü kaldığımız sürece de “öyle” olduğumuz için patolojik kalacağız sanırım. Patolojik olduğumuz için de birileri bizi devlet eliyle “tedavi” etmeye çalışmaya devam edecek. İşte bu noktadan sonra sosyolojik analiz falan bana çok geliyor ve sadece bu cümleleri okuyup beni anlayanların olacağı umudu içimi sarıyor.

Ben liberale liberal demem, devleti göreve çağırmadıkça!

Liberal devlet teorisinin 1970'lerden beri gelen literatürüne bakarsanız genel olarak göreceğiniz şudur: Devlet, kendini ideolojik manada askıya alarak olabildiğince farklı görüş, ideoloji ve inanç biçiminin birbirine müdahale etmeden birlikte yaşamasına olanak sağlamak zorunda olmakla beraber aynı zamanda hiçbir "iyi yaşam" kavramsallaştırmasını da önceleyemez ve savunamaz. Fakat ne hikmettir ki ülkemizde kendini "liberal" olarak niteleyen muhtelif entelektüellerimiz -mesele yine özellikle başörtüsü tartışmalarında yoğunlaşınca- devleti göreve çağırarak birer vazife insanına dönüşüyorlar. Çünkü başörtüsü ve onun simgelediği tarz-ı hayat kendilerinin "iyi hayat" anlayışına uymuyor ve bu sebeple söz konusu tarz-ı hayatı sürenlerin yaşam alanlarına devletin müdahalesini meşru görebiliyorlar.

Sanırım bu yüzden bir kızın başı açık yaşamaya devam etmesi sorgulanmaz, hatta sorgulanması suç kabul edilir. Başı açık kızın, "başı açıklığı" üzerindeki aile otoritesinin sınırları da sorgulanmaz. Başı açık olmaya kaç yaşında karar verdiği de sorgulanmaz. Fakat başı örtülü kızın kaç yaşında örtünmesi gerektiği sorgulanır, sorgulanmalıdır. Onun üzerindeki aile otoritesi sorgulanmalıdır hatta yok sayılmalıdır. Onun tercihlerine direkt yaş sınırı da konabilir hatta dediğim gibi bazı liberal demokratlar utanmadan devleti göreve de çağırabilir. Bu hakkaniyetten uzak anlayış, yukarıda bahsettiğim "başörtülüler" olarak patolojik olmak halimizin bir tezahürü olsa gerek.

Öncelikle şunu kabul etmemiz gerek: Hiçbirimiz mahremiyetimizin sınırlarını kendimiz belirlemiyoruz. Bunu bizim için ya toplumsal kurallar ve/veya devletin öngördüğü düzenlemeler yapıyor ya da din yapıyor. Örneğin hiçbir kadın özgür iradesiyle istese bile göğüs-

lerini ortada bırakacak şekilde sokağa çıkamaz. Çünkü bu toplumsal-siyasal kurumların bizim için belirlediği mahremiyet sınırlarının ihlali anlamına gelir. Bu minvalde kadın-erkek, inanan-inanmayan hepimiz belli iktidar modaliteleri tarafından öngörülen zımnî ya da yazılı mahremiyet sınırlarına riayet etmek zorundayız. Üstelik bu sınırlar bize çok küçük yaşta ailemiz tarafından öğretilir. Mesela belli bir yaştan sonra popomuz açıkta dolaşamayız. Ailemizin bize bunu öğretmeye hakkı vardır hatta öğretmesi zorunludur. Bunu uygulamak toplumsal yaşama müdahil olmanın gereklerindendir. Fakat nasıl ki inanmayan bir ailenin toplumsal mahremiyet anlayışı çerçevesinde çocuğuna, vücudunun belli kısımlarını örtmesini salık vererek, bunu öğretmek ve bunun kendisi için daha iyi olacağını aşılayarak yetiştirmeye hakkı varsa aynı şekilde Müslüman bir ailenin de belli yaştan sonra çocuklarına İslami mahremiyet anlayışından bahsetmeye, onları teşvik etmeye hakkı vardır. Fakat baş örtmenin kendisi bireyin mahremiyetini tesis etmesinin minvallerinden biri olarak değil de Müslüman öznelliğinin patolojik bir getirisi olarak algılandıkça bir kısım liberaller de devleti göreve çağırıp başörtülü olmaya 18 yaş sınırı getirerek patolojik başörtülülere ağaç daha yaşken “tedavi” etmeye ve “normalleştirmeye” çalışmaya devam edecekler.

Bildiğiniz gibi 18 yaş liberal teorinin mitlerinden biri olarak bireyin rüştünü ispat ettiği, yani tüm bireysel haklarını kazandığı fakat aynı zamanda hata yapması durumunda da tüm sorumluluğun kendisine ait olduğu bir zaman dilimine tekabül eder. Bu zaman dilimini belirlemenin ne mantıki ne de felsefi bir meşruiyeti yoktur ama malum “kanun böyle diyor”dur. Burada yine dikkati çeken husus başörtüsü takmaya getirilen bu yaş sınırının bireyi 18’ine kadar aslında “hata yapmaktan” koruması ve 18’inden sonra da artık mecburen “ne halin varsa gör” denilmesidir. İşte bu anlayıştır ki benim

ortaokul yıllarında çok istememe rağmen örtünemememe, bir arkadaşımın örtünmesi sonucu olarak yalnız imam hatip lisesine gitmek zorunda kalmasına, başka bir arkadaşımın ise lise eğitimini yarıda bırakarak dışarıdan bitirmesine yol açmıştır.

Laikim, laiksin, laikiz...

Başörtüsü yasağı üzerine dönen tartışmalarda en sık dile getirilen argümanlardan biri de “laik hayat biçimi”nin yasak kalktıktan sonra tehlikeye girme ihtimaliydi. Bu argümandaki pek çok sorundan biri devletin niteliklerinden biri olan laiklik ilkesinin bir yaşam biçimine has kılınmasıydı. Aslında bu bakış açısı Türkiye’nin kuruluşundan beri var olan bir anlayışın dile dökülmesiydi.

Niyazi Berkes’in “*Secularism in Turkey*” başlığıyla yayınlanmış bir eseri vardır. Aslen bire bir tercümesi “*Türkiye’de Sekülerizm*” olması gereken bu başlık Türkçe’ye şöyle tercüme edildi: “*Türkiye’de Çağdaşlaşma*”. Aslında bu tercüme mezkûr zihniyetin maddileştiği anlara güzel bir örnektir. Zira bu tercümeyle aynı paraleldeki bakış açısına sahip zümreler çağı temellük etmeye, onu kendi tekellerine almaya da kalkışmışlardır ve bu suretle kendileri gibi olmayanları ise “çağ-dışı” ilan etmişlerdir. Çağdaşlığın laiklikle eş anlamlı algılanması, yani bazı insanların yaşamlarının içinde bile devletin tecelli ettiğini iddia etmeleri aslında kendilerini başından beri kendileri gibi olmayan “diğerlerinden” üstün pozisyonda görmelerinin sonucudur. Bu bakış açısının en büyük sakıncası başkalarını dışlamaya yol açan “kendini devletin temsilcisi olarak görme” davranışını pekiştirmesidir. Kimse ne çağı ne de laikliği temellük edemez, zimmetine geçiremez. Laiklik bir devlet yönetim biçimi özelliğidir. Farklı din ve inanışlardan insanların bir arada adil bir biçimde yaşamalarını öngörür, birilerinin yaşam biçimlerinin diğerlerinden daha üstün olduğunu tescillemeye değil. Bu manada, başörtüsü yasağının kalk-

tığı gün birilerinin yaşam biçiminin değil ama haksız olarak elde ettikleri ayrıcalıklı “üstün” pozisyonlarının tehdit altına girdiği gün olacaktır. İşte Türkiyeliler olarak hepimizi adil olan bir ülke tasavvuruna yaklaştıracak olan da bu imkânın kendisidir.

Bir yere bırakmam, daha yeni başladık

Türkiye tarihi, yek bir sınıfın icbar ettiği hakikat(ler)e karşı muhtelif cemaatlerin kendi hakikatleri doğrultusunda yükselttikleri itiraz seslerinin toplamı olarak okunabilir. Aslında bu yazıyla yapmaya çalıştığım şey de başörtüsü yasağının kalkmasının gündeme gelmesiyle açılan yoğun tartışma alanında başvurulmuş söylemlerin bende bıraktığı izleri ve izlenimleri biraz teorik biraz kişisel bir çerçeveden sizinle paylaşmak ve mezkur yekpare tarih anlayışına karşı kişisel tarihim içinden bir not düşmektir. Zira artık birileri fark ediyor ki artık ‘biz’ de bu tarih içerisinde “engellenemez bir hızla” var olmaya başlıyoruz. Türkiye’de 85 yıldır dikte edilen oyunun kurallarını yeni yeni tam olarak tartışmaya, sorgulamaya başlıyoruz. Herkes birbirini dinlemeye ve anlamaya gönüllü oldukça da, bu tartışmaların bizi hepimiz için daha adil ve yaşanılabilir bir hayata yönlendireceğine inanıyorum. O yüzden bir yere ayrılmayın, farklı mecralarda konuşmamız gereken daha çok mesele var, yeni başladık...

Hilal Kaplan

“İnsan özgür doğmuştur ve her yerde zincirler içindedir.”

Jean-Jacques Rousseau

“Söz konusu Özgürlükse Hiçbir Şey Teferruat Değildir” bildirisi yayınlandıktan sonra, 22-24 Şubat 2008 tarihleri arasında Taraf gazetesinde üç gün boyunca devam eden, Yasemin Çongar’ın, Hilal Kaplan, Neslihan Akbulut ve Havva Yılmaz’la yaptığı röportaj metninin kısaltılmış halidir...

Akbulut: Ben öncelikle ‘türban’ ile ilgili atılan manşetlerden çok mustaribim. Bu manşetlerin hikâyeyi tamamen insansızlaştırdığını düşünüyorum, hatta tamamen kutuplaşma eksenine çektiğini düşünüyorum. Sürekli “Üniversiteye türban girecek mi, girmeyecek mi” diye yazıyorlar. “Türban nereye sızacak?” En vahimi de buydu belki. Bir kere başörtülüler kendi giysilerini başörtüsü olarak niteleyenlerken, ona inatla ‘türban’ deyip sonra ‘türban’ üzerinden bir söylem yürütmek çok amaçlı ve taraflı bir şey zaten kendi başına. İkincisi de, “türban” kendi başına bir yerlere girmiyor, bir yerlere sızıyor. Böyle bir canlı organizma değil. Onun altında insanlar var, kadınlar var. Ve bu kadınların okula gidip gitmemesi, okuyup okumaması, çalışıp çalışmaması söz konusu. Tartışmayı biraz buradan başlatınca, herkes bu kadar rahat söz söyleyemeyecek gibi geliyor bana.

Çongar: Ali Bayramoğlu’nun bugünkü (20 Şubat) yazısında ‘Hakiki kadınlar ile onlar üzerine konuşanlar’ ayrımı var örneğin. Başörtüsünü konuşurken başını örten ‘hakiki kadını’ görmezden geldiğin zaman dilin de değişiyor.

Yılmaz: Bu o kadar kritik bir mesele ki. Mesela bu son kararların

Cumhurbaşkanı'nın onayından geçip geçmemesi, benim için son derece önemli. Mesela 'türban girmeyecek' belki üniversiteye, ama ben başörtümle üniversiteye girecek miyim, girmeyecek miyim veya bu sene mi gireceğim, bir dahaki sene mi gireceğim? Bu doğrudan benimle alakalı bir konu. Karar birkaç gün erken çıktığında ÖSS'ye başvurma şansım olacak ya da geç çıkarsa olamayacak. Zaten bu zamana kadar kaybettiğim yıllar da var.

Kaplan: 'Türban' sözünün ilk çıkış noktasına baktığımızda, bu İhsan Doğramacı'nın lafı. "Kızlar üniversiteye böyle modern bir başörtüsüyle girsinler" manasında, belki iyi niyetle ortaya çıkan bir söylem. Fakat türbanla başörtüsü ayrımı, aslında en çok bu mesele üzerinden ayrımcılık yapmak isteyenlere yaradı. Çünkü o klasik söylem, "İşte başörtüsü anneannelerimizin ya da köylü kadınlarımızın taktığı bir şeydir. Fakat türban sistemi değiştirmek isteyen, sisteme tehdit oluşturan kadınların taktığı, hatta kadınlara taktırılan bir şeydir" söylemi var. Böylece kadınlar 'türban' kelimesi üzerinden araçsallaştırılan birer varlığa dönüştüler. Bunun o yüzden çok kötü niyetli bir söylemsel taktik olduğunu düşünüyorum.

Akbulut: Bir de hiç 'türbanlı kadınlar' tabirini duyuyor musunuz ya da okuyor musunuz? Hep 'türbanlı kızlar'dır onlar. 40 yaşında da olsa 'türbanlı kız'dır söz konusu olan. Hala başörtüsü için mücadele eden bir insan, 'Bu kız yönetilebilecek mi' üzerinden tartışılıyor. Oysa bunların birçoğu ev bark, evlat sahibi insanlar; artık kocaman kadınlar. Ama 'kız' tanımı hem böyle daha pasif, edilgen ve zaten ailesince örtülmüş bir insana tekabül ediyor. Onun için biz 'başörtülü kadınlar' demeyi tercih ediyoruz.

Çongar: Bu noktada 'laik' kesimde sizin de değindiğiniz bu 'Türban, koca ya da baba baskısıyla takılan bir şey' yaklaşımı çok yaygın.

Ama örneğin araştırmalarda ortaya çıkan ‘Aslında başörtüsünün bu modern bağlama biçimi özgürleştirici bir şey; toplumsal hayata karışmanın, hatta geleneksel ataerkil yapıyı zorlamanın aracı’ diye bir sonuç da var. Bir de üçüncü bir önerme var. Eminim çok işitmişsinizdir: “Bizim başını örtene saygımız var. Ama bu ‘türbanlılarınki’ başka bir şey. Onlar başını örtmenin gerektirdiği mutaassıp hayatı yaşamıyorlar. Makyaj da yapıyorlar, her yerde de dolaşıyorlar, erkek arkadaşlarıyla da el ele görüyoruz. Bu bir ikiyüzlülük.” Ne diyorsunuz buna?

Kaplan: Aslında temel çelişkileri tam da bu. Diyelim ki, çok dertliler bunları söyleyenler bizim baba ya da koca baskısından dolayı örtünmemizden. O zaman okumamıza izin versinler, çalışmamıza izin versinler. Biz de kendi tırnak içinde ‘özgürleşmemizi’ bunun üzerinden gerçekleştirelim ve örtülerimizden kurtulup ‘özgür’ kadınlar olarak yaşayalım. Bunu tabii çok ironik bir şekilde söylüyorum ama en başta, temel çelişkileri burada yatıyor. İkincisi, “Dinin buyruğu olan bir şeyi biz nasıl özgürlük diye savunuruz” meselesi. Başörtüsü dediğimiz hadise, aslında İslami tesettür, çünkü biz sadece başörtüsü takmıyoruz, bunun başka kıstasları da var vücut hatlarını belli etmemek gibi. Bu kıstaslara uymak, aslında kişinin mahremiyetini tesis etme çabasının bir tezahürü. İnanmayan bir kadını düşünelim. İnanmayan bir kadın da mesela, sokağa göğüslerini açıkta bırakarak çıkmıyor değil mi? Neden? Toplumsal olarak bize dikte edilen bazı mahremiyet sınırları var ve biz bunlara uymak zorundayız. Uymazsak da başımıza kötü şeyler gelir. O yüzden her insan belli mahremiyet sınırları çerçevesinde yaşamaya zaten zorlanıyor. Bu toplumsal olsun, dinsel olsun bir buyruğa boyun eğiyor. Bizi diğerlerinden ayıran şey belki toplumsal emirden çok, dinsel emri öncelememiz ve buna boyun eğmemiz. Ama sonuçta ikimiz de ne kadar özgürüz, hadi onu konuşalım yani. Sen de kendi kafana

göre mi yaşayabiliyorsun? Hayır, böyle bir şey yok. Zaten özgürlük gibi çok derin felsefi arka planı olan bir kavramın giyinme tarzı üzerinden ele alınmasını ben çok rahatsız edici ve aslında bu kavramı anlamamakla beraber gelen bir şey olarak görüyorum.

Akbulut: Bu noktada hakikaten belki bu kişilerin bir özgürlük tanımı yapması gerekiyor. Tabii, onların geliştirdiği söylem şu: Bizi kastederek diyorlar ki, “Bu kadınlar aile baskısıyla örtünüyorlar, ama bunu baskıyla yaptıklarının farkında bile değiller.” Benim burada söyleyecek bir sözüm hakikaten yok. Çünkü aynı şeyi ben de başı açık bir kadın için, hatta pantolonlu bir erkek için bile söyleyebilirim. Sen baskıyla bunu giyiniyorsun. Pantolon rahatsız bir şeydir aslında. Ama bunu o kadar içselleştirmişsin ki, bunun farkında bile değilsin, diyebilirim. Bu bir argüman da değildir, bir zemin de değildir. Türkiye’de temel sorunun dinle olan ilişki olduğunu düşünüyorum; bu konuda komplekslerimiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü şu yaklaşım var: “Dini olan bir şey zaten kötüdür. Olmaması gerekiyordur. Bunu yapıyorsan ya kötü bir şey yapıyorsundur ya da farkında değilsindir.”

Yılmaz: Yasakçı bir zihniyet var ortada. Bu zihniyet olduğu müddetçe, böyle bir güç iktidar olduğu müddetçe, bugün ‘başını aç’ der, yarın başka bir şey der. Mesela başka bir zaman kapatmakla da alakalı olabilir bu. İran’da da bu var mesela ve bunu da aynı şekilde eleştiriyoruz biz. Burada asıl sorun böyle bir zihniyetin olması, böyle bir gücün olması. Birilerinin ‘Sen bunu yap, şunu yapma’ deme gücünü kendisinde görebilmesi. Bunun adının ne olduğu bu noktada çok önemli değil zaten. Asıl mücadele edilmesi, en azından öncelikle mücadele edilmesi gereken bu.

Akbulut: Belki buradan biraz bu siyasal simge tartışmasına geçmek

anlamalı olacak. Biz bugün Türkiye’de erkek hâkimlerin son iki yıl içinde tecavüz davalarında verdiği kararları biliyoruz. Hâkim tarafsız ama diyor ki, ‘Kadın bağırمامışsa tecavüz sayılmaz.’ Ya da ‘Kadın, toplumsal gereklerden dolayı kocasının yaptığı birtakım itirazlara uymadı. Kocasını onu dövmeğe haklı.’ Bu erkek hâkimlerin üzerlerinde hiçbir sembol yok. Bu anlamda hâkimlerin tarafsız olması gerektiğini varsayıyoruz, ama olmamışlar. Demek ki tarafılık sadece görünüm anlamında tespit edilen bir şey değil. Tarafılık tam da o yorum yapma mekanizmasına giren bir şey. Şimdi ben hizmet verenin ‘siyasal simge’ taşımaması argümanını ileri süren akademisyenlerin bu hâkime hangi mecradan karşı çıkacaklarını merak ediyorum bir kere. İkinci olarak da, doktorlar meselesinde hemen şu argüman devreye giriyor; başörtülü kadın doktor bir erkeği muayene etmez, böyle sorunlar çıkar. Bir kere böyle sorunlar çıkacaksa bile, bu tamamen mesleki etikle alakalı bir durumdur. Zaten doktorluğun tek derdi, erkekleri muayene etmeyen kadın doktorlar değil. Bir sürü dava açıldı doktorlar hakkında, o davalar niye açıldı? Dava konusu olan doktorların başı açıktı, en fazla ameliyat boneleri vardı başlarında.

Ben bugün başörtüsü yasağı kalkarsa bile, bizim asıl o anlamda mücadelemizin başlayacağını düşünüyorum. Çünkü o zaman biz sosyal bir ayrımcılıkla mücadele etmeye başlayacağız. Bugün Türkiye’nin en köklü üniversitesinin dekanı çıkıp ‘Başörtülü öğrenci karşıma gelirse, vallahi çok üzgünüm ama tarafsız da davranamam. Hak ettiği notu veremem” diyorsa ben bir öğrenci olarak o dekanın karşısına nasıl gideceğim? Bunu devlet bana nasıl garanti ediyor? Ben başörtüsü yasağı yüzde yüz çözüldüğünde, çene altı modeli filan da ortadan kalktığında daha büyük bir sorunla yüzleşeceğimi biliyorum. Çünkü ilan ediliyor bunlar, televizyonlardan, gazetelerden.

Yılmaz: Şöyle de bir şey var. Bunların hepsi aslında varsayımlara

dayanıyor. İşte ‘Türbanlı kadın erkek hastaya bakmaz’ falan. Bunun yaşanmış somut bir örneği yok, yalan birkaç haber dışında. Ama tam tersine, 28 Şubat sürecinde başörtülü olduğu için bakılmayıp tedavi edilmeyip ölen bir kadın var mesela. Bu ayrımcılık bir dedikodu değil. Biz bizzat yaşıyoruz şu anda bunu, başkalarının üzerinden konuşmuyoruz. Ama buna karşı herhangi bir eleştiri, tepki getirilmeden insanlar çıkıp tamamen varsayımlara dayanarak ‘Türbanlı bir doktor erkek hastaya bakamaz. Türbanlı bir yargıç tarafsız olamaz’ şeklinde açıklamalarda bulunuyorlar.

Kaplan: Gerçek siyasallık nedir, bunu bir anlatmalıyız. Siyasallık böyle sınırları belli bir şey midir? Yoksa siyasallık toplumsallığın olduğu her yerde zaten eşzamanlı olarak var mıdır? Ben toplumsallığın olduğu her yerde siyasallığın olduğunu, dolayısıyla siyasal simgelerin olduğunu düşünüyorum ve siyasal simgeden de bu kadar korkmamak gerektiğini düşünüyorum. Aslında mesele de hangi siyasal simgelerin makbul olduğu, hangilerinin makbul olmadığıdır bu ülkede. Kadının nesneleştirilmesi sürecinde ilk siyasallaştırılan şey başı açıklıktır. Fakat öyle bir sürece geldik ki, sanki başı açıklık normal ve tarafsızlık illüzyonu içinde ele alınması gereken bir şey. Fakat başı kapalılık anormal olan, patolojik olan ve illa ki taraflı, hatta kötü niyetli olan bir şey. Ki bu kadınların yüzde 70’inin başının kapalı olduğu bir ülkede böyle oluyor.

Akbulut: Hilal, sen akademisyenlerin teorik dayanaklarını sorguluyorsun ama ben sana söyleyeyim, onlar herhangi bir siyaset teorisine değil, ‘Türkiye’nin özel şartlarına’ dayanıyorlar.

Yılmaz: Ben de aynı şekilde senin gibi, akademisyenlerin bu noktada teoriyi filan bir kenara bıraktıklarını düşünüyorum. Çünkü din çok ciddi bir kompleks haline gelmiş akademisyenlerde. Din

dediğinde, gerçekten her şeyi rafa kaldırıyorlar. ‘Din kötü bir şeydir. Dinle ilgili her şey de kötü bir şeydir. Ancak biraz tahammül edebiliriz’ şeklinde bir tavırları var. Ve bunu anlamak gerçekten mümkün değil. Çünkü hiç vicdanlı bir şey değil bu. Biz buradayız, burada yaşıyoruz. Bir sürü şey yapabiliriz, yapmak istiyoruz. Ama bizim önümüze setler çekiliyor. Ve bu durum, başörtüsü yasağına ‘ama’sız karşı çıkmayan bu akademisyenleri rahatsız etmiyor. Bu noktada bence onların hayatın içine ne kadar dokundukları da tartışılabilir diye düşünüyorum. Bir de bu siyasal simge noktasında şunu da söylemek lazım, başörtüsünün ya da türbanın siyasallaşması başörtülülerle, türbanlıların eliyle olmuş bir şey değil. 1960’larda ilk yasakların başlamasıyla, ona verilen tepkilerle oluşmuş bir şey. Rahatsız olunan bir siyasallıksa bu, böyle anlamak lazım. Ama ben bunun kötü bir şey olduğunu zaten düşünmüyorum. Bir insan hakkını tabii ki arayacak, ‘eyvallah’ deyip oturacak değil herhalde. Ama bu kesinlikle hani ‘Ya ben başörtüsü takıyorum, bunu da sembolleştireyim, bunu bayrak yapayım’ şeklinde ortaya çıkmadı. 1960’lardan itibaren ardı ardına kesintilerle gelen yasak sürecinin oluşturduğu bir şey bu.

Akbulut: Ben buradan takip etmek istiyorum. Şimdi 1960’lara bakıyoruz, ne olmuş? Hatice Babacan’larla, Gülsen Ataseven’in ilk defa Tıp Fakültesi’ne girmeye çalışmasıyla başlayan bir hareket var. 1960’larda yaşanan hikâye tam da tabandan gelen birilerinin o çizilen ‘modern, çağdaş Türk kadını’ imajına uymayarak üniversitelere girmesiyle başlıyor. Yoksa 1960’larda bakın, Türkiye’nin yüzde kaç başı açık olarak doğuyor ve ölüyor? Böyle bir yüzde yok. Bugün diyoruz ki, Türkiye’nin kadın popülasyonunun yüzde 60’ı, 70’i başını örtüyor. 1960’lara bakın, yüzde kaç örtüyor? Bazıları için önemli olan bu yüzdeler de değil zaten. Kadınların yüzde 90’ı da başını örtebilir Türkiye’de ama o kadınlar üniversiteye girmek istedikleri andan itibaren sorunsallaşıyorlar. Orada da nev-zuhur meselesi

gündeme geliyor. Bunlar toplumun yüzde 90'ıydı, oradan çıktılar. Şehirleşme oldu, insanlar köylerinden çıktılar ve içlerinden birileri de çıkıp dedi ki 'Biz de işte o merdiveni tırmanacağız'. Merdiveni tırmanmayı talep ettiğimiz anda sorun başladı.

Çongar: Bu sınıfsal bir reaksiyon aslında...

Akbulut: Tabii ki. Kaldı ki kamplaşma diyorlar, biz Hilal ile iki yıl aynı üniversitede okuduk ve tanışmamıştık. Çünkü o zamanlar başörtüsü yasağı yoktu ve bizim kendimize ilişkin olarak 'Biz başörtülüyüz' diye bir algımız yoktu. Farklı arkadaş çevrelerindendik. Bir gün yasak koydular ve biz kapının dışında yüz civarında başörtülü öğrenci kaldık. Ve ben o gün "Allah'ım, Bilgi'de ne kadar başörtülü insan varmış" dedim. Bir de hep bize şeyi telkin ediyorlardı. Sonuçta, Bilgi'de çok daha sonra başladı yasak. Ama yasak yokken bile diyorlardı ki, "Siz bu okulun öğrencisi olsanız bile, o kadar da ortalarda gözükmeyin. Kütüphaneye giderseniz de özel yerlerde çalışın. Kantine fazla inmeyin. Bahçede zaten dolaşmayın." Biz bunu zaten öğrenmiştik. Onun için gerçek popülasyonumuzu da bilmiyorduk. Sonra yasakla birlikte, 'Biz kaç kişiyiz' diye sormaya başladık. Ama o güne kadar hiç konuşmamıştık, tanışmamıştık. Bu çok anlamlı bir şey. Yasak sağ olsun cepheleştiriyor, toplumsal barışı alttan alta kemiriyor.

Kaplan: Devlet seni başörtülü diye işaret edince sen de, "Ha hakikaten ben başörtülüym galiba" diyorsun. Etrafa "Bu başörtülü, bu değil" diye bakmaya başlıyorsun. Yani aslında ayrımcılığı bizi "başörtülüler" olarak tanımlayan devlet yapıyor önce. Bizdeki devletin problemi bu. Aslında Ermenilerin de, Kürtlerin de, Alevilerin, başörtülülerin de talepleri şu noktada paralel; hepsi diyor ki, "Devlet beni Ermeni, Alevi, başörtülü olarak görmesin. Devlet beni vatandaş olarak görsün ve ona göre muamele etsin." Aslında bizim

taleplerimizin örtüşüğünü ve devletimizin bu vatandaşlık macerasında çok ciddi bir imtihandan geçmesi gerektiğini düşünüyorum.

Yılmaz: Sorun burada zaten. Devletin gözünde biz de vatandaşız ama makbul vatandaş değiliz.

Kaplan: Bu yasaklar kalkınca görülecek ki, Türkiye fotoğrafında başı açıklar kadar başörtülülerin de yeri var. Bazıları bu resimle karşılaşmaktan korkuyorlar.

Çongar: Bu korku üzerine konuşalım istiyorum. Alev Alatlı'nın yazdığı ve *Zaman*'ın yayımlamadığı bir yazı var. Orada 'tülbent iyi ve saf', 'türban kötücül ve korkutucu' diye özetleyebileceğimiz bir ayırım yapmış Alatlı. Buradan yola çıkarak 'Benim gibi Müslüman ol' beklentisi üzerinden konuşabilir miyiz? Ben kendimi Müslüman adetmiyorum, onun için de kendimi örnek vermeyeceğim, ama başı açık, 'laik' ve kendini Müslüman sayan, inanan bir kadının "Ben bu modern halimle Müslümanlığı yaşayabildiğime göre, hala din adına örtünmeyi savunan, dinin bu geri yorumunda, bu inkişaf etmemiş hayat tarzında ısrar edenleri 'gerici' sayıyorum ve bu gericilik beni korkutuyor" dediğine tanık olmuştunuzdur eminim. Bu korkunun daha somut anlatımı da tabii, "Dini böyle yorumlayan bir kafa, hele Ak Parti iktidardaysa, zaman içinde dini böyle yorumlamayanların da başının örtülmesi için baskı yapmaya başlayacaktır" diye özetlenebilir. Haksız mı bu 'laik' kadınların korkusu? Bir de üçüncü bir gözlem olarak, başı açık bir kadının başörtülü bir kadını 'ebedi ötekisi' olarak algılayıp aynı mekânları paylaşmaktan, aynı yerlerde alışveriş etmekten, aynı lokantalarda yemek yemekten rahatsız olduğunu hissetmişliğiniz var mı? 'Laik' kadınlardaki böyle bir sınıfsal, kimliksel önyargı ve belki imtiyaz kaybı, iktidar kaybı, giderek kimlik kaybı, hatta dışlanma korkusunu nasıl algılıyorsunuz?

Yılmaz: Bütün bunlar, aslında “Bizim size yaptığımızı siz bize yapacak mısınız” endişesi. Başka hiçbir şey değil. Şunu kabul etmesi gerekiyor başı örtülü ve başı açık kadınların: “Biz de normaliz, siz de normalsiniz. Zaten siz-biz diye de bir şey yok. Farklı tercihlerimiz var. Bu tercihler üzerinden birlikte bir hayat yaşayabiliriz. Ben kırmızıyı çok severim diyelim ki, başı açık bir kadın da kırmızıyı çok sever ve biz kırmızı konusundaki ortaklığımız üzerinden bir dostluk kurabiliriz. Bu o kadar zor bir şey değil. Ama gerçekten bu korku, özünde ‘Siz de aynı şeyi bize yapacak mısınız’ korkusu. Bir noktada da paylaşmak istememek meselesi. ‘Cumhuriyet’in kazanımları’ denir ya hep, o kazançta aslında bizim de hakkımız var ama bu kazancı bizimle paylaşmak istemiyorlar.

Kaplan: Alev Alatlı’nın yazısı üzerine de birkaç şey söylemek lazım. ‘Türban’ dedikleri şeyin ve ‘türbanlı’ dedikleri bizlerin şu halimizle, dinin en geri, en geleneksel, en misojinist (kadın düşmanı) anlayışını yansıttığımızı nereden çıkarıyorlar? Bunun yanıtını versinler. Benim de o zaman başı açık bir kadın gördüğüm zaman, sırf örtünmemesinden yola çıkarak ona bin bir türlü anlamlar yükleyip onu öyle mi sınıflandırmam gerekiyor? Kaldı ki, dini bu kadar geri anlayan ve misojinist bir tutumla yorumlayan bir kadın neden bizim gibi bu kadar hayatın içinde olmaya çalışır ki? En azından bunu sorsunlar kendilerine. Bakalım cevabını tutarlı bir şekilde verebiliyorlar mı?

Hayatı böyle bir lineer çizgi üzerinde görmek ve işte “Ben daha ilerideyim, o daha geride” diye bakmak da çok yanlış. İlerici, gerici ne demek? Sen hangi noktada daha ilericisin de, ben niye gericiyim? Alev Alatlı en çok oryantalizm eleştirisi yapan insanlarımızdan birisidir, fakat ne yazık ki bu “tülbent-türban” yazısıyla oryantalizmin dibine vurduğunu düşünüyorum. Tülbent oryantalizmi son zamanlarda revaçta hakikaten, mesela bu Latife Tekin’in yaptığıının aslında

bir çeşit aynısı. Yani bizim tülbent takmamızı bekleyenler, biz tülbent taktığımızda mutlu olacaklar mı? Ben onu merak ediyorum.

Yılmaz: Tabii, şöyle bir çelişkisi de var bu argümanların: Bir yandan tülbenti ‘iyi’ bir şey olarak gösteriyor ama aynı zamanda daha ‘geri’ bir şey olarak gösteriyor. Hem böyle ataerkil bir geçmişe nostaljiyle bakıp onu yüceltiyor, hem de ataerkilliğin etkisi altında olanı türbanlılarmış gibi gösteriyor. Hem modern hem daha geri nasıl olabiliyoruz, bu noktada çelişkiler var.

Akbulut: ‘Sen hiç bir şey söyleme, biz senin aklından geçenleri bile biliyoruz’ deniyor adeta bize. Bu nasıl totaliter bir çabadır? Ben de desem ki, ben de bir başı açık kadının aklından geçenleri tek tek biliyorum. “Aklından erkekleri baştan çıkarmak geçiyor ve bunun için de saçını şu şekilde yapmak geçiyor, kendini sadece bir cinsel objeye indiriyor. O yüzden bedenini açıyor, kendini teşhir ediyor, o da bir teşhirci. Sussun, ben onu toplumdan tecrit edeyim.” Benim böyle düşünmem ne kadar anlamlıysa, ne kadar ahlaklıysa, ne kadar vicdanlıysa, milyonlarca başörtülü kadının biri üzerinden genelleme yaparak düşünmek de o kadar vicdanlı ve ahlaklı. Kaldı ki bunu sadece insanlar kendi içlerinde söylemiyor. Mesela bizim katıldığımız “32. Gün” programında Mehmet Ali Birand şöyle bir cümle kurdu: “Siz, başörtülüler, size grup olarak soruyorum. Sizce kamuda başörtüsü serbest olsun mu olmasın mı?” Ben de kalkıp orada programın kültürüne de aykırı olarak, itiraz ettim bağırarak, mikrofonum da yoktu. Dedim ki, “Madem öyle, tüm başı açık kadınlara da tek soru sorun. Onlar da koro halinde cevap versin, tek, seçenekleri olsun, “Evet mi hayır mı?” Erkeklerden de koro halinde cevap isteyin. Bu nasıl bir algıdır ki, karşısındaki başörtülü kadınlara aslında aynı kişi gibi bakıyor.

Çongar: Bu tartışmayı ‘laik’ çevremizde yaptığımız zaman şöyle

bir argüman geliştirdi bazı arkadaşlarımız: “Evet, başörtüleri birbirine benzeten bir şey var. Bu, başlarındaki örtü değil. Ama başlarında örtü olması, onların dindar olduğunu ve dünyayı Kur’an çerçevesinde algıladıklarını, kitabın dikte ettiklerine bağlı olduklarını gösteriyor. Eğer bu kurallara uygun yaşıyorlarsa, böyle düşünüyorsa, tabii ki başı açık kadınlara belli bir gözle bakıyorlar. Tabii ki bu kurallar bütününü onların bütün hayatını belirliyor” diye özetleyebileceğim bir yargıda bulundular. Bu yargı dindar bir Müslüman kadının hayatını ve bakışını doğru özetliyor mu?

Yılmaz: Kur’an’ın bir şey dikte ettiği iddiası baştan yanlış. Bu önyargıyla yaklaşmaktır. Kur’an bize bir şeyleri tavsiye ediyor. İnsanların buna uyması noktasında çok açık bir ayet var; “Dinde zorlama yoktur” diye. Din, onun içine giriyorsun ve ondan sonra tamamen ona ait oluyorsun gibi bir şey değil. Tamamen tercih ediyorsun bunları benimsemeyi ve nasıl benimseyeceğini.

Kaplan: Yani günah işleme özgürlüğün var. Kur’an insan ile ayet arasında farklı bir baç kurar. Yahudi şeriatında bu başkadır. Yahudi şeriatında kul ile yasa arasında bire bir bir ilişki vardır. Fakat Kur’an’da yasa vardır, ama asıl gerilimli ilişki kul ile Allah arasındadır. Yani sen bir Müslüman olarak Kur’an’ın yasalarına uyuyor olabilirsin. Ama bunun makbul olup olmadığı ancak Allah katında bilinebilir. Ben mesela tesettüre uymaya çalışan bir kul olabilirim. Bunun ne kadar makbul olup olmadığı ise yine ancak Allah katında belli olan bir şeydir. Bu yüzden Kur’an hep bir negatif diyalektiktir. Her zaman bir ayağın çukurdadır. Hiçbir zaman kendinden emin olmamalısın, emin olduğun takdirde zaten kaybetmişsindir, çünkü nefesine yenik düşmüşsündür, kendinden emin olmak nefsi bir şeydir.

Yılmaz: Karşı taraftan da aynı şekilde emin olamazsın. Karşı tarafın

senden daha makbul bir kul olup olmadığından emin olamazsın.

Kaplan: En başta sen kendi nefsinle bir ilişki kuruyorsun. Müslüman olunca zaten kendi nefsinin zalim olduğunu biliyorsun. Sen kendine de zulüm edebilirsin, başkalarına zulüm etme potansiyeli taşıyorsun. Kur'an'daki emirler bu zulmetme potansiyelini azaltmak içindir zaten. Kur'an üzerinden bu açıklamayı yaptıktan sonra, biraz da tasavvuf üzerinden konuşabiliriz. Mesela tasavvufta çok bilinen bir tanım vardır. "İncinmeyeceksin ve incitmeyeceksin." Müslümanın yaşama bakış şekli bu olmalıdır. Hem başkalarını incitmeyeceksin hem de kendin incinmeyeceksin. Herhalde bizi dirençli kılan şeylerden biri de bu. O kadar yara aldık ama hala incitmeden konuşabiliriz. Bunu açıkçası karşı taraftan da bekliyorum. Bizimle bu noktada konuşmaktan çekinmesinler, başörtülü kadınlar bize böyle bakıyordur diye düşünmesinler. Ya da bu önyargıyla da olsa benimle mutlaka konuşmaya çalışmalılar. İslami tesettür Kur'an'da üç yerde falan geçer. Önemli olan başka ibadetlerdir. Bu ibadetleri yapıp yapmadığını ben bilemem. Bir kadın başka bir kadını başının açıklığı üzerinden yargılıyorsa o zaten ahmaktır.

Akbulut: Ben de şunu ekleyebilirim. Kendi imanından şüphe duymak meselesi var ya sürekli kendini kontrol etmek. "Ben bunu ne kadar Allah rızası için yaptım, hakikaten onu mu önceliyorum" şüphesidir buradaki. İslam benden, kendimden bu kadar emin olmazken, karşımdakinden de tam olarak emin olmamamı bekliyor. Bugün İslam'ın hükümleriyle çelişen insanlara dahi, İslam'ın dışında oldukları hükmü açıkça yapıştıramaz. "La ilahe illallah Muhammedün resulullah" diyen herkes Müslüman'dır. Allah'ın otoritesini kabul eden birini tekfir etme hakkı benim elimden alınmıştır. Kendimden ne kadar şüphe duyuyorsam, karşımdakinden o kadar emin olmamam gereklidir. Bunu net olarak ortaya koymak lazım.

Yılmaz: Birini tekfir edersen, yani “Sen kâfırsın” dersen, ikinciden biri kâfirdir. İctihatlarda da çok zorlaştırılmıştır bu tekfir etme.

Kaplan: Allah’a şart koşmuş oluyorsun çünkü bunu bildiğini iddia ederek. Herhangi birine günahkârsın demek de aynı şey. Bunu yapamazsın. Onun için de Engizisyon diye bir şey yok İslam tarihinde.

Akbulut: Hani açık bir kadın başörtülü bir kadına baktığında hep söylenir ya “Ben sana baktığımda, bana diyorsun ki ‘Ben daha dindarım, sen daha az dindarsın,’ ben de bunun için kendimi kötü hissediyorum.” Benim bu kaygıya cevabım şu: Niye kendini kötü hissedesin ki? Herkes dinden kendi anladığı şeyi yaşıyorsa bu ülkede, buna özgürse, açık bir kadın bana “Ben senden daha dindarım” dediğinde bu benim için bir şey ifade etmiyorsa ya da sarıklı, cüppe-li bir erkek bana, “Ben senden daha dindarım” dediğinde bu benim için bir anlam ifade etmiyorsa, bir komplekse kapılmıyorsam niye mesele olsun ki.

Kaplan: Bu başı açık kadınları çok aciz gören bir tutum. Başı kapalı kadınların üzerinden yürütülen tartışma belli. Bir kesim ısrarla “Sen modern değilsin” diyor bize. Biz de o zaman, başı açık-ları görünce “Başını açarak ve tercih ettiğin giysilerle karşıma geçip benim senin kadar modern olmadığımı söylemek istiyorsun” diye düşünüp kendimizi kötü mü hissedelim. Hayır, modernlikse ben modern hissediyorum kendimi. Başı açık kadınların da aynı özgü-veni taşıması gerekiyor.

Yılmaz: Ben iki örnek vermek istiyorum. Hazreti Ali bir savaşta karşısındaki düşmanını tam öldürmek üzereyken, adam yüzüne tükürür. Hazreti Ali de öldürmekten vazgeçer. Nedenini sorduk-

larında der ki “Yüzüme tükürdü, bana hakaret etti. Nefsim araya girmiş olabilir. Onu nefsim için öldürmek istemiş olabilirim.” Yine bir başka hikâye de şu. Yine savaşta, sahabelerden birisi bir adamı son anda ‘La ilahe illallah’ dediği anda öldürüyor. Bunun üzerine Hazreti peygamber onu çok ciddi bir şekilde azarlıyor, “Niye öldürdün” diye soruyor. Sahabe diyor ki, “Samimiyetle, inanarak ‘La ilahe illallah’ demedi, ölüm korkusundan dolayı söyledi.” Hazreti Peygamber ise “Nasıl bundan emin olabilirsiniz” diyor, “kalbini yarıp baktın mı?” Ve bir süre bu adamla küsüyor. Şimdi şöyle bir şey var. Biz bunları biliyoruz. Bunlar çok dilden dile dolaşan şeyler, aşağı yukarı ‘Ben dindarım’ diyen bütün Müslümanların bildiği şeyler. Ama şöyle bir şey var. Aydınlarımızın dinle kurdukları ilişki gerçek İslam üzerinden gitmiyor. Tamamen Batı’daki din, Engizisyon üzerinden dini algılıyorlar. Dolayısıyla İslam’ı bilmiyorlar.

Kaplan: Mim Kemal Öke anlatmıştı. Oxford’da bir din dersine giriyor, Hristiyanlıkla alakalı. Profesör, sınıfa “Kimler Tanrı’ya inanıyor” diye soruyor. El kaldırıyorlar. Profesör de inanmayanlarla konuşmaya başlıyor. “Niye inanmıyorsun” diye. Herkes sırayla söylüyor. Mim Kemal Öke değil ama sınıfta bir başka Türk öğrenci var. Bu Türk’ün yanında oturan çocuk kalkıyor. Hristiyan bir kökenden gelirken ateist olmaya karar vermiş. Kalkıyor ve inanmayışının nedeni olarak, İsa’nın ‘Tanrı mı insan mı’ olduğu çelişkisinden, bu ikilemi kabul etmediğinden söz ediyor. Sonra yanındaki Türk çocuğa “Sen niye Tanrı’ya inanmıyorsun” deyince, o da “Yanımdaki arkadaşla aynı sebepten” diye açıklıyor. Sonuçta Türkiye gibi çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede bence sosyolog olsun, siyaset bilimci olsun sosyal bilimlerle ilgilenen herkesin ilk araştırması, ilk öğrenmesi gereken şeylerden birisi İslam kültürü olmalı. Bu toplumu anlamak açısından gerekli bu. Fakat bu noktada sanki İslam konusunda cahil olmak daha makbul bir şeymiş gibi algılanıyor. Bu

algılanmanın kırılması, bu eksikliğin giderilmesi lazım.

Yılmaz: Artı bize karşı böyle varsayımlar oluyorsa mesela “Başörtülü kadınlar başı açık kadınları kafalarında ‘günahkâr’ olarak yargılıyor” diye düşünülüyorsa, aynı şekilde başı açık bir kadın da başörtülü kadını “daha gerici, daha ataerkil” diye yargılıyor. Bu yüzde yüz var olan bir olgu. Bunu da tartışalım o zaman.

Çongar: Yine son günlerde biz ‘laik’lerin kendi aramızdaki tartışmalarda sıkça ortaya çıkan bir önerme var. Kadın-erkek ilişkisinde açıklığa, serbestliğe, yakınlığa önem verenler sizlere bakıp dindar kesimde, kadın erkek ilişkilerinin müthiş bir kaç-göçe dayandığı, karı-koca ilişkisi dışında gerçek bir ilişkinin, bir arkadaşlığın mümkün olmadığı kararını verebiliyorlar. “Kadın-erkek arkadaşlığı mümkün değil çünkü din büyük mesafeler koyuyor” gibi bakış var. Bu kanı da, laiklerle dindarlar arasındaki mesafenin aşılamayacağının gerekçelerinden biri yapıyor. Ne dersiniz?

Kaplan: Ben şunu söylüyorum. Bu bir fobi ve “örümcek”le yüzleşmedikçe kurtulamayacaklar bundan. Tanımlarla konuşmak gerekirse, benim bir sürü inanmayan, “başı açık” erkek arkadaşlarım da var. Biz gayet mutlu mesut yaşıyoruz. Bir zahmet başı açık kadınlar da, inanmayan erkekler de başörtülü ya da dindar insanlarla bir araya gelmeye çalışsınlar, diyalog kurmaya çalışsınlar, bu karşılaşmaları çoğaltmaya çalışsınlar. Ondan sonra nasıl bir birlikte yaşama kültürü bulacaksak hep beraber bulalım.

Yılmaz: Bu böyle yukarıdan bakarak, eline kalemi kâğıdı alıp, televizyon başında, kitapları karıştırarak çözülebilecek bir şey değil. Önce bunu denememiz lazım. Bu yasak kalktıktan sonra deneyip, göreceğiz. Zaten biz böyle abartarak yaşıyoruz. İsterlerse tanışa-

lım, arkadaş olalım.

Akbulut: Herkes kendine şunu sormalı, “Ailem dışındaki insanlarla ben nerede tanıştım?” Hiç okulda, işte tanışmadığım, sokakta yürürken öyle rast geldiğimiz ve “Ah sen ne kadar iyi bir insansın” diyerek tanıştığımız kimse oldu mu? Hakikaten bunu sormak istiyorum. Ben çok şanslı bir insanım ki iki yıl üniversitede okudum. Ben başörtülü girilebilen son sınava girdim, eğer benim zamanımda da sınavda başörtüsü yasağı olsaydı üniversiteye giremeyecektim. Ben bir kız lisesinden mezundum. Kuzenlerim ve ailemdeki erkekler dışında hiç erkek arkadaşım da yoktu. Ama üniversiteye girince bunun yolu açıldı. Eğer bir iletişimsizlik varsa ben önce bunu kendime sorarım. Yoksa şunu sormam: Bu gayrimüslimler neden bu kadar kapalı yaşıyor? “Biz onlarla bir arada olamıyoruz, o halde onları yasaklayalım” diye düşünmem. Ben şunu sorarım kendime, “Ben niye bir gayrimüslimle tanışmadım?”

Yılmaz: Bu karşılıklı adımlarla olabilecek bir şey.

Akbulut: Ben başörtülülerin üniversiteye girmesinin bunun için çok önemli bir ilk adım olacağını düşünüyorum. Kendim başörtülü olarak üniversiteye girebildiğim zamanlar gözledim bunu. Arkamdan çok farklı söylemler geliştiren insanlar benle tanıştıktan sonra çok farklı bir söylem benimsemişler. Üçüncü şahıslar bunu bana anlattı mesela. Bu anlamda ben üniversitede yasağın kalkması sonrasında, çatışma çıkmadığını, karşılaşmaların dostluklara dönüştüğünü görececeklerini düşünüyorum.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MUHABBET ÖYKÜLERİ

“Seni dostundan ayıran sözü dinleme. O sözde ziyan vardır, ziyan!”

Hz. Mevlana

Her şey o gün başlamıştı aslında... Birbirimizden habersiz, o muazzam kalabalığın arasında buluşmuştu kalplerimiz. Onun yırtık ayakkabılarıyla Agos'un önünde yüzüstü uzanmış görüntüsünün ekranlara düşmesiyle beraber, kalbimizin en derininden yükselttiğimiz çığlık, gayriihtiyarî gözlerimizden süzülen birkaç damla yaş bir araya getirmişti bizi, oradaki herkes gibi...

O gün, bu ülkede zulmün bir kez daha aynı arsızlıkla karşımıza çıkmasından rahatsız olan, belki yılların birikimiyle 'yeter artık' diyebilen herkes bir aradaydı. Herkes, bir Hrant daha kaybetmemenin telaşıyla, o vakur yürüyüşe dâhil olmak istemişti. Elbette bir Hrant daha kaybetmiş olmanın utancıyla... Hepimiz Hrant'tık o gün, çünkü yıllarca potansiyel rejim tehlikesi ilan edilmiştik. Kimimiz irticacı, kimimiz bölücüydük... Kimimiz 'yabancı'larla bir olmuştu, kimimizin zaten 'soyu' yabancıydı... Hepimiz ötekiydik, hepimiz suçlu, hepimiz sözde vatandaş...

Üzerinde doğup büyüdüğümüz toprakların yabancısı, bir arada yaşadığımız insanların öcüsüydük... Adalet ve barış istemek gibi olmadık işlere kalkışmıştık üstelik. Bu yüzden onu yalnız bırakmadık, sessizlikten anlamlı bir ses yükseltmek için oradaydık. Elbette, yalnız bıraktığımız, görmezden geldiğimiz, yaşadığı onca işkenceye karşı sessiz kaldığımız günlerin utancıyla... Zulmün herhangi bir şekline, boyun eğdiğimiz, göz yumduğumuz tüm zamanların utancıyla...

O gün kalabalık dağılırken, kimse yanında kimin olduğunu ya da olmadığını hatırlamıyordu. Herkes bu ülkede adalet için yükselen sessiz çığlığın büyüüne kapılmıştı... Eve döndüğünde, her şeyin

yeniden başlayacağını, ama bu defa hiçbir şeyin eskisi gibi olmaya-
cağını bilerek, bu büyük çığlığa teslim etmişti kendisini. . .

O gün, oradan ayrılan hiç kimse, çok geçmeden, içlerinden üç
kadının, bu çığlığı tekrar nasıl yükselteceklerini, bu ülkede hakika-
ten güvercinlere dokunulmayacağı günler için, adalet için, özgürlük
için nasıl bir kez daha aynı vakurla, aynı şarkıyı tekrarlayacaklarını
bilmiyordu, tıpkı o üç kadın gibi...

Kapıları Açık Bırakanlar İçin...

Ocak ayının sonuydu, Türkiye’de ‘türban’ tartışmaları başlamıştı. Ben o sırada Londra’daydım. Uzaktan izliyordum tartışmaları. Canım sıkılıyordu, kendi kendime “açma şu uyduyu, izleme Türk kanallarını, tebdil-i mekânda huzur aramak için gelmişsin, tadını çıkart” diyordum ama olmuyordu. Çünkü meseleleştirilen bu “mesele”den kendimi ayrı tutamıyordum.

Bir yandan kendimi sokaklara vurup, şehrin havasını soluyorum. Bir yandan da arta kalan zamanlarda kütüphaneye gidip tezim için araştırma yapıyorum. Kütüphaneye gidişimin üçüncü gününde iki başörtülü kızın, bir kippalı erkeğin, sarı saçları ve kalkık burunlarıyla iki İngiliz kızın bir arada, özel çalışma odasında ders çalıştıklarını görüyorum. O görüntüyü çok seviyorum. O odaya bakarken, Türkiye’deki tablo aklıma geliyor istemeden, içim burkuluyor. ‘Bir fotoğrafınızı çekebilir miyim’ diye sormak istiyorum, ama soramıyorum bir türlü. Hafızam deklanşöre basıyor hiç unutmamak adına o kareyi. ‘Bir gün biz de böyle olabilir miyiz?’ diye soruyorum kendime. Sadece insanlığın ortak paydasında buluşarak, ‘ama’sız, kelimelerimizi tırnak işaretleri içine almadan, kuramadığımız cümleleri kıtarak yaşanmanız mümkün olacak mı, diye içimden geçiriyorum.

Teyzemin evine dönüyorum, televizyonu açıyorum, akademisyenler ‘türbanlı öğrenciler derse girerse biz girmeyiz’ diye haykırıyorlar. Kütüphanedeki fotoğraf canlanıyor zihnimde. Canım sıkılıyor. Hala üniversite öğrencisi olduğumu hatırlıyorum, o akademisyenlerle, öğrencilik hayatımın son döneminde karşılaşmamayı diliyorum.

Nitekim dönüş vakti geliyor, uçakta gazeteleri alıyoruz. Yanımda annem, onun yanında bir başka kadın oturuyor. Başörtüsü tartışılı-

yor manşetlerde yine. ‘Artık serbest olsun diyorum, bu kadar zaman, bunca gasp edilen eğitim hakkı, gasp edilen hayatlar, özgürlükler, çok geç kaldık’ diyorum. Annem başıyla onaylıyor. Annemin yanındaki yolcu, kafasını çevirip bana bakıyor. Gözlerindeki bakışı sevmiyorum, dönüp bir daha bakıyor. Kolumda haçlı bileziğimle, önümde Jack Kerouac’ın ‘Yolda’ kitabıyla, saçlarımın sarılığı ve en önemlisi başımın açıklığıyla, belli ki çizdiğim imajla, bağdaştıramıyor başörtüsünü savunmamı. Akademisyenlerin ‘üniversitede özgürlük’ bildirisine imza attıklarını görüyorum gazetede. Yüreğime az da olsa su serpiliyor. En kısa zamanda öğrencilerin de böyle bir imza girişimi başlatmalarının gerekli olduğunu söylüyorum anneme. Kadın bir şey diyecekmiş gibi oluyor, nitekim diyemiyor ama bakışlarıyla çok şeyi anlatıyor.

Peki bir Ermeni neden savunur başörtülü kızların okuma hakkını veya başörtüsüne neden karşı çıkmaz? Başörtüsünden mevzu açıldığında, ‘asıl sen’ ne düşünüyorsun sorusu yöneltiliyor bana. Benim Hıristiyan ve Ermeni olmam, ‘asıl benim’ ne düşündüğüme farklı bir mana yüklüyor. Belki de kimilerinin zihninde bir Hıristiyan olarak benden ‘şeriat gelecek’ söylemine daha çok katılıp, onlarla ön sıralarda yürüyüp, otoriterliğin ortak paydasında yer almam bekleniyor. Merhum sosyolog Ulus Baker’in şu tanımlaması geliyor hatırıma hep o bilindik tartışma anlarında.

“Aralık, mesafe değildir. Mesafe birbirine ne kadar yakın, ya da örtüşmüş de olsalar iki şey, iki olgu arasındaki ‘uzaklığı’ ölçen şeydir. Aralık ise, birbirinden istedikleri kadar uzak olsunlar, iki şey, iki olgu arasındaki ‘yakınlığı’ ölçen şeydir. Dünyanın en uzak yerinde gerçekleşen bir olay, bir isyan, bir sömürü, işkence ve eziyet, küçük bir çocuğun faveladaki mutsuzluk ya da sevinç tarzları-bunlar bize ‘aralıklarla’ bağlanırlar... Öyle ki onlar biziz, biz de onlar çünkü aynı sorunları, -tek ve bir olan- aynı hayatı yaşamaktayız...”

İşte ben her ne kadar Müslüman veya Türk olmasam da aralıklarla bağlanıyorum başörtülü kadınlarla, Ermeni olduğum için de değil ama en çok insan olduğum için. ‘Biz onları üniversitemizde istemiyoruz, onları içeri sokmamalıyız, bunlar da nereden çıktı’ diyenlerle de aramdaki mesafe giderek artıyor haliyle.

Ben başörtüsü karşıtlarına, başörtülü kızların eğitim hakkını, yaşam alanlarında var olma hakkını ve en önemlisi kendilerini diledikleri gibi gerçekleştirme haklarını sonuna kadar savunduğumu söylüyorum, ‘ama’sız, ‘tırnak’ içinde cümleler kurmadan. Sonra arkadaşlarım, şöyle diyorlar ‘şunlara bak, altlarında son model jipler, kot pantolonlar, makyajlar’. Ben de, bir başörtülü jip de kullansa, yalıda da otursa eğitim hakkı gasp edildiği için onun mağdur olduğunun altını çiziyorum. Karşı olanlar her daim başörtülülere ‘bu’, ‘şu’ gibi işaret sıfatlarıyla nitelendiriyorlar. Adeta başörtülü kadınları nesneleştirerek, insandan soyutlayarak, örtünün altındaki insanı görmeyerek.

Bu tür tartışmaların ardından başörtüsü karşıtlarının hep bir anahtar deliğinin ardından, bir odanın içersine bakarmışçasına baktıklarını düşünüyorum ‘meseleye’. Bir anahtar deliğinin içinden odaya baktığımızda odanın içindekiler her daim çok büyük gözüktür ve sadece belirli parçaları görebiliriz. Delik bizi bütünden alıkoyar, nüfuz edemeyiz tamamına haliyle, idrakten da yoksun kalırız sonuç olarak. Elzem olan o kapıyı açıp içeriye girebilmek. Birçoğumuz içeri girmeyi başaramıyoruz o kapıdan, girmedığımız gibi kilit vuruyoruz kendimizce ve sadece gözümüzün seçtiği belirli parçalarla, belli görüntülerle yetiniyoruz.

Fakat o kapıyı açıp içeriye girebilenler başka şeyler görebiliyor. Bir karşılaşma anı yaşıyor her iki taraf da. Aynı şekilde odanın içersin-

deki başörtülü kadınların önyargıları varsa onlar da kırılabilir bu buluşma sayesinde. Mesela içeri giren kadınlar, aslında mutlak iyi insan olmadığını, başörtülülerin aslında hiç de sandıkları gibi kötü, gerici, bağınaz, cahil olmadıklarını görebiliyor. Başörtülü kadınlar da başörtüsü takanlar arasında da kötü niyetli insanlar olabileceğini, iyiliğin de kötülüğün de insana mahsus olduğunu anlatmaya çalışıyorlar. Başı açık kadın o odada, kendisine rastlaşıp aslında etrafındaki birçok insanın 'laiklik' maskesi altında kaygılarının ekonomik, sınıfsal olabileceğini de düşünmeye başlayabiliyor. O kapıdan girince başörtülü kadınlarla birçok aynı ortak noktada buluşabileceğini, aynı zevkleri paylaşabileceklerini de görebiliyor. Muhafazakârlığın, kendisini 'modern, Batılı, çağdaş, laik' olarak tanımlayan kadınlar için de geçerli olabileceğinin farkına varıyor, modern muhafaza edebilmek için de 'acaba çok mu otoriterleştik' diye sorabiliyorlar kendilerine başı açıklar, kim bilir? Başörtülü kadınların da Sivas katliamını kınadıklarını, aynı şekilde o kadınların Hrant Dink'in ölümüne de üzüldüklerini, Filistinli çocuklar için hissettikleri gibi, Uğur Kaymaz için de acı hissettiklerini görebiliyorlar. Hatta başörtülü kadınların tamamının zorla başlarını örtmediklerini, çocuklarını da zorlamadıklarını, çocuklarını başlarını örtmeye çalışan aileleri de eleştirdiklerini görebiliyorlar zamanla o odada. O odadan bir kere içeri girdiklerinde aslında başörtülü kızların özgürleşmek, üniversitede okumak için yeri geldiğinde ailelerine karşı da mücadele ettiklerini öğrenebiliyorlar.

Birden başka bir tablo çıkıyor ortaya o buluşmada. O oda birden iki tarafa da ait oluyor. Her iki taraf sınırları kaldırıp, **bir** olabiliyorlar. Beraberce ataerkilliğe karşı çıkabiliyorlar. Başörtüsüz kadınların cinsel meta olarak algılanmasına karşı duruş sergilerken başörtülüler, başı açıklar da 'örümcek kafalı' olarak değerlendirilmesine karşı çıkıyor başörtülü kadınların. Mesafe aşıyor, aralıklarla bağlanıyor-

lar birbirlerine, belli bir süre sonra da ne fiziki ne de zihinsel aralık kalıyor ortada. ‘Sen varsan, ben yokum’ demek yerine ‘sen yoksan ben bir eksikim’ diyebiliyorlar. Fakat öte yandan, gerek dini, gerek de laik tutuculuklarına devam edenler, İzmir sahilinde başı açık olanın koluna girmeyi kabul edip, tutucu bir çevrede mini etekli arkadaşının koluna girmesine izin vermek istemeyenler, o odadan kendi bildikleri yönde yol alarak, mağlup olarak, bir eksilerek ayrılıyorlar.

Kendimizi siyasetin kisvesinden, bizlere dayatılan ideolojilerin tahakkümünden arındırarak, o kapıdan içeri girmemizin veya o kapıyı ardına kadar açıp dışarıda buluşabilmenin elzem olduğunu düşünüyorum. O kütüphanedeki fotoğrafın sadece hafızamda hoş bir kare olarak kalmamasını, Türkiye’de de o kareleri, diyalogla, duygudaşlıkla, birbirimizi dışlayarak değil, birbirimize dokunarak yaşayabileceğimize inanmak istiyorum.

Nayat Karaköse

'İçerisi', Dışarısı, 'Bizim' Olmayan Önyargılar Ve 'Kendi' Olmaya Dair Notlar

Uzun süre mahpus kalmış olmak, “dışarısı”, insanlar ve hayata dair ilginç, farklı ve çarpıcı gözlemler yapabilmenize olanak sağlıyor. “İçerisi”nin tecrit koşulları altında izole edildiğiniz hayat, ister istemez soyuttur. Ziyaretçilerinizin anlatımları, mektuplar ve izleyebildiğiniz kadarıyla medya araçlarından yansıyan “uzak” bir dünyadır “dışarısı”. Çıktığınızda, normalde bir insanın aklına dahi gelmeyecek ayrıntılar, sizin için öğrenilmesi elzem bir ihtiyaçtır. Belediye otobüsüne nasıl binileceği, biletinizi nereye atacağınız, bindiğiniz taksinin kapısının nasıl açılıp nasıl kapatılacağı, caddeden karşıya geçmeyi becermek gibi. Çok dikkatli, çok gözlemci olmak zorundasınız; her şeyi yeniden tanıyan, öğrenen çocuk misali şaşkınlığınızı da, kimseye belli etmemeye çalışarak üstelik.

Hayata karşı daima “öğrenci” kalmak durumundayız. Yaşamı boyunca insanın “oldum” demesi kadar büyük bir aldanma olamaz. Bu nedenle bir yanımda hep “içeride” olsa, kalsa da, “dışarısı”nın çok öğretici bir süreç olduğunu vurgulamam gerekir. Ve öğrendiklerim hep olumsuzluklara dair dert ve hüznü biriktirmek olacak değil ya, beni zenginleştiren, çoğaltan, güç ve güven veren deneyimlerim de oldu. Bunun bana kazandırmış olduğu şey ise, “hayatın başka boyutları da var” gerçeğiyle paralel, başka dertler de, başka dertlerin insanları da ve sonuçta aynı demokrasi, özgürlük, adalet değerleri için yaşayanlar da olduğunu görebilmiş olmaktır.

Üniversitelerde başörtülü kadınların öğrenim görmesinin yasaklanması, Türkiye’de yılların gündemi. Ama kendi adıma bu soruna yıllarca ciddi bir ilgi duymadım, üzerinde doğru dürüst düşünmedim. Mesele sadece durduğu yerden bakınca başka sorunları gör-

mezden gelmek de değil. Bu, düpedüz kaynağını mevcut statükocu, oligarşik, Kemalist sistemin empoze ettiği düşünce tarzı ve bakış açısıyla ilgili bir şey. Bir de işin içinde Kürt olmak, Alevi olmak, solcu olmak olunca, başörtüsü/türban sorunuyla ilgili refleksleriniz düzenin etkisine daha açık hale geliyor. Bu, çok ilginç ve çelişkili bir durum. Halbuki aynı nedenlerin, başkalarının hak taleplerini, yasağa karşı mücadelelerini daha iyi anlayabilmenin gerekçesi olması gerekmez miydi? Kemalist düşünüş tarzı ve sistemin yarattığı önyargıların gücü, bu denli duyarlılıkları çarpıtan bir etkiye sahip işte...

90'lı yıllar boyunca başörtülü kadınların üniversiteye girmesi yasaklandı. Bu utanç verici yasak halen de devam ediyor. Yasak nedeniyle şapka, peruk gibi garip uygulamalara başvuranlar oldu. "İrtica"nın "öncelikli tehdit ve tehlike" olduğunun saptanmasının ardından, laik-anti laik şeklinde bir "kamplaşma" durumu yaratıldı; kanlı provokasyon eylemlerine girişildi.

Bu durumun "devlet ideolojisinde" kaynağını bulan nedenlerini sorgulamak yerine, derhal kamplaşma ve kutuplaşmalar yaratılmak istenmesinin çok da "hayırlı" bir niyete tekabül ettiği elbette söylenemez. Üstelik şu veya bu ölçüde bunu başardılar da. Çünkü yaratılan önyargılar korkularla, kaygılarla beslenmişti ve geçmişimiz, bu kaygı ve korkuları canlı tutan bir etkiye sahipti. "Herkesin derdi kendine" olarak özetlenebilecek bir "grup" yaklaşımının da etkisiyle, hiçbir alandaki baskı ve yasaklar, ortak, birbirini sahiplen bir demokrasi istemiyle, refleksiyle karşılanamadı. Bunun yerine, yaratılan kamplaşmalar üzerinden karşılıklı önyargıların daha da derinleşmesinin önü açıldı. "Demokrat" iddialı birçok kişi ve kurumun darbe olasılığı karşısında bile hayırhah bir tutumu benimsediklerini gördük. "Ne şeriat ne darbe" ya da "bunlar da hak ettiler, bize ne!" şeklinde görüşlerin yüksek sesle dillendirildiğine tanık olduk. Top-

lumsal duyarlılıklarımızı yapay önyargılar cenderesinde paramparça etmek, kabul etmek gerekir ki, sistemin kendini içselleştirmesinin göstergelerinden biri oluyor...

Demokrasi isteminin herkes adına ve herkes için olması gerekliliğini dahi unutmakla malul olmak, “bize” özgü bir orijinalite. Oysa, mesela “aydın tavrı” deyince hemen her çevreden insanların dile getirdikleri Sartre örneği vardır. Voltaire’in düşünce ve ifade özgürlüğünde şiarlaşmış sözleri vardır. Ne ki iş başa düşünce, önyargıların kuşatan gücü karşısında ilkeli ve tutarlı olmaktan ödün vermek, çok kolay tercih edilen bir yol oluyor.

Fakat bu “karamsar” gibi görünen tablonun özünde, “yeni” bir şeyler de geliyor. Hayat pratiği ve deneyimlerin etkisi, şart koşmadan demokrat olmanın anlamını öğretiyor. Kimsenin kendisini merkeze koymadan veya kendisini yegâne doğru ilan etmeden, öncelikle varlığını özgürce ifade edebileceği bir ortama duyduğu ihtiyaç, kendi sürecinde, Einstein’ın “atomdan da güçlü” dediği önyargıların gücünü etkisiz kılıyor; böyle bir sürece girdiğimize inanıyorum.

Demokratik etkinlikler içerisinde beraber olduğumuz başörtülü, Müslüman arkadaşlarım, benim, kendi içimde bu konularda bir muhasebe yapmama vesile oldular. Gereğini yapmakta geç bile kaldığım bir sorumluluk duygusunu harekete geçirdiler. Tanıma, öğrenme ve empati ile birlikte, bir bütün olarak ilkeli ve tutarlı bir demokrat tutumun, herhangi bir mağduriyeti bir diğerinden farklı bir yere koymadan tavır almayı gerektirdiğini öğrendim bir kez daha.

Tanımak ve anlamak, önyargıların etkisinden sıyrıldıkça insanı büyüten, zenginleştiren bir edim. Ve bunun için de öncelikle, sahip olduğumuz önyargı ve kaygıların “bize” ait olmadığının bilincine

varmak gerekiyor. Çünkü gündelik hayatın her alanında, çok çeşitli biçimlerde empoze edilen bu önyargılar, sonuçta belirli bir düşünce tarzı yaratarak içselleşiyor.

“Kendi” olmak, özgürleştiren bir çaba ve süreçtir. Vicdani ve etik boyutları da vardır. Aslında insanlığımıza yönelik talan, nice-
dir gelip vicdanlarımıza kadar dayandı. Vicdanlarımızı korumak, insanlığımızı korumak ve sahiplenmekle eşdeğer bir anlam ifade ediyor. Sistemin mağdurlarının, “öteki” haline getirilen toplumsal gruplarının, birbirlerine karşı konumlanmış olmaktan, birbirlerini anlayarak, birbirlerinin sorunlarını, istemlerini, mücadelelerini sahiplenerek yan yana gelmelerine ihtiyacımız var. Bu bir “temenni” de değil; daha fazla erteleyemeyeceğimiz bir “görev” ve sorumluluk. Bunu başarabilme süreci, aslında herkesin “kendine” gelme süreci de olacak. Herkesin öncelikle “kendi” olması ise, bu çağdışı sistemin hükmünün sona ermesiyle sonuçlanacak bir yeni sürece girmemiz demek. Çünkü aslında önyargı ve kaygıların etkisinden sıyrıldıkça, birbirimizde göreceğimiz; aynı veya benzer duygu, düşünce ve özelemleri paylaşıyor olduğumuzdur.

“Söz Konusu Özgürlükse, Hiçbir Şey Teferruat Değildir” başlıklı bildiri, ciddi bir yankı uyandırdı. Tek merkezden yönetiliyormuş yanılgısıyla bakılan İslami camiada da tartışmalar yarattı. Yaşadığımız süreç, bu çıkışın anlamını azaltmıyor daha da artırıyor.

Zira ihtiyaç duyduğumuz özgürlük ve demokrasi, adalet, her birimizin ortak ve içtenlikli kaygısı olduğu ölçüde, bugün atılan mütevazı adımlar, geleceğimize daha umutlu bakmamızın gerçek birer güvencesi olacaklardır.

Mesele, son tahlilde bir “kendi” olmak sorunudur. “Kendi” ol-

mak, bir özgürleşme iradesidir. Uğraş ve mücadele gerektiren bir yaşam tercihidir. Ve bu, hayatı “yaşanılasi” bir insani mücadele alanı olarak anlamlı kılar.

İçerisi, dışarısı, sonuçta yaşamanın mekânsal alanları. Önemli olan anlamak, anlamlı kılmak ve bunun yaşadıkça geçerli bir varoluş sebebi olduğunun bilinciyle hareket etmek. Ve değişim, hayat şartlarına teslim olmada değil, o şartları insanileştirmede çoğalan, büyüyen bir dünyaya zihnini ve yüreğini, ufkunu açık tutmak erdemi olduğunca doğru ve anlamlıdır.

Aslolan “kendi” olmaktır ve gerisi, akıp gitmektir varlık ve sonsuzluğa dair...

Cafer Solgun

‘Kurbanların’ Direnişİ

*“Kurbanlar normal okurlara ne kadar az benzerse,
ne kadar esmer, “kirli” ve göçmen tiptiyse,
uygulanan zulme duyulan öfke de o kadar azalır.
İzleyiciler kadar suçların doğasını aydınlatan bir etkindir bu.”*
Theodor W. Adorno

Theodor W. Adorno, *Minima Moralia*’nın “İnsanlar sana bakıyor” pasajında anti-Semitlerin zulümle ilişkisini bu şekilde ifade etmiş: Norm dışında kalanın kurbanlaştırılması; kurbanlaştırılırken de zulümle ilişkisinin normalleştirilmesi, içselleştirilmesi. Türkiye’de de, başörtüsü “norm” dışına atılırken başörtülülere yapılan zulüm normalleştirildi; tıpkı etnik, sınıf, cinsel yönelim gibi birçok açıdan farklı olana yapıldığı gibi... Başörtüsünün diğer konulardan farkı, Türkiye’de “norm”u belirleyen egemen gücün temsiliyetine temelden dokunmasıydı. Üzerine geliştirilen söylem ve zulüm güçlü olunca da, sembolleştirilen başörtüsü ve başörtülü kadınlar uzun bir müddet en görünmez, yasaklı alanda tutuldu. Ancak direnişler, özellikle “Henüz Özgür Olmadık”taki gibi başkasının acısını da sahıplenen direnişler, bu görünmezliğin üzerindeki perdeyi kaldıran adımlardan.

Cumhuriyet Türkiye’si’nde geleneksel erkek egemen iktidarla modern olanın çekişmesi en önemli varlık alanını kadının aile, toplumdaki yeri ve örtünmesi olarak belirledi. Bu iktidarlar zaman zaman ittifaklar kurarak muhafazakârlıklarını “namus”un cinayet cezası indirimi olmasından, kadının ailede sadece “anne” rolünü üstlenmesine kadar çeşitli alanlarda gerçekleştirseler de, konu kadının temsiliyeti olunca ittifaklar bozuldu. Kadının örtünmeyle ilişkisi üzerine söylenecekleri başta kadınlar olmak üzere kimseye kaptır-

mamak için adeta yarıştılar; hala da yarışıyorlar. Oysa kadınların sadece kendileri için değil dünya için de söyleyecek sözleri var. Tıpkı iktidar dışı alana itilen erkeklerin olduğu gibi...

Başörtülü kadınlarca kaleme alınarak herkesin desteğine açılan “Henüz Özgür Olmadık” metni birilerinin acısının normlaştırıldığı sürece özgür olunamayacağını vurgulaması açısından büyük önem taşıyor. Zira özgürlük bir bütünlük halidir. Sadece anın veya bir grubun değil, tahayyüllerin ve toplumun özgürlüğünün sağlayacağı bütünlük hali. “Henüz Özgür Olmadık”, toplumda bu bütünlüğü isteyenlerin yalnız olmadığını gösterdi. Birçok sessiz direnişin sesi oldu. Öyle ki, norm dışına atılarak zulüm yapılması içselleştirilen başörtülü kadınlar neredeyse ilk defa kendi sözleriyle konuşabildiler. Ayrıca bu çıkış, özellikle kadının örtüsü ve ahlakı üzerine yasalar koymayı hedefleyen ve bu yolla Türkiye’nin gündemini ikilemler içinde boğan devlet ve hükümete de önemli bir mesaj oldu: “Bizler; ‘dışarıda’ tutmaya çalıştıklarınız, adına konuştuğunuz her şeyin farkındayız!”

Bu anlamlı metin, çok uzun zamandır ötekileştirilmeye karşı “sen varsan ben yokum” demeyerek yola devam etmek isteyen başka bir grup kadına da yalnız olmadıklarını hissettirdi. Bu sefer sadece başörtülüler değil, kimlerden oluştuğunun vurgulanmasının önemi olmayan heterojen bir grup kadın, kadınların ‘kategorileştirilerek’ ayrı tutulmaya çalışılmasını ve Türkiye’deki tüm ayrımcılıkları kınamayarak “birbirimize sahip çıkıyoruz” bildirisi ile birbirine sahip çıkma kararı aldı. Modern anlayışla birbirine yabancılaştırılarak, ötekileştirilen kadınlar bir arada durmanın önemini vurguladılar. Bu yüzden, “henüz özgür olmadık” ve “birbirimize sahip çıkıyoruz” metinlerini bir arada okumak umut verici. Ortaklıkları olan farklı kadınların çeşitli yollarla dünyaya dair ses verebileceğini ve bu sesin

başkalarını da bir araya getireceğini yaşamış olmak “her şeye rağmen birileri var, biz varız” dedirtiyor.

Değişik iktidarlar, değişik güç alanlarında farklı kişileri kurbanlaştırmaya çalışırken kategorilere sığınarak insanları birbirinin ötekisiymiş gibi sunma yarışına giriyorlar. Bu yarışta iktidarlar, zehirli dillerini kendi norm ve normallerini yaratarak, bu normların dışında kalanları ötekileştirerek kuruyorlar. Ötekinin ve kurbanın anlamını değiştirmek, özgür olabilmek de iktidarların diline alternatif bir dil ve davranış üretmekten geçiyor. Özgür olabilmenin yolu sadece kendine uygulanan zulme değil, başkasının kine de sahip çıkabilmek ve yan yana durabilmekten geçiyor. Bu durum iktidarları çok korkutuyor, çünkü ötekileştirilenlerin ve ‘kurbanlaştırılanların’ yan yana durabilmesi iktidarların saldıdığı zehrin panzehiri.

Nil Mutluer

Siz Değil Ama Ben Özgürleştim...

Türkiye’de ve dünyada hangi toplumsal kesimden, sınıftan olursa olsun, kadınlar o kesimin sorunlarını erkeklerine nazaran iki kat daha fazla yaşıyor. Hem BÜYÜK iktidarın erkek olmasından dolayı, hem de ait oldukları toplumsal kesimin erkeklerinden dolayı... İşin trajik tarafı, o kesimin erkeklerinin BÜYÜK iktidara karşı kadınla birlikte hareket etmeyip, erkeklik üzerinden karşı tarafta konumlanması ve çoğu zaman kadını o iktidarla kendi mücadelesinde araçsallaştırması... Bu durum Alevi, Kürt, başörtülü, hatta laik vb. tüm kadınlar için geçerli. Dindar erkeklerin başörtüsü yasağı sırasında derslere girmeleri, hatta bir kesiminin “başlarını açsınlar derslere girsinler, mühim olan eğitimidir” demeleri bunun en uç örneği galiba...

Fakat artık kadınlar “henüz özgür olmadık”, “birbirimize sahip çıkıyoruz” bildirileri ve daha birçok pratikle erkeklerin bu “ittifaklarına” karşı “direnişlerini ortaklaştırıyorlar”. Dikkat çekmek lazım: Direniş ortaklaştırmak ile ittifak kurmak farklı şeyler...

İttifak, geleceğe endeksli ve vakti geldiğinde bozulmak üzere kurulan çıkar amaçlı, güvene değil güvensizliğe/şüpheye dayalı maskülen güç birlikteliğidir. Direnişleri ortaklaştırmak ise, ahlakı, isyanı ve estetiği barındıran, birbirini yeniden var eden, güvene dayanan ilişkileri ve dolayısıyla yüzleşmeyi gerektiriyor...

Bu yüzden kadınların bu direniş ortaklıklarına ve yüzleşmelerine en çok kızanlar, ait oldukları toplumsal kesimin birbirleriyle ittifak eden egemen erkekleri... Çünkü bu direniş ortaklıkları ittifakların yüzsüzlüklerini afişe ederek bozuyor...

Şimdi yukarıda yazılanların birçoğu daha derinlemesine kitabın

diğer kısımlarında hakkıyla ele alınıyordur. O nedenle bana düşen, ait olduklarımla bir erkek olarak yüzleşmek...

Seküler, Alevi, solcu bir çevreden geliyor olmamdan ötürü düşünmeden başörtüsüyle -olmayan- “şariat tehlikesini” yan yana getirmeme rağmen yine de yasağa karşıydım. Yasağa karşı olmak benim için belki övünç kaynağı gibi görünebilir fakat öyle değil, çünkü bu karşı olmak, liberal bir tavidir. Hayatımda kendimi hiç liberal addetmedim fakat yine de liberal bir tavidir bu. Çünkü, başörtülü olmanın, bir nevi “anormallik”, “suç” olduğu kabulünden ileri gelen “serbest bırakılırsa kadınların kendiliğinden başlarını açacakları” gibi tuhaf bir varsayımım vardı ve başörtüsünün neden takıldığından bihaber soğuk bir duruştu.

İlk ve ortaokul yıllarının politik bilinçsizliğini yok sayarsak, (ki o dönemde de yine alevi deneyimlerden ötürü soğuktum ama okuldaki enjeksiyon işte) kendimi hiç Kemalist olarak tanımlamasam da Kemalistçe bakıyordum: Dindar geridir, gericidir... Hem başörtülüler de aile baskısıyla takıyorlardı... Kimseye zorla başını açması için baskı yapamazdım fakat açsa iyi olurdu hani...

Bu fikir, “din milletin afyonudur” sözüne indirgenmiş Türkiye sosyalizmi içinden hayata baktığım liseli yıllarıma sonuna kadar sürdü. Meğersem bu lafın kendisi afyonmuş... Hatta en büyük afyon resmi ideolojiymiş...

Sonrasında yeni okumalarla, tanışmalarla, temaslarla, yeniden düşündükçe, iç içe geçtikçe şapka, peruk takıp derse girenleri, giremeyenleri gördükçe sadece utandım. Bu sene Şubat ayında üniversitemde anayasadaki tartışmalı düzenlemeyle başörtüsü takmak serbest olduğunda en güzel örtülerini takarak derse girenleri görün-

ce içimi derin bir ferahlık kapladı. Onlarla eşitlenmekten, haksız bir üstünlüğümü yitirmekten ve en önemlisi biraz daha özgürleşmiş olmaktan dolayı...

Siz “henüz özgür olmadık” diyorsunuz (gerçi iyi saatte olsunlar yasak hala devam ediyor) ama ben (biraz daha) özgürleştim. Bakmanın siz liberallerin “senin özgürlüğünün bittiği yerde benimki başlar” dediğine. Sizin özgürlüğünüzün bittiği yerde benimki de bitiyor; genişlediği yerde benim özgürlüğüm de genişliyor. Çünkü bizi zapturapt altına alan iktidar alanı böylece daralıyor. Özgürleştim çünkü sizin üzerinizden içimdeki Kemalizm kısıntılarıyla yüzleşip onları attım içimden... Yüzleştikçe hesapçı ittifaklar yerine hesapsız direnişleri ortaklaştırmanın imkânlarını geliştirdim. Bu yazı da ittifakları bozmaya yönelik böyle bir ortaklığın parçası...

İlhan Döğüş

Dışarıda Birleşmesi Gereken Ezilenler Var!

Evden dışarı çıkmak için hazırlanıyorum, hazırlanıyor, hazırlanıyorlar. Önemli bir görüşmeye gidecektim. Cüzdanımı, fırsatını her bulduğumda okurum diye kitabımı ve anahtarlarımı aldım. Son bir kez daha aynaya baktım ve korkularımı giyindim. Tıpkı bu şehri, bu toprakları paylaştığım milyonlar gibi dışarı çıkmak için hazırlandım.

Her durak başında bir düşman, her otobüs bir muharebe alanı. Yüzlerde mutsuzluğun resmi. Tedirgin, kimsesiz ve her zaman acelesi olan insanların oluşturduğu topluluklar, karşıdan karşıya geçmek için yeşil ışığın yanmasını bekliyorlar. Aynı insanlar, farklı bir caddede fatura kuyruğuna giriyorlar. Aynı insanlar, farklı bir semtte çok katlı bir alışveriş merkezinde vitrinlere bakıyorlar. Oradan çıkıp farklı bir şehirde halk pazarında bütçe hesabı yapıyorlar. Hep birilerine kızarak, hep kendilerine küs, yalnız yürüyorlar.

Bu ülkenin her taşına yalnızlık kodlanmış. Kamu kuruluşlarında ki sert bakışlı büstlere, yeşil üniformaların apoletlerine, vatandaşlık bilgisi kitaplarına işlenmiş yalnızlık. Hangi birimiz payını almadı bu korku ve yalnızlık sendromundan? Hangimiz yanı başındakine düşmanlık beslemedi? Hangimiz yanı başındakinin düşmanlığını görmedi, hissetmedi, linçe maruz kalmadı?

Sorularla uğraşırken otobüs geldi. Aslında sorularla uğraşmak istemez çoğumuz. Çoğumuz, günlük gazetelerin verdiği cevaplarla yetinmeyi bilir. Yetinmeyi öğrenenler, bir süre sonra emir almaya alışırlar. Emre itaat dersi almadı mı çoğumuz, küçük yaşlarımızdan itibaren. Devletin kırbacından korkan ve bizleri korumaya çalışan ailelerimizden ilk emirleri aldık. Sonra okulda öğretmenimiz, asker-

de komutanımız, işyerinde usta ya da patron emirler yağdırdı. En çok duyduğum kelime ise ‘yasak’ oldu. Neden olduğunu bilmediğimiz yasaklar, günahlar, suçlar öğretildi.

Halbuki evin dışarısında başka bir hayat vardı! Herkesin evi kendi ülkesidir. İsteyen istediği yönetim modelini kendi evinde, odasında uygulayabilir. Ama sokaklar ortak alanlardır. Bu sebeple sokakları ele geçirenler ülkeye hâkim olanlardır. Bu sokaklar kimindi? Şöyle bir çevreme bakındığımda kimsenin yürüyüşünden huzuru, gözlelerinden mutluluğu okuyamıyordum. Gelin görün ki; her türlü üniformalının duruşunda inanılmaz bir özgüven ve rahatlık hissediliyordu.

Otobüsten indim ve yine benim olduğunu düşünmediğim ve benim onun bir parçası olduğumu hissetmediğim bir semte geldim; Üsküdar’a. Birazdan herkesin ayakta alkışladığı kampanyanın mimarlarından biri ile tanışacaktım. ‘Henüz özgür olmadık’ diyen, bireysel, kesimsel özgürlük yerine toplumsal özgürlüğü savunan yürekli genç kadınlardan biriyle tanışacaktım.

Kozaları yırtmak zordur bir kelebek için. Ancak yırttığında ise gökyüzüne doğru uçar. Biz nasıl yırtabilirdik ki milyonlarca kozayı? Alışılanların aksini göstermekle başlayacak bu değişim. İçeriğin biçimden üstün olduğunu kanıtlamamız gerekirdi.

Tanışmamız ile ilk ben kozalarımı yırttım. Konuyu açtım ve ‘Türban sorunu’ konulu radyo programımız için röportaj yapacağımı, bunun için konunun asıl muhataplarıyla konuşmayı tercih ettiğimi, yardımcı olursa çok sevineceğimi söyledim. Sessiz bir kafe ararken ettiğimiz hoş sohbet nedeniyle çok çabuk ısınmıştım.

Daha önce sadece Harem'e gitmek için uğradığım bu semtte, çift katlı bir kafede bir anda kendimi derin tartışmaların içerisinde buldum. Tartışma kavramı hep yanlış bilinir. Biz kavga etmiyor, ortak fikirlerimizi pekiştiriyor, yanlış bulduğumuz yanlışlarımızı eleştiriyor, birbirimize bilmediklerimizi anlatıyorduk. Röportaj çoktan bitmişti ama biz ülkenin gündemlerini kırmızı, siyah deri koltukların etrafına dizildiği, milli güvenlik derslerinde öğrenmek zorunda kaldığımız masalarda bırakmak yerine cam yüzeyli bir masaya yatırmayı tercih ediyorduk. Siyaset herkesin hakkı değil miydi? Bu siyaset denilen şey sadece kışlada ve kokteyllerde mi yapılırdı?

Büyük devrim mücadelelerine girmekle beraber herkes kendi ufak devrimlerini de yapmalıdır. Ben evden dışarı çıktığım o günün akşamında ufak çapta bir devrim yaşamıştım. Ezilenler adına mücadele etmeden, onlar adına söz sarf etmeden önce onları tanımak gerekmiş.

O günden beri çağdaşlığın giyim kuşamla olmayacağını anladım. O günden beri 'Saylan' tipi sorgucularla 'TMŞ' tipi sorgucular arasında hiçbir fark olmadığını biliyorum. O günden beri oğlunu hapishanede görmeye giden bir ananın ince arama dayatmasına maruz kalmasıyla, genç bir kadının üniversite kapılarında başörtüsünü çıkarması arasında hiçbir fark olmadığını biliyorum. O günden bugüne ağızda bir tek slogan var; 'Dünyanın tüm ezilenleri; birleşin!' Artık bizi kimse bölerek yönetemeyecek.

Delil Cizreli

Üniversite Senin Neyine Vesayet?*

Kadınların birbirlerine sahip çıkmak için bir araya geldikleri bir toplantıda söz alan Başkent Kadın Platformu'ndan Hidayet Şefkatli Tuksal şöyle demişti: “Başörtüsü yasaklarını kaldırmaya çalışan kanun teklifi sırasında tasarıya destek vermeyen feminist kadınlara sormuştum, ‘Bu başörtülü kadınlar sizin nerenizde duruyor? Hiçbir yerinize değmiyor mu? Yani insan olmalarından dolayı, başka hiçbir şey değilse.’”

Feminist kadınlar için bu konuda yorum yapmak güç, birçok konuda birbirleriyle hemfikir olmayan değişik feminist çevreler var çünkü. Ama başörtülü kadınların tayyörlü Cumhuriyet kadınlarının neresinde durduğu, Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin organize ettiği bir konferansın görüntüleri YouTube'a düşünce anlaşıldı. Aslında dernek mensuplarının kendilerine ait olduğunu varsaydıkları alanı nasıl ‘bunlar’dan arındıracaklarını istişare ettikleri konferansın neresinden tutsanız elinizde kalıyor. Ama toplantıda tekrar tekrar prova edilen söylemin doruğa ulaştığı nokta, konuşmacılardan birinin meramını eve gelen temizlikçi kadını dinleyicilere şikâyet ederek anlatmaya çalıştığı bölüm olsa gerek. Konuşmacının anlattığına göre son genel seçimlerde, kendisi defalarca aksini tembih etmiş olmasına rağmen, temizlikçi kadını yine gidip Ak Parti'ye oy veriyor. Bunu öğrenen konuşmacı neden böyle yaptığını sorunca kadını ona: “Ama abla yazmışlar her yere, istikrar getireceklermiş ya...” diye cevap veriyor. Bunun üzerine konuşmacı, kadınına verdiği cevabı üst üste iki defa salona haykırarak tamamlıyor hikâyesini: ‘İstikrar senin neyine Vesayet! İstikrar senin neyine!’”

Bu acıklı hikâyeden hareketle tayyörlü Cumhuriyet kadınlarının

*Yazarın notu: Bu metnin düzeltilmesinde bana yardımcı olan Ebru Babül'e ve makaleyi okuyarak benimle görüşlerini paylaşan Hidayet Şefkatli Tuksal'a teşekkür ederim.

tahayyülünde başörtülü kadınların sadece nerede durdukları değil, aynı zamanda o durdukları yerde ne yapacakları (ve yapamayacakları) da anlaşılıyor: Başörtülü kadınlar tayyörlü kadınların evlerinde dururlar ve o evlerin temizliğini yaparlar. Bu durdukları yerde tayyörlü kadınların başörtülü kadınlarla ilişkilenecekleri bir ‘vesayet ilişkisi’ niteliği gösterir. Temizlikçi kadının adının azizliği sonucu, konuşmacının iradesi dışında ironik hale gelen hikâyenin bize anlattığı şey, bu ilişki bağlamında mahcur, yani kısıtlı olarak tahayyül edilen başörtülü kadının vasisiyle eşit statü ve salahiyet iddiasında bulunması durumunda ne gibi bir tepkiyle karşılaşacağı. Şimdi ‘istikrar’ kelimesi yerine başka kelimeler kullanarak cümleyi tekrarlamayı deneyelim: “Üniversite senin neyine Vesayet? Üniversite senin neyine?” “Memurluk senin neyine Vesayet? Memurluk senin neyine?” “Milletvekilliği senin neyine Vesayet? Milletvekilliği senin neyine?” Liste böyle uzar gider, ama düşünce yapısı tanıdık gelmiştir herhalde. Hayır mı? Peki, ben biraz kopya vereyim: “Otur oturduğun yerde Vesayet. Çok konuşma. Elinin hamuruyla erkek işine karışma.”

Ataerkil düşünce yapısının kadınlık ve erkeklik arasındaki ilişkiyi kurgulama biçiminin tayyörlü kadınlarca içselleştirilerek başörtülü kadınlara yansıtılmasının hikâyesidir ‘Vesayet’. Bu bağlamda başörtülü kadınlar tayyörlü kadınların vasileri olduğunu kabul edip onların uygun gördüğü yerlere girip çıkar, oylarını kendilerine tembih edilen şekilde kullanırlarsa hiçbir problem çıkmaz. Başörtülü kadınlar üniversitelerde tayyörlü kadınların çaylarını demleyebilir, çöplerini alıp yerlerini silebilir, öğle tatilinde kantinden onlara tost getirip dekanlıkla bölüm arası evrak getir-götürü yapabilirler. Ama derslerde tayyörlü kadınların karşısına öğrenci sıfatıyla oturup, hele bir de mazallah hoca diye yan odaya yerleşmeye yeltenirlerse işler karışır: “Bilgi senin neyine Vesayet? İlim, irfan, diploma, statü senin neyine?” Peki bütün bunlar benim neyime? Bütün bu hikâye benim neremde duru-

yor? Ya da ben bu hikâyenin neresindeyim? Başörtüsü yasağının karşısında kimin ne tutum takınacağı bir kimlik politikası meselesiymiş gibi algılanıyor. Bu durumda bu konuyla ilgili tavır alacak başörtüsü takmayan kadınlar öncelikle “Ben kimim?” sorusundan hareketle kendilerini konumlandırmaya çalışıyorlar. Yani, “Ben bir feminist olarak,” “Ben bir ateist olarak,” ya da “Ben bir sosyalist olarak” vs. başörtüsü yasağı hakkında ne düşünmeli, nasıl tepki vermeliyim? Oysa bunun aksine benim vurgulamak istediğim, kimliklere kişinin kendisi tarafından edinilen/sahiplenilen değil, başkalarınca karşıdakine atfedilen şeyler olarak bakmak gerektiği. Yani bu yasak beni, başörtüsü takmayan bir kadın olarak, nerede farzediyor/ne şekilde varsayıyor, kurguluyor, hesaba katıyor? İşte beni ilgilendiren nokta bu.

Bu sorunun cevabı çok derinlerde değil aslında. Gündelik yaşamda bu denklemin neresinde algılandığım otobüste/vapurda yandaki başörtülü kadından rahatsız olan başörtüsüz kimi kadınların bana bakarak gözlerini devirmelerinden kolayca anlaşılabilir. Hiç sorgulanmadan bir parçası olduğum varsayılan bu tayyörlü kadınlar ittifakının daha açık şekillerde dillendirildiği zamanlar da oluyor tabii ki. İş münasebetiyle yaptığım görüşmelerde karşılarındaki daha genç başörtüsü takmayan kadına tavsiyede bulunmayı görev edinmiş tayyörlü kadınlar: “Bak görüyorsun, şimdi de türbanı üniversiteye sokmaya çalışıyorlar. Siz gençlere çok büyük görevler düşüyor” minvalinden bir şeyler söylüyorlar. Bu gibi durumlarda konuyu hiç uzatmadan kafa sallayarak geçiştirmek aslında en acısız olanı. Ama başka zamanlarda dilimi tutamayıp “Bence üniversitelerde başörtüsü yasağı olmamalı” türü şeyler söylersem birden bire gözler büyüyor, kaşlar kalkıyor, dudaklar büzülüyor ve başlıyor meydan muharebesi. Ne sağlığım kalıyor, ne şuursuzluğum, ne de bilgisizliğim. Mesela İran’da neler olduğunu biliyor muyum, ya da Ramazan’da yemek yiyenlerin başına neler geldiğini? Peki Kur’an’ı hiç okumuş muyum?

Tüm bu taarruzların şiddetini belirleyen şey aslında taarruzcunun müttefiki olduğunu varsaydığı vasi adayının ihaneti karşısında hissettiği hayal kırıklığının derecesi. Yani: “Nasıl olur? Sen iyi yetişmiş, yurtdışlarında tahsil görmüş akıllı başında, modern bir genç kadın? Nasıl olur?” Ben, tam da bu vesayet ilişkisinin denkleminde hâcir olmaya mükellef bir müstakbel vasiyken, nasıl olur da bu ayrıcalıktan feragat ederim? Oysa benim yapmaya çalıştığım tam da bu. Benim adıma, beni farzederek sürdürülen bu vesayet ilişkisini, bu ilişkide bana atfedilen konumu, bu konum temel alınarak inşa edilen ittifakı reddetmek. İşte bu yüzden “Ama başörtüsüne izin verilirse her isteyen her istediğini giymeye başlayacak, o zaman üniversiteye isteyen bikiniyle de mi gelsin yani?” türünden karşı çıkışlar anlamsız, çünkü mesele giyim kuşam özgürlüğünden başka bir yerlerde. Mesele erkekleri kadınlara, devletlileri topluma, yargıyı siyasete, orduyu Cumhuriyet’e, zengini fakire, namusluyu namussuza, bileni bilmeyene vasi tayin ederek devam ettirilen çeşitli vesayet ilişkilerine başörtüsü yasağının nasıl eklemlendiğini görebilmek. Bikini yasağına karşı çıkmakla başörtüsü yasağına karşı çıkmak arasında böyle temel bir fark var. Vesayet benim durduğum yerden başörtülü kadınlarla kurulan özel bir ilişki türü olarak ortaya çıkıyor. Kimse beni bikinili kadınlara vasi olarak tayin etmeye çalışmıyor çünkü.

“Henüz özgür olmadık” bildirisi işte bu yüzden benim için anlamlı. Kişinin sadece mahcur kılındığı değil, aynı zamanda hâcir addedildiği ilişki türlerine karşı da ses çıkarmasını öngören bir bildiri olduğu için. Bu ve benzeri vesayet ilişkileri arasındaki bağlantıya işaret ettiği ve “Bu ilişkileri benim onayımı varsayarak sürdüremezsiniz” dediği için. Mesele senin ayağına basıldığı zaman ses çıkarmak değil, senden güç alınarak başkalarının ayağına basılmasına izin vermemek çünkü. Bana asıl bu anlamlı geliyor.

Elif Babül

Bize ‘Acil Demokrasi’ Gerek

Bu yazıyı yazmaya başladığım günlerde yine bir yandan Yargıtay, bir yandan Danıştay bildiriler yayınlıyor, bir yandan rektörler rejimin ne kadar büyük bir tehlike altında olduğunu söyleyen açıklamalar yapıyorlardı. Çeşitli ‘tay’ların durup durup her hafta cinnet geçirir gibi bildirge yayınlamalarının nedeni AKP’nin kapatılmamasına ya da başörtüsünü serbest bırakan yasanın iptal edilmemesine dair en küçük bir ihtimal bile bırakmamak, bu konuda ne kadar kararlı olduklarını cümle âleme bir kez daha göstermek olsa gerek diye düşünüyorum. Aklıma başka bir şey gelmiyor, gelemiyor. Ve ‘Söz konusu özgürlükse hiçbir şey teferruat değildir” sözünün anlamını ve bu bakış açısına olan ihtiyacımızı bir kez daha bütün yakıcılığı ile hissediyorum.

Ben 1976 yılında İzmir’de doğdum. Sanırım tarih ve yer konusunda verdiğim bu kısacık bilgi bile nasıl bir ortamda yetiştiğim konusunda küçük ipuçları vermeye yetiyordu. Ben doğduğumda hala anayasasıyla yönetiliyor olduğumuz 1980 darbesinin olmasına daha dört yıl vardı, ama bir yandan da sadece dört yıl işte. Bizim evimizde ben kendimi bildim bileli Cumhuriyet gazetesi okunur, İstiklal Marşı’nın ilk iki kıtasını ailenin bütün çocukları daha okula gitmeden önce ezberler, Kurtuluş Savaşı’ndaki bütün cephelerin adlarını bilirlerdi. Ne de olsa ‘düşmanlar’ bizim şehrimizden denize dökülmüştü. Dedem bütün erkek torunlarına sırasıyla Kemal, İsmet, Bülent isimlerini vermişti. Seçimlerde hangi partiye oy verileceği tartışma konusu bile olmazdı, İzmir halkının çoğu gibi bizim ailemiz de Kemalist devrime, Cumhuriyete olan bağlılığını zaman zaman çok kızarak da olsa CHP’ye oy vererek gösterirdi.

Üniversite yıllarıma kadar devam eden bu dönemde benim için başörtüsü takmak Cumhuriyet devriminin köklerine dinamit koy-

mak gibi bir şeydi. Ayrıca kadınların neden başlarını açmak gibi bir kazanımları varken başörtüsü takmak istediklerini anlayamazdım. Başörtüsü tatan kadınların cumhuriyeti yıkmaya çalışan 'iç' ve 'dış' mihraklar tarafından kandırıldıklarını, şeriatçıların bu şekilde yayılarak bütün ülkeyi kaplayacaklarını ve bir sabah uyandığımızda kendimizi şeriatla yönetilen bir ülkede yaşıyor bulacağımızı düşünürdüm. Ama ilginçtir o zamanlar bu yaklaşımım sadece başörtüsü tatanlar için geçerli değildi, örneğin Kürtler için de aynı şeyi düşünürdüm. Onlar da benim için bir başka açıdan, ulusal bütünlüğümüzü tehdit ettikleri için bir tehlike oluşturlardı. Yani bugün Kemalist elitin bir tehdit olarak tanımladığı ne varsa lise yıllarım boyunca benim için de bir tehdit oluşturdu ve cumhuriyetin ve kazanımlarının korunması o kadar önemliydi ki özgürlükler teferruat olabilirdi.

Sonra üniversiteyi kazanarak okumak için Ankara'ya gittim. Benim için ailemden uzaklaşmak aynı zamanda etrafımda örülü olan o düşünce sisteminden de uzaklaşmak anlamına geldi. O zamana kadar kendime sormak zorunda kalmadığım, zaten çevremdeki hiç kimsenin gündeme bile getirmediği sorularla karşı karşıya gelmek zorunda kaldım. Kurtuluş Savaşı nasıl kazanılmıştı, Ermenilere ne olmuştu, dünyada neden yoksullar ve zenginler vardı, dünyada asıl bölünme gerçekten anlatıldığı gibi uluslar arasında mıydı yoksa sınıflar arasında mıydı vs. Böylece üniversite hayatımın ilk yılı Kemalizmle ciddi ve sancılı bir hesaplaşma ve Kemalizmden koparak sosyalizme doğru yönelme süreciyle geçti.

Artık kendimi sosyalist olarak tanımlamaya başlamıştım, sınırsız ve sınıfsız bir dünyanın, yani başka bir dünyanın kurulabileceğine ve bunun ancak zincirlerinden başka kaybedecek hiçbir şeyi olmayan işçi sınıfının devrimiyle mümkün olabileceğine inanıyordum ve

hala da buna inanıyorum. Ve böyle bir dünyanın en önemli özelliği 'özgür' olmasıydı.

Aslında 28 Şubat 1997 darbesine kadar başörtüsü ya da din meselesi politik hayatımın önemli bir parçasını oluşturmadı. Bir sosyalist olarak kavgam devletleydi. 1995 yılında halen üyesi olduğum Devrimci Sosyalist İşçi Partisi'ne katıldım, çünkü dünyayı değiştirmek için örgütlü olmak gerektiğini düşünüyordum. Bu benim hayatımda önemli bir dönüm noktası oldu, çünkü aslında bugün başörtüsü de dâhil olmak üzere her türlü politik meseleye dair yaklaşımım bu gelenekten kaynaklanıyor. Yani aslında benim başörtüsüyle ilgili düşüncelerim, üniversitenin ilk yılında Kemalizmden kopuş süreci dışında, kişisel değil tamamen politik bir sürece ve tespite tekabül eder.

28 Şubat süreci İslamcı geleneğin statükoyla açıktan karşı karşıya gelmesiydi aslında. Sincan'da tanklar gövde gösterisi yaptığında önümüzdeki 10 yıla damgasını vuracak olan gerilimli süreç başlamış oldu ve bence böyle bir süreçte taraf olmamak diye bir tutum söz konusu olamazdı. Ve bugüne kadar zaman zaman post modern emuhtıralarla, zaman zaman daha iki gün önce olduğu gibi Yargıtay, Danıştay bildirileriyle, kapatma davalarıyla o tanklar varlığını bize hep hissettirdi, hissettiriyor.

Ben bugüne kadar hiç başörtüsü takmadım, hayatımın bundan sonraki döneminde de takmayı düşünmüyorum. Ama birkaç nedenden dolayı isteyen herkesin istediği her yerde sadece başörtüsü takma değil, istediği şekilde giyinme özgürlüğünü savunuyorum ve hatta bunun için mücadele ediyorum. Yani başörtüsünün yasaklandığı Türkiye, Fransa gibi ülkelerde kadınların başörtüsü takma hakkını savunurken, başörtüsünü çıkarmanın yasak olduğu ülkelerde

de kadınların başörtülerini çıkarma haklarını savunuyorum. Çünkü benim için başörtüsü meselesi her şeyden önce bir özgürlük meselesidir. Bunun birkaç nedeni var:

Birincisi, dini inancından, siyasi görüşünden ya da her neden dolayı olursa olsun sırf başörtüsü taktığı için insanların okula gitme ve çalışma haklarının ellerinden alınması en temel insan haklarına aykırıdır. Bunun hiçbir haklı gerekçesi olamaz. Böyle bir uygulamaya karşı çıkmak için bırakın sosyalist olmayı basit bir burjuva demokrasisi anlayışına sahip olmak bile yeterlidir. Bunu söylediğinizde bir CHP'liden hemen şu itirazı duyarsınız; 'Ama türban siyasi bir simge olarak takılıyor?' Evet, olabilir, askerlerin apoletleri de siyasi bir simge, CHP'nin bayrağındaki altı ok da siyasi bir simge, üniformalar da siyasi simge, o zaman onları da yasaklayalım, olur mu? Ama bence hiçbir siyasi simge yasaklanmasın tabii.

Bir diğer nokta ise başörtüsü takan kadınların örümcek kafalı, cahil, kocaları ya da babaları tarafından zorla başörtüsü taktırılan kadınlar olarak görülmesi. Acaba kimsenin aklına şu gelmiyor mu; bu kadınlar başörtüsü takmak için bu kadar mücadele ediyorlarsa nasıl kandırılmış olabilirler? Ayrıca bir yandan kadının özgür olmasından söz edip bir yandan kadının başörtüsü takma hakkını tanımamak bence o kadının iradesine yapılmış en büyük saygısızlıktır, tipik bir aydınlanmacı kendini beğenmişlikten başka bir şey değildir. Hatırlarsanız George Bush ve neo-con çetesi de Afganistan'ı, Irak'ı bombalarken bu ülkelerin halkları hakkında aynı şeyi söylemişti. Sözde bu ülkeleri şeriatçı yönetimlerin batağından kurtaracak ve demokrasi getirecekti. Bombalarla mı? Sonuç ortada. Peki ya başörtüsüne karşı çıkanlar, yasaklanması gerektiğini düşünenler; acaba onlar bu kadınları evlerine, dört duvar arasına kapatarak mı özgürleştirmeyi planlıyorlar?

Aslında benim bütün bu olup bitenler arasında içime sindiremediğim bir durum var. Bu yazıyı yazmaya başlarken babaannemi düşündüm. Evet, biz CHP’li bir aileydik ama benim babaannem ben kendimi bildim bileli başını bağlar. Öyle alışmış ve kendisini öyle rahat hissediyor. Ve biz benim babaannem gibi olan ya da başörtüsü takan ve takmayan milyonlarca kadın aslında yıllardan beri birlikte yaşarken şimdi ‘başörtüsü yasaklansın mı, yasaklanmasın mı; çene altından mı bağlansın, başka şekilde mi bağlansın’ tartışmalarıyla birbirimize yabancılaştırılıyor ve bir kez daha gerçek olmayan bir bölünme yaşıyoruz. Yani biz aslında yıllardan beri zaten birlikte yaşıyoruz, birlikte çalışıyoruz, birlikte okuyoruz. Ve kimimiz başörtüsü yasağının kaldırılması için mücadele ederek, kimimiz Kürt sorununun demokratik çözümünü savunarak, kimimiz darbe tehdidine karşı çıkarak, kimimiz ‘genel sağlık sigortası yasasına hayır’ diyerek, kimimiz nükleer santral yapılmasını engellemeye çalışarak demokrasinin sınırlarını biraz daha genişletmeye, biraz daha adil bir dünyada yaşamaya çalışıyoruz. Dolayısıyla aslında aynı şeyin mücadelesini veriyoruz. Ama kazanmamızın yolu her birimizin diğerinin mücadelesine sahip çıkmasından geçiyor. Ben 1 Mayıs’ta Taksim Meydanı’nda özgürce gösteri yapabilmek istiyorsam bu talebimi özgürce başörtüsü takmak isteyenlerle birlikte mücadele etmeden, onların bu taleplerine sahip çıkmadan kazanamam. Bunu biliyorum. İşte bu nedenle, daha fazla özgürlük ve demokrasi için bu yapay bölünmeyi ortadan kaldırmalı, birbirimizin özgürlük mücadelesine sahip çıkmalıyız. Çünkü aynen bildiride söylendiği gibi, ‘Söz konusu özgürlükse hiçbir şey teferruat değildir!’

Arife Köse

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KAMUYA AÇIK TERAPİ SEANSLARI

*"Sır için 'gözyaşı' derler; onu bilmem, yalnız,
Aczimin gırgınesidir bence bütün asarım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım!"*
Mehmed Akif Ersoy

Biliyorsun, bugüne kadar başörtülüler hep ‘konuşuldu’. Bir sürü ‘bilimsel’ araştırmanın nesnesi olmak bir yana, ne zaman konu başörtüsü ve başörtülüler olsa, hep yekpare bir gruptan söz edildi ve bunun üzerinden bir kalıba konuldu hepsi. Üstelik herkesin bu konuda söyleyecek bir sözü, verilecek bir hükmü vardı... Başörtülüler de zaten yasak sürecinde sık sık yaptıkları gibi birbirleriyle dertleşmekte buldular çareyi... İşte o dertleşmelerin herhangi birinden bir kesit sadece...

Okuyacağın dertleşmede arkadaşlarımın ve hikâyelerinin mahremiyetine saygı göstererek gerçek isimleri değiştirdim, ama ne fark eder ki, nasılsa farklı farklı isimlerde aynı hikâyeyi yaşayan başka pek çok İdil, Öznur ya da Nesrin’in aramızda olduklarını biliyoruz...

*“Derman arardım derdime,
Derdim bana derman imiş.
Burhan arardım aslıma,
Aslım bana burhan imiş.”*
Niyazi Mısri

Nesrin: Bana bu tarz (dertleşme) bir anlatım şunu düşündürüyor, böyle biraz arabesk olmaz mı?

Öznur: Mağdur edebiyatı gibi bir şey olsun istemiyoruz ama bir taraftan da bu yasak niye can acıtıyor, bunu da anlatmamız lazım.

Nesrin: Bunu örtülüler bile anlayamayabiliyor.

İlknur: Bu mağdur edebiyatını da devam ettirmek... Ya mağdur edebiyatı da demeyeyim de yani böyle kendi yaşadığımız şeyleri anlattığımızda da “abarttı” diye düşünebiliyorlar.

Pınar: Ama aslında “mağdur edebiyatı yapıyorsunuz” deyip küçümsemek de bir bloke etme çabası. Ben mağdur edebiyatı şeklinde yaftalanmanın arkasında da biraz art niyet görüyorum. Tamam, çok arabeskleşmesin ama böyle ithamlarla karşılaştıkça, sonra hiç konuşamaz hale geliyor insan.

Öznur: Bunun hayata dokunan bir yanı var. Yasağı siyasal ya da felsefî bir problem olarak vs. konuşuyoruz ama bu birebir bizim hayatımızı ikiye bölen bir sorun.

Pınar: Aslında anılar çok gerçekten. Çok çok fazla...

Öznur: Ya aslında sen başlasana, sizin dönem çünkü tarihsel olarak en başta duruyor. ‘80lerden başlayalım.

Pınar: Şimdi ben 87’de örtündüm üniversitenin ikinci sınıfına başlarken. İlk başta çok sorun yoktu. Bir de benim dönem Özal dönemi ama benden iki sene evvel bazı üniversitelerde ciddi yasaklar kondu. Yengem gittiği Marmara dış hekimliğinde bir sene kaybetti o dönemde ve tabii çok aşağılayıcı kötü olaylar yaşamışlar. Mesele yengeme bu yasak konulduğu zaman bilinçli bir şekilde oradaki temizlikçilere de başörtüsü takma zorunluluğu koyuyor dekan, bu çok ilginçtir. Hani diyorlar ya “aslında bir sınıf mücadelesi de var bunun arkasında.” Bu doğru. Bir sene kaybediyor o dönemde ama Özal dönemi işte, Özal istemiyor öyle bir yasak uygulanmasını. Benim okul İTÜ. İTÜ’nün rektörü de istemiyor yasağın uygulanmasını ama bazı fakülteler fanatik. Mimarlık fakültesi, elektrik fakültesi gibi fakülteler uyguluyor yasağı. Ben elektrik fakültesindeyim. Benim okuduğum dönem öncesinde daha muhafazakâr bir rektör vardı, benim zamanımdaki liberal biriydi. Ben okurken bizim dekan başörtüsü yasaklansın istiyor. Fakültenin içerisinde çok fanatik öğretim görevlileri var; can atıyorlar yasak olsun diye. Sürekli bir psikolojik harp; derse giriyorsun, hakaret işitiyorsun. Öncelikle “dışarı çık” ile başladı, ‘çıkamam’ diyorsun öğretmenin kendisi dersten çıkıyor. Öğrenciler koşuyor “hocam yapmayın, etmeyin. Siz çıkmayın o çıksın” diyorlar...

İdil: Sana oldu mu böyle bir şey?

Pınar: Tabii, ben amfide başörtülü olarak tek başımaydım. 80 kişilik amfi, bunun 60’ı bir olay olduğunda şahit olmamak için önüne dönüp ders çalışıyor. Geriye kalan 20’sinden de 10’u hoca “dersten çıkarım” diyince hocanın peşinden koşuyorlar, “hocam siz çıkmayın

o çıksın” diye. Diğer 10 kadar bir sayı da sınıfta protesto ediyor, sıraya falan vuruyorlar.

O senelerde üç profesör psikolojik harbe başladılar. Mesela diğer öğrencilerle beraber giriyorsun derse ama “geç kaldın, ne hakla geç kalırsın, bir daha sakın geç girme” –“ama hocam ben geç kalmadım” – “ben sana şimdi ne söyleyeceğimi bilirdim çok ağır küfürler edirim ama neyse kadınsın otur” gibi diyaloglar yaşanıyor. Karşında 70 yaşında bir profesör, okulun en saygın öğretim görevlilerinden biri... Bir başkası geliyor, mesela “derste konuştuğun” diye sataşıyor, öbürü geliyor “bu soruyu çözmedin” diye sataşıyor... O süreçte sanırım bu üç profesör anlaşmalı. Aynı anda üçü de bir bahane bulup, önce bize hakaretlere başladılar. Zaten biz fakültede üç başörtülü yüz toplasan ders başına bir tane bile yokuz.

Bir arkadaşımız vardı bizim, ufak tefek tatlı bir kız. Annesi bakıcılık yaparak okutuyor bunu ve ailenin ümidi tek üniversite okumuş çocuğu olacak. Bu profesörlerden bir tanesi derste buna hakaret ediyor. “Sen yanındakiyle ne konuşuyorsun” diyerek başlıyor. Aslında kız yanındakiyle konuşmuyor, yanındaki bunla konuşmak için dönüyor. “Sen bu kıyafetinle kaplumbağa gibi giyinmişsin, söylediklerimin yarısını bile anlamazsın zaten” diye devam ediyor hoca. Bütün amfi sus-pus, yani 60–70 kişi var içerde... Ondan sonra tabii çok içerledik biz buna. Aramızda konuştuk, “bir taneniz bile bir şey diyemediniz mi hocaya” dedik.

Gülşah: Öyle durumda kaba kuvvet de değil, insan en azından karşı tarafa sözlü müdahaleyi bekliyor arkadaşından. Ben hocayla kavga ediyorum. 80 kişilik amfi, herkes susuyor.

Nesrin: Bu uygulamayı yapanlar sessizlikten acayip destek alıyor-

lar. Biri itiraz eder, ses yükseltirse duruyorlar. Ama o ses gelmediğinde katlana katlana artarak devam ediyor gaddarlıkları.

Pınar: Dindar kadınlar ve erkekler arasındaki o kopukluk da çok ilginçtir. Bize de şunu derlerdi “bacım senin cihadın evde, üzülmeye, mahzun olma, ayet de var ya güçlüsün...” Ama amfide, kampüste bir olay olduğunda paldır küldür kaçıyor. Bunu bir karanlık köşede söylüyor, kaçıyor dersini dinlemeye ya da ders vermeye gidiyor.

İdil: Aslında içten içe tepki mi duyuyorlar kadınlar üniversitede olmasınlar diye?

Pınar: Yok, tepki duymuyorlar ama muhafazakârlığın getirdiği bir şey ve durumla yüzleşmekten kaçıyorlar. Tabii burada bir art niyet de yok. Bazı erkekler o (yasak karşıtı) eylemlerde çok dayak da yediler. Ve hiç unutmam, Hürriyet’in manşeti vardır “Azgın Sakallıya Coplu Ders” diye. Hatta ben bununla dalga geçtim, ‘sakallı olduğu için mi azgındı bunlar, yoksa azdıkları için mi sakal bıraktılar?’ diye. (gülüşmeler)

Nesrin: 1998 dönemiymi. Ben o zamanlar yeni örtünmüştüm ve heyecanlı bir çocuktum. Başımı çok isteyerek örtmüştüm. Annem çok dindar bir insandı ama o yaşta örtünmemi istemiyordu. An-neme karşı başımı örtmek için mücadele ederken başörtüsünü çok benimsedim ve 1998 olayları patlak verdi. Çocuk olarak medyanın çok fazla etkisinde oluyordum tabii. Babam benim bu nedenle başörtülü olarak pek sokakta oynamama izin vermezdi. Çünkü o dönem başörtülü bir çocuk görseler haber yapıyorlardı. Televizyonun çok etkisinde kalan bir insandım. Sürekli başının örtüsü için sokaklara dökülen ağlayan kızları izlerdim, o zamandan beri kendimi hiç Türkiye’nin vatandaşı gibi hissetmedim. Her yerde polis tarafından

yakalanabilecek, polisten korkan ama polise karşı savaşıyan bir psikolojinin içine girdim. Sonra imam-hatip lisesine gittim.

Öznur: Bence şöyle bir durum da var, katılır mısınız bilmiyorum: Başörtüsü yasağı direkt başörtülülere okul dışında bırakmayı hedefleyen bir yasaktı. Bunu bildiğin için pervasızca tartışmaya giriyorsun sınıfta. Çünkü zaten atacak seni okuldan. Bari sözümü söyleyip de gideyim diyorsun. Sonuçta söz söyleyebilenlerimiz söyledik, sessiz sedasız çekildik... Sokak protestolarından başka en ufak bir şiddet olayı yaşanmamıştır. Yani gayet sessiz sedasız gönderildik... Erkeklerin yaşanan olaylara bireysel tepki gösterecekleri kaybedecekleri bir şeyleri vardı ve aslında yasak uygulamasında onların bireysel hayatını doğrudan kesintiye uğratan bir şey yok. Bunu daha çok üniversitede fark ettim. Onlar ya “başkalarının” yani başörtülü kadınların dertleriyle dertlenip harekete geçeceklerdi, ya da olaylara karışmayacaklardı. Çünkü o anda başörtülü kadın bir başkası oluyor. Yani biz birebir kendi eğitim hayatımız hakkında karar vermek durumundayız. Ama onlar “destek verecek miyiz, yoksa biz bari burada olalım, okulumuza devam edelim mi?” diye sordular kendilerine. Tabii başta değil, ilerleyen zamanlarda. Laştı çoğunlukla erkekler de protesto etmişlerdi okulları.

İdil: O biraz da 90’lı yıllarla 2000 sonrasının farkıyla da ilgili. Yani 90’lı yıllardaki o direniş ruhu bir şekilde vardı.

Nesrin: Bir de imam-hatiplerde iki gün önce okul forması olan kıyafet iki gün sonra seni bir militan durumuna düşürüyordu. Başını örttüğün için militan muamelesi görüyordun. Onların hepsi çocuk; okulun kapısından içeri alınmadıkları için kapının önünde bekliyorlar ve o bir eylem sayılıyor. Ben 1999-2000’de Bursa İmam-Hatip’teki arkadaşımdan şöyle bir uygulama duydum: Formalarıyla

her zamanki gibi okula geliyorlar, içeri alınmıyorlar, kapıda bekliyorlar. Kapının önünde bekleyen içeri alınmayan öğrencileri dağıtmak için polis geliyor. Polis bunları arabaya dolduruyor ve şehrin dışarısına bir yere bırakıyor. O zamanlar o kadar kötü ki... Şimdi bir lise öğrencisini şehrin dışında bir yere bıraksan yine korkunç ama telefon var şimdi. Evden okula okuldan eve giden bir kız için şehirden uzak bir yere bırakılmak gerçekten travmatik bir şey. Ondan sonra veliler müdüre sormuş “çocuklar nerede?” diye. Müdür, “polisler bu tarafa gittiler” demiş. Aileleri o sayede gidip bulmuş çocukları. Ve bunu yapanlar basın yoluyla da bildiriyorlar yaptıklarını. Yani gizlemiyorlar. Bir daha okul önünde toplananlar bu muameleye maruz kalacaklarını bilsinler ki yapmasınlar diye açıkça söylüyorlar.

İlknur: Okul içindeki direniş nasıl bir şey? Onu ben çok merak ediyorum.

İdil: Evet ben de merak ediyorum. Özellikle 1990’ların başında, o dönemde solcu öğrencilerle ilişkiniz nasıldı mesela?

Pınar: O dönemde de solcular iki tipti. İşçi Partisi grubu ve bir de işte ne olduğunu bilmediğim diğer solcular vardı. Diğer solcular dediğim grup sonraki yıllarda 28 Şubat’taki eylemlerde çok yer aldılar. O eylemlerin başlarında sürekli o kalabalığın içinde solcular da vardı. Basın yayında okuyan Sevgi diye bir arkadaş geldi aklıma. Bu arkadaşta bir derste hoca “çık” diyor. Bu “çıkmam” diye diretiyor. O sıra bir solcu kız müdahale ediyor, “hocam bunu yapamazsınız, özgürlüğe aykırı, demokrasiye aykırı,” diyor, tartışıyorlar. Sevgi “ikimiz birden bir sene uzaklaştırma aldık” diyordu, “hem o kız, hem ben.” Yani böyle insani olaylar da oluyor. Ben 28 Şubat sürecinin başlangıcında solcuların bir bölümünün İstanbul Üniversitesi’nde çok ciddi desteğini de gördüm.

Gülşah: Yalnız bu arada bu süreç bizi hayatın her alanında agresifleştirdi. Bunu fark ettim kendimde. 1998’de okulu bırakanlardan biriyim. Üniversiteye başörtülü başlamıştım. Üniversite sınavı 96’daydı, sınava da başörtülü girmiştım. Kayseri’de Biyoloji okumaya başlamıştım. 2 ay kadar okula devam ettik, sonra sorun başladı. Okula girememeye başlamamız tam da vizelere denk gelmişti. Neden giremeyeceğimiz anlatıldı bize. Kapıda kalma sürecinden önce kış döneminde olduğumuz için bereyle girebiliyorduk okula. Okulun iki kapısı, tek güvenlik görevlisi vardı. Bir kapıdan giremeyince onu atlatıp ikinci kapıdan girmeye çalışıyorduk, adam arkamızdan koşmaya başlıyordu. Böyle komik (!) şeyler yaşıyorduk. Ya da şapka takıp başörtümüzü gizliyorduk, öyle girebiliyorduk.

İdil: İçerde ne oluyordu o zaman?

Gülşah: Biz içerde şapkayı çıkarıyorduk. Hocalar şaşıırıyordu, siz buraya nasıl girebildiniz diyorlardı. Öğrenciler de bize şaşkın şaşkın bakıyorlardı şapkamızı çıkarırken. Böyle çok kovalamaca yaşadım güvenlikle. Hocalar bize “dışarı çıkın!” diyorlardı ya da imza kâğıdı önümüze gelince imzamızı almıyorlardı (derse katılmadı sayıyorlardı). Sınıftan dışarı çıkarılıp dekana gönderiliyorduk sürekli.

Pınar: Mesela ben bir derse başvuru dilekçemin yok edilip o derse aylarca devam ettikten sonra ertesi sene tekrar almak zorunda kaldığımı bilirim ya da İnkılâp Tarihi dersinde başörtülü ve sakallıların kâğıdının işaretlenip bırakıldığını. Bunları yaşayan insan nasıl agresif olmaz, nasıl depresif olmaz? Kapıda yasak kalkabilirse eğer çok kaybolan dilekçeler, işaretlenen sınav kâğıtları olacak, o zaman bizim yıllarımıza tekrar dönülecek, bel altı çalışmalar yine başlayacak.

Gülşah: Ben en çok “başörtüsü” kelimesini ağızlarına almama-

larına üzüliyordum. “Bu şekilde mi gireceksiniz?” diyorlardı. Yani ağızlarına bile almıyorlardı. Ben ona çok bozuluyordum.

Pınar: Bir arkadaşım mimarlık fakültesindeki tek başörtülü öğrenciydi, peruk taktığı gün gelip peruğunu çekistirdiler “bunu da çıkaracaksın!” diyerek...

Gülşah: Bizim okulun İlahiyat Fakültesi’nde sorun yoktu, birlikte oranın kütüphanesine gidip vakit geçiriyorduk. Yine o dönemde soruşturmalar geçirdik. Savunmalarımızı yaptık, uyarı cezaları aldık. Üç hoca karşımızda soruyordu bize: “Kimin yurdunda kalıyorsunuz? Tutanak tutma akıllarını kimden alıyorsunuz? Hangi avukatlar size yardım ediyor?” Hakkını arama yollarını bilmemeni bekliyorlar. Diyordum ki, ‘aptal değiliz, az-çok biliyoruz haklarımızı.’ O sıralarda televizyondan İstanbul’daki olayları takip ediyordum. Aradan on gün geçti, eve döndüm, okula devam etmedim.

İdil: Neden döndün? Canına tak mı etmişti artık?

Gülşah: Hayır, yapabileceğim hiçbir şey kalmamıştı, sadece yurttan oturuyordum, okul kaydımı da dondurmuştum. Eve dönme süreci çok sıkıntılıydı. Zaten psikolojim bozuk dönmüştüm. Bir de sadece evde oturup hiçbir şey yapmamak sürekli okumaya endekslenmiş biri için çok zordu. Artık körelmeye başladığımı hissetmiştim, insanlarla iletişim kuramaz hale gelmiştim. Daha sonra iki kız kardeşim de aynı sorunu yaşayıp, okudukları okulları bırakıp eve dönmüşlerdi. Fakat sonra Kıbrıs’ta böyle bir sorunun olmadığını öğrenince sınava girip oraya gitmeye karar verdiler. Beni de ikna etmeye çalıştılar ama ben istemiyordum.

İdil: Tekrar aynı şeyleri yaşama korkusu mu taşıyordun?

Gülşah: Hayır, ben sorun çözülmeden üniversiteye dönmeme kararı almıştım. Bir nevi pasif direniş...

İdil: Ailenin tavrı nasıldı?

Gülşah: Ailem bizi destekliyordu, kararı bize bırakmışlardı, “aç” ya da “açma” demiyorlardı. “Sen nasıl istiyorsan o şekilde davran” diyorlardı. 2006 Haziranında kız kardeşlerimin teşviki üzerine dershaneye kayıt yaptırdım. Bir yıl devam ettim, sınava girdim. Hazirana kadar Bilgi Üniversitesi’nde şapka takmaya izin verildiğinden haberim yoktu, ben kız kardeşlerimin yanına, Kıbrıs’taki bir üniversiteye gitmek için hazırlanmıştım ama bunu duyunca Bilgi için hazırlanmaya başladım. Puanları çok yüksek değildi, burslu okuyabiliyordunuz, ben paralısına dahi razıydım, yeter ki okuyabileyim. Geçen sene de kayıt oldum Bilgi’ye.

Öznur: Peki bu kadar yıl ara verdikten sonra üniversiteye girdiğinde ne hissettin?

Gülşah: Yaş farkı beni etkiledi, dershanede de yaşamıştım bunu, ben 1981 doğumluyum. 1989-90’lılar bana çok çocuk geldiler. Ama ben de pek büyük göstermiyorum, bu avantajı kullandım.

İlknur: Şapka takınca ne hissettin? O kadar direnmiştin başörtün için. Bu nasıl etkiledi? Bir de alay edenler oldu mu?

Gülşah: Yüzüme karşı hiç olmadı ama duymazlıktan geldiklerim oldu. Bizim okulda çok ukala insanlar da var. Yüzüme doğrudan bir şey söyleyecek cesaretleri olmayıp da alay edenler oldu. “Ya çok güzel olmuş, ben de takacağım, altında kaç kat var?” diyenler oldu. Ben duymazdan geldim. Bir de saldırıya uğramak istemiyorum, savun-

ma yapmak istemiyorum. Duymazlıktan geliyorum söylenenleri.

Nesrin: Bizde yakın bir dönemde direk bir saldırı oldu. Hoca amfide ders anlatıyordu, başörtülü, yani şapkalı arkadaşlardan biri anlamadı, arkadan biri laf attı; “Kafandaki o şeyle tabii ki anlamazsın” diye... Ben bu yasak ile birlikte aile olarak, şehir olarak, ülke olarak aşığıldandığımı hissediyorum, bireysel olarak değil. Ben ne sınava girdiğime, ne kazanabildiğime, ne de kazandıktan sonra kayıt için Urfa’dan İstanbul’a geldiğime sevinebildim. Ki o hafta harika bir haftaydı ama ben her gece ağlıyordum.

İlknur: Neden ağlıyordun? Nasıl okula gireceğim diye mi?

Nesrin: Yani... Bir de İstanbul’a ilk geldiğimizde babam beni ısrarla her gün okula götürmeye çalışıyordu. Kayıt bitti, yine de götürmeye çalışıyordu. Bir de kayıt haftasında örtülü aldılar, kayıt bitince almamaya başladılar, babam “şapka tak, gir” dedi. Okulda dekanlıkta, mimarlık fakültesinde her gördüğüne anlatmaya çalışıyordu, “Bakın, benim kızım örtülü, bunu bilerek-isteyerek yapıyor, çok seviyor, okul onun hayatı, ben istemiyorum böyle bir şeyin kızımın hayatını etkilemesini.” O kadar gücüne gitti ki, babam adeta hiç tanımadığı insanlara yalvarıyordu ve ben babamı hiç böyle görmemiştim. O kadar acıklı, o kadar insanların gözünün içine bakarak yalvararak konuşuyordu ki, adeta “ben onu buraya bırakacağım ama kızıma kötü davranmayın” demeye çalışıyordu. Beni öylece zor bıraktı, memlekete döndü. Şimdi yasa değişikliğinden sonra arıyordu “kızım sizin okulda durum nasıl?” diye. Değişen bir şey olmamıştı benim okulumda. Her gece arıyordu, en sonunda “düzeldi baba, artık örtüyoruz” diyerek yalan söyledim ki içi rahat etsin. Yani böyle herkes yaralanıyor, sanki gözaltında bir yakınının olması gibi. Sorun şu, örtülü olmak o ideal vatandaş imgesine uymuyor. Bir de

çok sevdiklerinin bunu yaşaması acı bir şey. Tek başıma yaşasaydım bu kadar incinmezdim, ama ailem benim için benden daha değerli. Benimle birlikte onlar da bu acıyı yaşıyor.

Pınar: Benim dönemimde ben taviz verme psikolojisini hiç yaşamadım. Biraz gözüm karaydı. Ama o dönemde yaşadıklarına tahammül edemeyip okulu bırakan çok oldu. Acaba o terk edenler ne oldu? Çok merak ediyorum. Biri mimarlık fakültesindeydi, diğeri makine mühendisliği. Mimar, mühendis olacaktı. Şimdi ne hissediyorlardır bunca yıldan sonra?

İlknur: Hani psikolojide de vardır ya, annenin çocuğa verebileceği en kötü ceza küsmektir. Çünkü onu yok sayıyorsun. Ağabeyim 28 Şubat'tan sonra 2000'li yıllarda üniversiteye girmişti, çok aktifti, sınıf başkanıydı. Başörtülü bir kız paso almak için başörtülü bir fotoğraf getirmiş, o da inşallah kabul ederler deyip fotoğrafı öğrenci işlerine götürmüştü. Öğrenci işlerindeki de "Nasıl olacak? Bu fotoğraf başörtülü?" deyince, "yine de bir deneyelim" demiş ağabeyim. Mesut Parlak o dönemde dekanmış. Mesut Parlak'a götürmüşler olayı. O'nun söylediği söz çok ilginç: "Bizim başörtülü öğrencimiz mi vardı?" demiş. "Yok" sayıyor yani.

İdil: Gözlerine tamamen batıyorsun, sadece başörtülü olarak var-sın, ya da başörtülü olduğun için yoksun. İkisinin ortası yok, normal bir insan olarak görmüyorlar seni.

Öznur: Betül'ün güzel bir hikâyesi var pasoyla ilgili. Betül türlü yollarla, şapkayla, perukla okumaya çalışan bir arkadaşı. Bu kadar kendinden fedakârlık ettikten sonra pasoya da açık fotoğraf vermek istemiyor, İETT'ye başörtülü fotoğrafla gidip paso istiyor. Oradaki görevli bu fotoğrafı kabul edemeyeceğini söylüyor, o çok yalvarıyor,

yol parasını pasosuz ödeyemeyeceğini söylüyor. Sonunda adam kabul ediyor fotoğrafı. Meselenin böyle bir ekonomik yanı da var...

Pınar: Hani mağduriyet edebiyatı diyorlar ya, edebiyatı değil mağduriyetin kendisi var gerçekten de. Yaşadığın ekonomik yönü de çok önemliydi. Benim dönemimde okuyan başörtülü öğrencilerin benim dışımda hepsinin durumları zordu. Babası işçi emeklisi olan, annesi temizlikçilik yapanlar vardı. Babası işsiz olan vardı. Anneler de “biz okuyamadık, siz okuyun, siz kendinizi kurtarın” diye gönderiyorlardı kızlarını okula. Beni İstanbul Üniversitesi’nde yapılan eylemler çok duygulandırmıştı. Çapa ve Cerrahpaşa’dan başörtülü tıp öğrencileri gelirdi, beyaz önlükler giyerlerdi. Şimdi yakın bir dönemde babam için Cerrahpaşa’ya gittim. Çok sayıda bayan doktor vardı ama bir tane bile başörtülü göremiyorsun. O başörtülü tıp öğrencileri o zamanlar mezun olsalardı ya da üniversitede kalsalardı şimdi bir yığın başörtülü insan görecektik. Şu aşamadan sonra onlardan bir tanesinin orda kalması büyük bir olay, çünkü orada insanların gözünü yokluğumuza alıştırdılar.

Gülşah: Şu anda anayasa değişikliğinden sonra benim okulumda başörtülü kabul ediyorlar öğrencileri. Ama hala inanamıyorum, bulunduğum katta bir güvenlik görevlisi kapının yanından geçse, “acaba bizim sınıfa mı geliyor?” diye düşünüyorum. İlk gün gittiğimde hiçbir şey hissedemedim, on yıldır beklediğim bir şeydi ama inanamadım böyle bir şey olduğuna.

İdil: Zaten güvenlik görevlisi görmek bile bende çarpıntıya yol açıyordu; ‘Şimdi bir şey diyecek, şimdi tartışacağım’ diye evham yapıyordum...

Nesrin: Siz okula yangın merdiveninden giriyordunuz değil mi?

Öznur: (Bizim oradan kaçarak girdiğimizi öğrenince) çok şey düşündüler okulda bu yangın merdiveni için. Kapatamıyorlardı, çünkü kanunen yangın merdiveni olması zorunlu. Sonunda bazı güvenlik görevlilerini görevlendirdiler sürekli orayı kontrol altında tutmaları için. Zaten kuytu bir yerde bir kapıydı. Otoparka açılıyordu. Arabaların arasından kaçıp varabiliyorduk kapıya. İçeriden birinin kapıyı açması gerekiyordu. Ama bazen içerdeki arkadaşın yerine güvenlik görevlisi açıyordu kapıyı (Gülüşmeler). Kapıyı açınca birden karşımıza güvenlik görevlisi çıkıyordu. O nasıl bir korkuydu öyle. Bizim okulda okuyan başörtülülerin çoğu bursluydu. Burslu olmayanlar da yasak başlayınca zaten hemen bıraktılar okulu; yurtdışına gittiler. Sadece mecbur olan burslular devam etti okula. Biz devam ettik...

İdil: Pınar senin örtünme hikâyen ne?

Pınar: Valla benim örtünme hikâyem biraz karışık. Benim ailemde örtülü kimse yok. Kemalist modern bir ailem var. Annem avukat, babam mühendis, abim ODTÜ'lü. ODTÜ'de abim daha bir dindar oldu ama ben abimle hiç geçinemiyordum. O dönem o dindar oldukça ben dinden kaçıyordum (gülüşmeler). Ondan sonra ben üniversite birinci sınıftayken Ankara'dan İstanbul'a taşındık. İlk yıl biraz İstanbul'un tadını çıkarmaya adadım kendimi. Arkadaşlarla Ortaköy, Beyoğlu falan geziyoruz. Ama epeyce de din, ahlak üzerine tartışmalarımız oluyor... Ama sürekli şu çelişkiyi duyuyorum, benim ailem modern bir aile ama gelenek olarak da çok sıkı bir ahlak anlayışı var. Mayo giyebilirim ama asla erkeklerle flört edemem mesela. Sürekli bu tartışmaları yaşıyorduk. İTÜ'de bir mühendislik fakültesine gidiyordum, hem kız sayısı az hem de arkadaşlarım yüzde seksen-doksan ateist. Böyle olunca bir şekilde kendimi savunmaya çalışıyordum. Sürekli ahlakî tartışmalar, Allah üzerine, İslamiyet üzerine tartışmalar, nefis ilişkileri sonrasında, epey

orada burada dolaştıktan sonra ‘yeter artık’ dedim. ‘Ahlaksa ahlak. Bunu bir temele bağlamak lazım’ diye düşünmeye başladım. Bu arada namaza başladım. Sonra abim geldi yurtdışından. Ondan bazı kitaplar almaya başladım. Ali Şeriatî’nin *İnsanın Dört Zindanı* beni çok etkilemişti mesela.

İdil: İlk örtündüğünde ailenle nasıl bir şey yaşadın?

Pınar: İlk şöyle baktılar: Ben karakter olarak maymun iştahlıyım, “nasıl olsa iki ay sonra bu Budist olur” gibi baktılar (gülüşmeler). Ciddiye almadılar. Sonra zaman geçip Budist olmadığımı gördüler, ciddiye almaya başladılar. İlk zamanlar bayağı kötüydü. Tartışıyor-duk sürekli ama diğer kişilerin yaşadığı kadar korkunç boyutlarda şeyler yaşamadım. Bazıları o dönem ailelerinden ciddi dayak yiyorlardı örtündükleri için.

İlknur: Bir taraftan da başörtülü olduğun için okulda sıkıntı yaşıyorsun. Hem okuldaki duruma rağmen okulda bir şeyler yapmaya çalışıyorsun hem de evden destek görmüyorsun. Öyle bir durum vardı herhalde.

Öznur: Benim dikkatimi çeken kızlarla erkekler böyle durumlarda farklı muamele görüyorlar. Abim bir gruba katılmıştı amcalar vasıtasıyla. Ona tepki göstermeyen ailem ben örtününce aşırı tepki gösterdi. Abimi desteklemeseler de kararlarına saygı duyarlardı. Bana çok baskı yaptılar örtündüm diye.

Pınar: Ben de babamla bayağı bir çatışma halindeydim. Ama sonuçta baba kalbi işte, içten içe dayanamıyordu galiba. Okuldaki tepkiler, kınama cezaları, dekanlığa çekilme meseleleri başlayınca bu sefer babam bana yakınlaştı. Benim için okul yönetimi ile muhatap

olmaya başladı. Bu da Allah'ın hikmeti. Yani benle olan çatışmaları o noktada durdu.

Nesrin: İlk örtündüğümde bizim evde fotoğraf makinesi yoktu ama babam arkadaşının fotoğraf makinesini getirip bir sürü pozumu çekmişti “yarın öbür gün açılırsın, bu sana çok yakışmış” diye. Gerçekten başörtüsünü çok seviyor; yani namaz gibi Kur'an gibi seviyor. Dini bir hassasiyet ona göre ama öncelikle çocuklarını kayırmak istiyor. Bu nedenle başımızı örtmemizi istememişti. Çünkü o bizi hiç incitmedi, kimse de incitmesin istiyor...

Öznur: Mesela benim ailem hiç istemedi örtünmemi. Çünkü 1999'da liseden mezun oldum. Notlarım da çok iyiydi. Ailede de daha önce yüksek eğitim almış hiçbir kadın yok yani. Benim okursam iyi bir şey olacağımı biliyorlardı. Annem çok istiyordu okuyup bir meslek sahibi olmamı. Tabii şimdi pişman böyle bir şey olduğuma (gülüşmeler). Ben örtününce çok kötü geldi bu onlara.

Ben yasaktan sonra bu kadar sivil toplumda da aktif olunca, televizyonlara falan çıkınca annem dedi ki “Uzaklaş bu meselelerden, bankada falan iş bulalım sana.” (gülüşmeler). Bir de tabii darbeler tarihine de tanıklık ettikleri için gerçekten korkuyorlar çocukları siyasete karışırsa diye. Siyaset onlar için çok kötü bir şey. Koruma içgüdüleriyle yapıyorlar bunları. Koruma içgüdüğü ama benim ailem bana karşı çok sertti. Babam o kadar sert değildi ama annem çok sertti. Başörtüsü yasağı yüzünden okulu bırakabileceğimi biliyordu. Bu yüzden hem sürekli kavga ediyorduk hem de mesela geceleri annemin ağladığını biliyordum. Ben de ağlıyordum. Bu çok zor bir durum... Bunun için Nesrin'in babası hakkında anlattıkları beni çok yaraladı. Sonuçta biz onların evlatlarıyız. Bu yasak bütün aileye dokunan bir yasak oldu.

Öznur: Bir de biliyorlar çocukları kötü bir şey yapmıyor ama çocuğun üzerine geliyorlar. İmam-hatip lisesindeyken bizler tam Kavavis'in şiirindeki gibi "Barbarları Beklerken" modundaydık. Polisler kapıda bekliyorlardı, bir gün içeri gireceklerini biliyorduk. Zaten çok umutsuzduk. Bu okulu bitirsek, liseden mezun olsak ne olacaktı ki? Devam edemeyecektik. Ben o yüzden okulu gözden çıkarmıştım. Disiplin cezası almak ya da okuldan atılmak beni korkutmuyordu. Zaten savunma yazıyorduk, bir tane daha yazardık diye düşünüyorduk. Geldiğimiz nokta malum...

Öznur: Benim kişisel hikâyemde, liseden mezun oldum, üniversite sınavına girdim, kazandım, kayıt yaptırdım, oradan da mezun oldum. Bunların hiç birinde mutlu olmadım. Hâlbuki insanlar böyle zamanlarda çok mutlu olurlar. Üniversiteden mezun olduğum günü hatırlamak bile istemiyorum, dönüp fotoğraflara da bakmadım. Zaten bitmiş okul, mezun oluyoruz. Derdimiz, annemizi alacaklar mı mezuniyet törenine, kepin altına ne giysem... Temmuz sıcağında boğazlı bir badi giyinmiştim. Diğer arkadaşlarım özel kıyafetler almışlardı mezuniyet için, herkes çok şıktı, çok özenliydi... Her zaman olduğu gibi bizler garip, ucube gibi giyinmek zorunda kaldık. Mezuniyet törenine katılmamın tek nedeni ailemdi. Onlar çok hevesliydi. Ucube gibi o podyuma çıkmak pahasına ailem bir günümü görsün istedim. Ailem ve akrabalarım ilk defa beni öyle şapkalı görmüştü, biraz utandım ama hepsi çok mutluydu, şapkamı görmediler bile... Yorum da yapmadılar sonrasında. Mutsuz ev kadınları gibi konuştum değil mi (gülüşmeler).

Pınar: Ben mezuniyet törenine gitmedim mesela. 1994 mezunuyum, diplomamı daha geçen sene aldım. Okula bile gitmedim. Eşimi yolladım, o aldı. On dört sene olmuş. Gitsem de giremeyecektim belki. Zaten bir ideal, bir amaç göremiyorsun okurken de.

Sen mesela o okulda asistan olamazsın. Benim bildiğim birinci olan bir arkadaş vardı. Normalde birincilerin rahatlıkla asistan olmaları gerekiyor. O olmadı tabii. Bu da ayrı bir yönü... Kişiyi ideallerinden de koparıyor bu durum.

Öznur: Her şeyi kalp çarpıntısıyla karşılamaya başlıyor insan. Yani üniversitede istediği bir yeri kazanan bir insan normalde çok mutlu olur. Hem de İstanbul'da iyi bir üniversite... Ben önce şok oldum. Ondan sonra ailemde ikna süreçleri başladı. Ben zaten bir sene ara vermiştim. Bu okul için ailem çok baskı yaptı. Kaydın son gününe kadar hep ağladım çünkü başı açık fotoğraf vermek çok dokunuyordu bana. Son gün bir peruk bulundu, kayda gittim. Fotoğraf sırası beklerken bile ağlıyordum. Diğer öğrencilere baktım mutluluktan sanki bir karış havada gelip kayıt yaptırdılar.

İdil: Ben on sekiz yaşında örtündüm. Anadolu lisesinde okuduğum için daha önce örtünmemiştim. Üniversiteye kayda geldiğimde bir aylık örtülüydüm. Sizin yaşadığınız hiçbir şeyi daha önceden yaşamamıştım. Kayıt günü okula geldim ve başka başörtülü bir üniversiteli tanımadığım için nasıl direnilir, ne yapılır bilmiyordum (gülüşmeler). Sıra dijital fotoğrafa geldi. Dışarıdan fotoğraf kabul etmiyorlardı. Bir alternatif de sunmuyorlardı. Ben bayan fotoğrafçı istedim, kabul etmediler. Bari odada diğerleri çıksın sadece fotoğrafçı kalsın dedim, onu da kabul etmediler. Hayatımın en kötü fotoğrafını verdim. O fotoğrafa şu anda bakmıyorum. Ağladım ağlayacağım bir poz, küçük Emrah'ın kız hali gibi... (gülüşmeler). Ben örtünmeden önce babam bana "emin misin?" diye sordu. "Bir sürü şey yaşayacaksın. Şöyle olacak, böyle olacak, sana çok zor gelir, emin misin örtünmek istediğine?" diye böyle bir konuşma yaptı bana. O gün de babam kayıt bitip okuldan çıkınca demez mi, "Ben sana demiştim böyle olacağını." Ben eve dönüşte yol boyu ağlıyordum.

“Ağlama, bunların olacağı belliydi, bunları göze almalısın.” Bir de böyle bir nutuk dinledim. Sonra da “neden bu kadar büyütüyorsunuz?” serzenişleri. Bu çok ilginç, siz bir şey yaşıyorsunuz, bariz bir işkence bu. Toplama kampı gibi orada bedenine bir müdahale yapılıyor ve sen hariç kimse bunu görmüyor. Orada o fotoğrafı çeken de görmüyor, öz baban da görmüyor ve sen orada yapayalnızsın... Belki en kötüsü de bu. Hani biri orada anlasa ve bu acını paylaşırsa belki daha az acıtacak canını. Ama öyle olmuyor.

Pınar: Benim arkamdan Fatiha okuyanlar da olurdu. Örtünmeden önce birinci sınıfta etrafımda kız erkek karışık çok geniş bir arkadaş çevresi vardı. Ama örtündüğüm hafta tamamıyla yalnız kaldım. Okulda konuşacağım hiç kimse kalmadı. Beş hafta boyunca okula gittim-geldim ve beş hafta boyunca ‘merhaba’ bile dememişim kimseye.

Mağduriyet hikâyeleri deniyorya, bir yerde Fatma Barbarosoğlu’nun bir yazı dizisini okudum. “Her sabah soba yeniden kurulur” diye bir yazıydı. Çok acıklıydı. 1985 yılında sanırım Uludağ Üniversitesi’nde içeri alınmayanlar kış ayları boyunca dışarıda karın altında donuyorlar ve sonunda bir teneke soba buluyor kızlar. O sobayı yakıyorlar; her sabah o soba yanıyor, kızlar kapıda bekliyor. Tabii bu sırada bazı şeyler oluyor. Gelip orada okula girmediği için herkesin içinde kızını döven veliler oluyor, saçını başını yola yola zorla açtıranlar oluyor. Bu hikâye aslında çok önemli. Bunlar gerçek mağduriyetler. Mesela burada konuşulan bir sürü hikâyeyi ben bile bilmiyorum. Dışarıdaki kişi ne biliyor ki?

Öznur: Bizde bu çok oldu... Adam geliyor gözümüzün önünde kızını döverek okula sokuyor mesela. İnanamıyorsun yani. Sonra o çocuk ne yaşayacak? Biz zaten çok kötü hissediyoruz. Hem şiddet

görüyor, hem rezil oluyor. Ama orada kimse müdahale etmiyor. Bu şiddeti kimse durdurmuyor...

Pınar: Şiddetin meşru nesnesi başörtülüler... Konu başörtülü kadınlar olunca kadın derneklerinin çıtı çıkmıyor.

İlknur: Bir de bu eğitim yani... Pedagojik bir süreç sözde... Düşünsene bu kadar şeyi yaşayıp gidip eğitim almaya çalışıyorsun içerde.

Nesrin: “Hem aç, hem ört” diyen aileler de var. Bu yönde şiddet uygulayan aileler de var. “Kesinlikle dışarıda açmayacaksın, içerde kapatmayacaksın” diyenler de var.

Pınar: İstanbul Üniversitesi’nde o örtüyü çıkarıp tekrar takan kızla da bir konuşmak lazım. Sizler de açmamışsınız. Bir de her gün açıp çıkaran kıza bakmak lazım. Bakalım onun psikolojisi ne durumda...

İdil: Yasakla birebir karşılaşıp evine dönmek de farklı bir şey... Yani üniversiteye yeni girecekken kapıda böyle bir yasakla karşılaşmak çok farklı bir şey. Mesela başlarını açmayıp okulu bırakanlardan başını açıp girenlere çok büyük öfke duyanlar var. Yasağı başlatanlardan çok başını açan arkadaşına öfke duyuyor bazıları...

Gülşah: Ben de öyle düşünüyordum, çünkü çok az üniversitede kalabildim ya, nerdeyse kapıdan dönmüş gibi oldum. Ve çok kızıyordum başını açanlara.

İdil: Nasıl değişti fikrin?

Gülşah: Yaşın ilerledikçe kafadaki şeyler daha bir oturuyor çün-

kü... Keşke öyle yapmasalardı beraber olsaydık diye düşünüyordum. Bir de şartlar çok farklı... Bu kadar katı olmamak gerek diye düşündüm.

İlknur: Ben de çok kızıyordum. Çünkü ben üniversiteye gittiğim zaman artık yasak kronikleşmişti. Direnmek istesem de yapabileceğim bir şey yok çünkü ortada. Ben zaten başımı örterken bunu kabullenerek örtmeye karar verdim. Lisede örtündüm. Ve imahatiplerde de yasak başladı o dönem. Bunları biliyorsun ama bir taraftan da inanmışsın ve örtünmek istiyorsun. Arayıp arayıp bir şeyleri bulmuşum sonuçta, heyecanlanmışım, hemen harekete geçmek istiyorsun doğal olarak. Ki ben örtünmeye karar verdiğimde lise birinci sınıf ikinci dönem yeni başlamıştı. Ben nerdeyse o durumda bırakacaktım okulu... O kadar heyecan verici bir şey ama sen bunu yapmak için bu bedelleri ödemeyi göze almak zorundasın.

Pınar: Beklemek ne kadar zor değil mi?

Öznur: Okula şapkayla ya da perukla girdiğin andan itibaren ya da başını açtığında artık bir tercih yapmış ve bitirmiş olmuyorsun, her gün her sabah aynı tercihi yapıyorsun. Ben mesela okula yürüyerek gidiyordum ve o yolda hiçbir şeyi gözüm görmüyordu. Hep “bugün nasıl gireyim, hangi kapıdan gireyim?” diye düşünüyordum. Zaten sürekli suçluluk psikolojisi katlana katlana gidiyordu. Bir süre sonra ben sadece okula gittiğimi fark ettim. İstanbul’da okuyan biri olarak eve kapandığımı fark ettim. Evden hiç çıkmamışım mesela. Sadece okula gitmek için çıkmışım. Hiçbir faaliyete katılmamışım. İstanbul gibi bir yerde yapacak yüz tane şey var üstelik. Onun için bu yasak sadece üniversite kapısında, devlet dairesinde uygulanan bir yasak değil. Senin dediğin gibi yani ‘hakarete uğrayacağıma, gidip orada moralim bozulacağına oraya da gitmeyeyim, tiyatroya da

gitmeyeyim' diyor insan. Ama bunu bilinçli de yapmıyorsun sonuçta. Bunu fark ettim ben bir süre sonra. Ve kendimi zorlayarak bir yerlere gitmeye başladım. Böyle bir yıkıma da neden oluyor yani yasak. Ve her gün yeniden tercih yapıyorsun.

Pınar: Burada nasıl idealist olabilirsin mesela, nasıl kariyeri, geleceği düşünebilirsin? Şu psikoloji de var, özgür olarak geliştirdiğin tavırları da özgür geliştirmiyorsun aslında. Mesela benim ilk örtünme kıyafetim, sadece başımı örten bir şeydi. Sürekli kavgaya ede ede kıyafet büyüdü ve git gide lacivert siyah takmaya başladım. Hatta bir defalığına çarşaf ile bile girdim okula. Sertleşiyorsun zamanla yani... Sen bu tavırları özgür geliştirdiğini zannediyorsun ama bunlar senin özgür tavırların değil. Çok refleksif oluyor insan bu kadar eziyet, baskı görünce.

Nesrin: Ben iki üç yıldır İstanbul'da kalıyorum. Ablam da başörtülü. Bana haftada en az iki kere "rüyamda kendimi yine başı açık gördüm" diyor. Kronikleşmiş artık. Hani kimilerini karabasanlar basar ya onun gibi işte. İşkence bu yani... Ben bıktım ablamın rüyalarından (Gülüşmeler).

İdil: Ben ilk örtündüğümünden beri görüyorum bu tür rüyalar. Yasakla ilintilendirmiyorum bunu. Çünkü örtü öyle bir güvenlik sağlıyor ki sonuçta ontolojik bir şey bu, çıplak falan görüyorsun kendini. Bir şekilde ya başım açık ya tamamen çıplak... Çünkü örtüyü açmak demek çıplak kalmak demek bu bağlamda. Çünkü sen saçlarını mahrem sayıyorsun ve devlet zorla açıyor senin başını. Bunu afişe etmeni istiyor bir şekilde ve bir kadın nasıl göğüslerini açınca çıplak hisse derse kendini sen de öyle hissediyorsun. Belki insanlar fark etmiyor bile ama senin için önemli çünkü ifşa eden taraf sensin. O bir şekilde çıplak hissettiriyor insana kendini...

Sümeyra: 2006 girişliyim ben daha yeniyim okulda ama 8. sınıfta örtünmeye başladım. Sonra da liseye başımı açarak gittim ve üniversiteye ondan sonra başladım. Üniversite tercihim yaparken şu an okuduğum okulu tercih ettim... Babamın da etkisiyle başörtüsünün aslında sadece başımızdaki örtü olmadığı, bütün duruşumuz, hayatımız vs. anlamına geldiği, başörtüsünün bunları temsil ettiği düşüncesindeydim. O örtü olmadan da başörtülü olunabileceğini telkin ederdi babam sürekli. Ben zaten 4 sene boyunca liseye başımı açarak girmeme rağmen bir yığın sıkıntı yaşadım lisede. Kabataş Erkek Lisesi mezunuyum ve orası tamamen devlet ideolojisinin dayatıldığı bir okul. Şu an 19 yaşındayım, ama o zaman çok daha küçüktüm ve bir şeylerin karşısında durmak daha zordu. İnsanlar da daha acımasız davranabiliyorlar yaşın küçük olduğu için. Bir de ben okula birincilik hedefiyle girdim. Bunun için uğraştım, ama önüme set çekmeye çalışan bir yığın hocam oldu. Onlarla bir sürü sorun yaşadım. Ortalamamın 5.0 olmasını istiyordum. Olmasa da birinci olacaktım ama öyle bir idealim vardı. Bir gün felsefe dersinde 80'lik kâğıda 50 verdi mesela bir hocam. Dava açsan kesinlikle kazanırsın ama tabii küçüğüm daha. Sonrasında düşündüm, eğer bütün sınıfın önünde sözlüye kalkarsam notumu kıramaz diye bir fikir geldi aklıma. Sözlüde bütün sınıfın önünde kendimi ispatladım, o notu verememesini sağladım. Okul birinciliği konuşmamı da engellemeye kalktılar. Bir sene boyunca bu felsefe hocamla ve onun etrafındaki öğrenci grubuyla uğraşmak zorunda kaldım. Üniversitede beraber okuyoruz bazılarıyla. Beni başörtülü görüyorlar okulda ve yüzlerinde genel olarak korkunç bir ifade oluyor. Başımı açtığım halde okulda böyle sorunlar yaşadım yani. Üniversitede de şapka takıyoruz tabii ki. Ama babamın telkinleriyle biraz rahattım. Başörtüsüyle girmekse direnişti benim için. Ama diğer yandan çok kaldırabileceğim bir şey de değildi. En son anayasa maddesi geçtikten sonra ve herkes de bu mevzuyu konuşmaya başladıktan sonra

kesinlikle yapılması gereken şeyin buna karşı çıkmak, güvenlikle her seferinde tartışacak olsak da buna devam etmek olduğuna karar verdim, kendime böyle bir hedef koydum. Bizim okulun komikliği şu bence: Okulun kapısından giremiyorsun, bekçi karşı çıkıyor. Ama 5 adım sonra şapkanı çıkarıp derse girebiliyorsun. Yani okulun kapısında yasak, derste serbest... İnsanlar ne yapacaklarını bilemiyorlar, böyle enteresan bir durum var.

Bir de bireysel bazı komiklikler var. Mesela bir hocadan “sizleri görünce benim dikkatim dağılıyor” şeklinde bir tepki aldık bir defasında. Ders anlatırken dikkati dağılıyormuş hocanın bizim başımız örtülü olduğu zaman. En son siyah şapka üzerinde anlaştık. Şapkamızın da rengi siyah olmalıymış ama mutlaka. Yoksa dikkati dağılıyormuş.

Esra: Diğer öğrenciler ne giyiyor peki?

Sümeyra: Tek amacının bize sorun çıkarmak olduğunu düşünüyorum o anda. Zaten sonuçta bizim okulda normal giyinen, normal görünen insan çok az yani. Dikkat çekmeme ihtimali yok insanların. Ama bize böyle bir tepki geliyor... Tabii ki çok sinir bozucuydu. Bizi başörtüsüyle derse alan hocalar da var ve bir derse başörtüyle, diğerine şapka ile girmek çok kötü bir psikoloji. Tanıdığım insanlar olmasına rağmen sürekli herkes sana bakıyormuş gibi bir ruh haliyle ders dinlemek çok kötü.

Esra: “Piercing”li, dövme li bir sürü insan var; saçlarını renk renk boyayan insanlar var. Ama dikkat dağıtan şey sadece senin başörtün. Bir yandan da onur kırıcı bir şey bu.

Rabia: Bu yasağın bir geçmişi var. 1980lerde yasak ciddi uygulanmaya başladığı zaman annem eczacılıkta ikinci sınıftaymış. Yeni

örtünmüş. Herkes yeni örtünüyormuş o zaman. O zaman da 80lerin modası öyle bir şey ki kızlar göğüsleri açıkta bırakan transparan bluzlar giyiyormuş. Sınıfta onlar varken bir hoca anneme “senin başörtün benim dikkatimi dağıtıyor” demiş... Çocukluğumdan itibaren annemin üniversite hikâyeleri ile büyüdüm. Bir de çok küçükken ‘acaba ben okula gidebilecek miyim?’ diye düşünüyordum. Biz kız kardeşimle birlikte babama sorardık daha ilkokula giderken “baba biz örtündüğümüz zaman ne olacak? Okulu bırakacak mıyız?” “Hayır,” derdi. “O zaman başımızı mı açacağız?” “Hayır, kızım başınızı da açmayacaksınız.” Şimdi yasak gündemde, ben 21 yaşındayım. O zaman 5-6 yaşındaydım. Babam, “Bunlar gerici uygulamalar siz büyüyeceksiniz aradan 20 yıl geçecek, o zamana kadar hiçbir şey kalmaz” diyordu. Ben de böyle umutlanırdım ah ne güzel diye. “Kızım başını da açmak zorunda kalmayacaksın, okulunu da bırakmayacaksın” derdi babam. Ben ilk olarak orta birinci sınıfta örtündüm. Zaten ergenlik dönemi, kendinle çelişkilisin. Ben örtünmeye karar verdim diye çıktım böyle. Annem “kızım biraz daha bekleseydin” dedi. Ama ben kararlıydım. Artık asla başımı açmayacağım diye karar verdim. Bundan sonra hakikaten de başımı açmadım. Biraz çocukluğunu da yaşasın vs. diye baktı herkes. Ben onun mücadelesini de veriyordum. Aile baskısının tam tersi yani. Yasakla ilk defa ortaokulda karşılaştım... Başta çok zordu benim için başını açmak. Ama bir şey değişmeyeceğini biliyordum. Zaten annemin yasak üzerine olan hikâyeleriyle büyümüşüm... Artık alışmamız lazım, güçlü olmalıyız, biz böyle bir ülkede yaşıyoruz diye kendimizi yatıştırıyorduk. LGS’ye gireceğim zaman bu olay tekrar başıma geldi. Başörtülü giremeyecektim. Babamla gittik, şapka aldık. Kaç gün evvelden değişik değişik giriş modelleri aradım kendime. Şapka taktım hiç olmadığım bir insan gibi giyindim. Aynaya baktım çok zordu. Arabalar korna bile çalmıyor sınav zamanında öğrencilerin dikkati dağılmasın diye. Ama başörtülü bir kızın dikkati kimsenin

umurunda değil. Ben zaten şapka takmışım. “şapkanı ıkarmazsan kâğıda işaret koyarım, geçersiz sayılır” diyebiliyor gözetmen. Kız ağlaya ağlaya soru zebebilir. Ama diğerleri korna bile almayacak kadar değerli. İlk tecrbemde ben şapkamı çıkaramam dedim. Başım ağrıyor, doktorum var vs. dedim ve bir şekilde girdim sınava. İnsanlar bakıyorlar. Ben o kadar yabancılaşmıştım ki kendimden, şapka ve fular ile küçük bir kadın gibiydim...

Ben kız lisesinde okudum ve erkek öğretmenlerimiz de olmadığı için başımı da açarak okudum. Rahattım. Sadece yılda bir kere müfettiş gelirdi. Üniversite sınavı da daha kötüydü benim için. Açık fotoğraf veriyorsun. Her sene yeni kurallar çıkıyordu. Başın açık ama seni tanıyamıyoruz, boğazın da açık olacak deniyor. Ben en kötü kıyafetlerimi giyip gittim fotoğrafçıya. Suratımı astım bekliyorum. Fotoğrafçı kadın “biraz glmse de çekeyim” dedi. Ben de dedim ki ‘gülüyorum işte eksene.’ Sabıklalı gibi bir fotoğraf çıktı ortaya sonra. Bütün niversite hayatımı o fotoğrafla geçiriyorum tekrar başı açık çekilmek istemediğim için.

Sümeyra: Benim okulumda insanın sinirlerini en çok bozan şey de yasağın çok keyfi olması. Bir sene çok sıkı oluyor, bir sene daha serbest. En son bu anayasa maddesi geçtikten sonra ilkin biz giryorduk başörtülü. Danıştay açıklamasından sonra tekrar almamaya başladılar. Bizi okulun servisinden girişte indirdiler. Tam girerken servisten indiriyorlar, güvenlik görevlisi geliyor “siz giremezsiniz” diyor ve araçtan iniyorsun. Korkunç bir psikoloji... Hatta bir defasında kafamda kapşon da vardı. Beni indirdiler servisten. Ama kapıdan servisten inerkenki şeklimle girdim. Aynı güvenlik görevlisi yürüyerek girmeme bir şey demedi. Böyle ego tatminleri var. Servis aracından indirilmek o kadar faşızan bir şey ki. Aratasın, her şey normal, kimi bir şeyler okuyor, kimi normal halinde. Birdenbire

servis durduruluyor. Direk üstüne alınıyorsun. Güvenlik giriyor. “Siz aşağı iner misiniz?” diyor. Herkes sana bakıyor ne oluyor diye. Kimse sesini çıkarmıyor. O bakışların altında iniyorsun servisten. Araç okula giriyor ve sen bakıyorsun arkasından. “Sen başörtülüsün, sen yürüsen ne olacak; derse geç kalsan ne olacak” demek bu. Resmen insan yerine konmuyorsun. Sanki hakkınla ve sınava girip çalışıp bu ülkeye vergini ödeyerek o okulu kazanmamışsın da sana lütfedilmiş bu okul.

Esra: Sonra yürüyorsun yani?

Sümeyra: Evet, aynı kıyafetle hem de... Avrupa’da ilk önce Yahudilerin işaretlenmesi isteniyor, sonra araçlarla seyahat etmesi yasaklanıyor, sonra bisikletlerle seyahat etmesi yasaklanıyor. Çünkü Hollanda’da bisikletle gidiliyor her yere. Sonra insanlar her yere yürümeye başlıyorlar. Başörtüsü bir ırkçılık değildir diyorlar ya. Tam da ırkçılık aslında. Ayrımın en beden üzerinden yürüyen şekli. Bu olay da bana sadece bu şekilde gözüküyor.

Servisten indirildiğin zaman yüzde yüz bir empati kuruyorsun Yahudilerle. Nazi dönemindeki gibi... “Sen binemezsin, sen yürüyeceksin, sen başörtülüsün...” Bu kadar kesişmesi çok enteresan. Bu resmin görülebilmesi çok önemli bir şey. Bütün o faşizan alametleri taşıyor bu yasak.

Nesrin: Bizim okula girmesi yasak olan iki şey var; biri evcil hayvanlar, biri de başörtülüler. Bu da beni çok etkilemişti.

Rabia: Bizim yurtdışından arkadaşlarımız gelmişti İstanbul’a. İki tane başörtülü ama İngiltere’de yaşıyorlar. Onları gezdiriyoruz biz de. Beyazıt’a geldik “bak burası İstanbul Üniversitesi, biz giremiyoruz buraya” deyince, onlar da “sen kimi kandırıyorsun, böyle saçma

şey mi olur” dediler. Arada demir parmaklıklar var. “Biz bu yolda yürüyebiliriz ama bu tarafa geçemeyiz, çünkü orası üniversite” dedik biz. Ama bir türlü inandıramadık. “O zaman gelin deneyelim” dedik. Onlar da başörtülü çünkü. Sonra 4 kişi yavaş yavaş yürüyoruz, bunlar tabii çok heyecanlandılar. Güvenlik görevlisi ilk önce “başınızı açar mısınız” dedi. Bu arkadaşlar Türkçe konuşmuyorlar, “ne oldu şimdi adam ne dedi” diye sordular. Şok oldular. İnanamadılar. Bir daha deneyelim falan dediler. Biraz daha bekleyince adam kızarak kollarını açtı bizi durdurmak için ve giremezsiniz dedi. Kızlar bu defa çok korktular. Gidelim dediler. Ben “başınızı açarsanız girebilirsiniz” diyorlar dedim. Kızlar hiçbir şey diyemediler. Tam biz giderken başörtülü bir kız gelip başını açıp içeri girdi. Kızlar bunu da gördüler. Ve dayanamadılar, ikisinin de gözleri doldu, ne diyeceklerini şaşırdılar. Biz onları teselli etmek zorunda kaldık “biz alıştık, sen bizim için üzülme” diyerek. Bizim için çok değişik bir tecrübe olmuştu onların bu kadar şaşırması çünkü bizim artık gündelik hayatımızın bir parçası bu yasak.

...ve sohbet böylece uzayıp gidiyor. Yasak sistemli bir şekilde ülke çapında uygulanmaya başlayalı on yıl oldu. Bu on yıl yasağa muhatap olan çocukları büyüttü, gençleri yetişkinlik yaşlarına ulaştırdı. Hikâyeler, tanıklıklar, kırıklıklar ve kara bir mizah üst üste sarmal şeklinde büyüdü. Ufak bir parçası bu sayfaları doldursa da bu sohbet yılların izlerinin sadece küçücük bir damlası oldu. Zamandan ve mekânlardan geçerek seni de arkasındaki sele şahit tutarcasına eline, belki de gönlüne damlayıverdi. Söylenenleri söylenmemiş olanların habercisi kılarak söze burada noktayı koymanın zamanıdır artık...

Ben sana bu mektubu yazarken ciddi suratlı adam ve kadınlar kapalı kapılar ardında hayatımıza dair bir karar daha almaya hazırlanıyor olacaklar. Üniversitelerde bile olsa yasak kalkacak mı bilmiyorum ama sonuç ne olursa olsun bu mektup bu mektuba vesile olan ruh hep burada olacak. Belki yasak kalkacak ve bizler, adalete ve özgürlüğe bir adım daha yaklaşmış olmanın kazandırdığı şevkle aynı yolda ilerlemeyi sürdüreceğiz. Belki de yasak aynı şekliyle hayatımızın tam orta yerinde durmaya, ömrümüzden ömür çalmaya devam edecek ve biz de ısrarla aynı adalet ve özgürlük ezgilerini dillendireceğiz. Fakat ne olursa olsun umutlarımızın peşinden koşmaya devam edeceğiz. Zira henüz özgür olmadık...

*"Gene geleceğiz
karşılaşmanın yollarında.
Bir bülbül kulağıma fısıldadı:
Gene geleceğiz.
Bülbüller oralarda
yaşarlar henüz.
Şakırlar yazılarımızda.
Gene geleceğiz
gölgeleri arasında özlemin,
yadırgamanın mezarlarında
bizim yerimiz de var,
bu kesin.
Yorulma gönül,
dönüşün yollarında
çökme sakın.
Gene geleceğiz,
Gene"
(Abu Salma)*

Henüz Özgür Olmadık

Neslihan Akbulut
Hilal Kaplan
Havva Yılmaz

Toplum onlar sayesinde, onların yeni kelimeleri sayesinde kendini, geçmişini ve bugünü daha iyi anlıyor.

Ferhat Kentel

Haklarında hemen herkesin bir şeyler söylediği başörtülü öğrenciler öyle bir bildiriye imza attılar ki, “şapka çıkartmamak” imkânsız.

Kürşat Bumin

Kendileriyle birlikte bütün toplumun özgürleşmesini savunan 600 başörtülü kadına bir teşekkür borçluyum galiba...

Gülay Göktürk

İşte budur! Artık özgürlüğün ne olup olmadığını doğru düzgün tartışmak için bu bildiri yoluyla bir temel ortaya konulmuştur.

Haşmet Babaoğlu

Ben bu sese kulağımı ve yüreğimi açıp birlikte ortak nokta bulma arayışına çıkarım.

Ferai Tınç

Son sözü söyleyenler, imzaya açılmış bir metinle karanlık görünen geleceğimize güçlü bir ışık olan bir grup başörtülü kadın oldu.

Yıldırım Türker

Bu hanımların “bu toplumdaki herkes için özgürlük istiyoruz” demesi, Türkiye’deki bir dizi ezberi bozan çok önemli bir mesaj.

Mustafa Akyol

Bu bildiri gerçek özgürlüğün peşinde olanlar için “başı açık özgürlük” “başı kapalı özgürlük” diye bir ayrımın olmadığını gösterdi.

Tuğçe Baran

hayykitap

